T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ YABANCILARIN SINIR DIŞI EDİLMESİNE İLİŞKİN KRİTERLER: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Khoshbakht SEIDOVA

İSTANBUL, 2025

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ YABANCILARIN SINIR DIŞI EDİLMESİNE İLİŞKİN KRİTERLER: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Khoshbakht SEIDOVA
200029738

Danışman: Doç. Dr. Abdülkadir AKIL

İSTANBUL, 2025

ETİK BEYAN SAYFASI

Hazırlamış olduğum bu tez, tamamen özgün bir çalışma olup YÖK ve İstanbul Ticaret Üniversitesi Lisansüstü Yönetmeliklerine uygun şekilde hazırlanmıştır. Çalışma sürecinde bilimsel etik ilke ve kurallarına tam olarak uyduğumu; yararlandığım tüm kaynakları eksiksiz biçimde gösterdiğimi ve herhangi bir kaynaktan intihal niteliğinde ayrıntılı alıntı yapmadığımı beyan ederim. Bu tezde yer alan görüşler tamamen şahsıma ait olup İstanbul Ticaret Üniversitesi'nin resmi görüşünü yansıtmamaktadır.

Öğrencinin Adı-Soyadı: Khoshbakht Seidova

İmzası:_____

ÖNSÖZ

Bu çalışma ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin yabancıların sınır dışı edilmesine ilişkin kriterlerini ve Türkiye'nin bu kriterlere uyum düzeyini incelemek amaçlanmıştır.

Günümüzde küresel göç hareketlerinin yoğunlaştığı ve devletlerin göç yönetimi politikalarının uluslararası insan hakları standartlarıyla uyumunun giderek daha fazla önem kazandığı bir dönemde, AİHM'nin sınır dışı etme uygulamalarına ilişkin geliştirdiği içtihadın sistematik olarak incelenmesi büyük önem taşımaktadır.

Sayın danışmanım Doç. Dr. Abdülkadir AKIL'a, tezin yazım sürecinin her aşamasında yol gösterici katkıları ve kaynaklara ulaşmamı sağlayan desteği için şükran borçluyum. Son olarak, bu süreçte bana sabırla destek olan aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Onların sevgi ve desteği olmadan bu çalışmanın tamamlanması mümkün olmazdı.

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'nin sınır dışı etme uygulamalarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) belirlediği kriterlere ne kadar uyduğunu incelemektedir. Çalışmanın temel hipotezi, AİHM standartlarının Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na (YUKK) büyük ölçüde girmiş olsa da uygulamada önemli aksaklıklar bulunduğudur. Araştırmada normatif analiz, karşılaştırmalı hukuk ve sınırlı ampirik veri kullanılmış; AİHM kararları, Türk mevzuatı ve idari uygulamalar birlikte değerlendirilmiştir. Bulgular, risk değerlendirmelerinin yeterince bireyselleştirilmediğini, aile hayatının korunmasına her zaman dikkat edilmediğini ve ekonomik-sosyal durumların çoğu zaman göz ardı edildiğini göstermektedir. Buna ek olarak, geri gönderme merkezlerinde kapasite sorunları, başvuru yollarına erişimde güçlükler ve dijital süreçlerde yaşanan gecikmeler Türkiye'nin AİHM standartlarını tam olarak uygulamasını zorlaştırmaktadır. Çalışma, yasal altyapının hedeflenen reformlarla güçlendirilmesi hâlinde Türkiye'nin daha etkili, daha insan hakları odaklı ve Avrupa standartlarına uygun bir sınır yönetimi sistemine ulaşabileceğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Sınır Dışı Etme, AİHM Içtihadı, YUKK, Insan Hakları, Göç Yönetimi*

ABSTRACT

This study examines the extent to which Türkiye's deportation practices comply with the material and procedural criteria established by the European Court of Human Rights (ECtHR). The main hypothesis suggests that although ECtHR standards have been largely incorporated into domestic law through the Law on Foreigners and International Protection (LFIP), significant problems persist at the implementation stage. The research employs a combination of normative analysis, comparative legal review, and limited empirical data. ECtHR judgments, Turkish legislation, and administrative practices are evaluated together within a unified framework. The findings indicate that risk assessments are not always sufficiently individualized, family life considerations may be overlooked, and socioeconomic conditions are often not taken into account. In addition, capacity issues in removal centers, difficulties in accessing legal remedies, and delays in digital procedures hinder Türkiye's full alignment with ECtHR standards. The study concludes that, with targeted reforms and improved institutional mechanisms, Türkiye's existing legal framework could evolve into a more effective, rights-based, and European-standard-compliant deportation system. The proposed reforms offer an opportunity to strengthen human rights protection, enhance institutional quality, and promote a fairer and more accountable migration management model.

Keywords: *Deportation, Ecthr Case Law, LFIP, Human Rights, Migration Governance*

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

Etik Beyan Sayfası---------- **ii**
Önsöz----------**iii**
Özet----------**iv**
Abstract----------**v**
İçindekiler ----------**vi**
Kısaltmalar ----------**x**
GİRİŞ---------- **1**
BÖLÜM 1: AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ TARAFINDAN SINIR DIŞI ETME UYGULAMALARI İÇİN BELİRLENEN TEMEL KRİTERLER ---------- 3
1.1. Giriş ve Kavramsal Çerçevenin Oluşturulması---------- 3
1.2. Yaşam Hakkının Korunması ve Sınır Dışı Etme İlişkisi---------- 5
1.2.1. Yaşam Hakkının Temel Niteliği ve Hukuki Statüsünün Belirlenmesi ---------- 5
1.2.2. Ölüm Cezası Riski ve Yaşam Hakkı Korumasının Genişletilmesi---------- 6
1.2.3. Yargısız İnfazlar ve Risk Değerlendirmesinin Kapsamının Genişletilmesi ------ 7
1.2.4. Risk Değerlendirmesinin Metodolojik Çerçevesinin Oluşturulması---------- 7
1.3. İşkence Yasağı ve Sınır Dışı Etme Arasındaki Karmaşık İlişki---------- 8
1.3.1. İşkence Yasağının Mutlak Niteliğinin Temellendirilmesi---------- 8
1.3.2. İşkence Risk Değerlendirmesinin Karmaşık Standartlarının Geliştirilmesi ------ 9
1.4. Aile Hayatına Saygı Hakkı ile Sınır Dışı Etme Kararları Arasındaki Dengenin Kurulması ---------- 10
1.4.1. Aile Hayatının Kavramsal Genişlemesi: AİHM İçtihadında Evrimsel Yorum-- 11
1.4.2. Orantılılık Testi ve Berrehab Kararının Uygulama Standartları---------- 11
1.4.3. Boultif ve Üner Kriterlerinin Sistematik Çerçevesinin Oluşturulması ---------- 12
1.4.4. Çocuğun En İyi Çıkarları İlkesinin Merkezi Konumunun Pekiştirilmesi -------- 13
1.5. Entegrasyondan Kapsamlı Yaklaşıma Geçiş---------- 14

1.5.1. Entegrasyonun Çok Boyutlu Doğasının Tanımlanması ---------- 14
1.5.2. Çağdaş Gelişmeler: Dijital Entegrasyonun Dahil Edilmesi ---------- 15
1.5.3. AİHM'nin Entegrasyon Faktörlerine Sistematik Yaklaşımı ---------- 16
1.5.4. Yerleşik Göçmen Kavramının Gelişimi ve Güncel Standartları ---------- 16
1.6. Usul Güvenceleri ve Etkili Başvuru Hakkından Kapsamlı Adalet Anlayışına --------- 18
1.6.1. Usuli Adaletin Temel Unsurları ve Jabari Standardının Oluşturulması ---------- 18
1.6.2. Hukuki Yardım ve Temsil Hakkının Gelişimi ve Kapsamının Genişletilmesi -- 18
1.7. Takdir Yetkisi ve İnceleme Yoğunluğundan Dengeli Kontrole Geçiş ---------- 19
1.7.1. İnceleme Standardı ve Takdir Payının Sistematikleştirilmesi ---------- 19
1.7.2. Ulusal Güvenlik Gerekçeleri ve Sınırlarının Belirlenmesi ---------- 20
1.8. Güncel Eğilimler, Teknolojik Dönüşüm ve Gelecek Çerçevesi ---------- 20
1.8.1. Çağdaş Zorluklar ve COVID-19'un Kalıcı Etkilerinin Değerlendirilmesi ------- 20
1.8.2. Dijital Dönüşüm ve Yapay Zeka Kullanımının Hukuki Boyutları ---------- 21
1.8.3. İklim Değişikliği ve Çevresel Faktörlerin Gelecekteki Rolü ---------- 22
1.8.4. Gelecek Perspektifi ve Hukuki Evrimin Süreklilik Arzeden Karakteri ---------- 22
BÖLÜM 2: TÜRKİYE'NİN GÖÇ VE SIĞINMA DÜZENİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ - 24
2.1. Türkiye'nin Göç Politikalarının Zamansal Evrimi ---------- 24
2.1.1. Türkiye'nin Uluslararası Yükümlülükleri ve Hukuki Çerçeve---------- 27
2.1.2. Kurumsal Yapı ve Yetkili Makamlar---------- 29
2.2. Yaşam Hakkına İlişkin Risk Değerlendirmeleri---------- 32
2.2.1. Yasal Çerçeve ve Politika Düzeyinde Uyum---------- 32
2.2.2. Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar ---------- 33
2.2.3. İyi Uygulama ve Gelişmelere Örnekler ---------- 35
2.3. İşkence ve Kötü Muamele Riskinin Değerlendirilmesi ---------- 36
2.3.1. Yasal Çerçeve ve Kurumsal Düzenekler---------- 36
2.3.2. Uygulama Düzeyindeki Sorunlar ve Eleştiriler ---------- 38
2.3.3. Olumlu Gelişmeler ve İyileştirme Çabaları ---------- 40
2.4. Aile Hayatına Saygı Hakkının Korunması ---------- 44

2.4.1. Yasal Düzenlemeler ve Düzenleyici Çerçeve ---- 44
2.4.2. Uygulamada Karşılaşılan Zorluklar ve Eksiklikler ---- 46
2.4.3. İyi Uygulama Örnekleri ve Yasal Gelişmeler ---- 48
2.5. Toplumsal ve İktisadi Yaşama Katılım Hakkının Korunması ---- 50
2.5.1. Toplumsal Bütünleşme ve İktisadi Katılım Bakış Açısından Mevcut Durum -- 50
2.5.2. Toplumsal ve İktisadi Bütünleşme Örneklerine İlişkin Karşılaştırmalı Bakış Açısı ---- 52
2.5.3. Türkiye için İyileştirme Önerileri ---- 53
2.5.3.1. Yasal ve Politika Düzeyindeki Düzenlemeler ---- 53
2.5.3.2. Bütünleşmeyi Destekleyen Tasarılar ve Hizmetler ---- 55
2.5.3.3. İzleme, Değerlendirme ve Katılım Düzenekleri ---- 56
2.6. Türkiye'nin Sınır Dışı Uygulamalarının Geniş Değerlendirmesi ---- 57
2.6.1. Kurumsal Yetenek ve İnsan Kaynakları ---- 57
2.6.2. Yargısal İnceleme ve Usul Güvenceleri ---- 58
2.6.3. Uluslararası İşbirliği ve Eşgüdüm ---- 60
BÖLÜM 3: YAŞAM HAKKINA YÖNELİK RİSKLERİN DAHA GENİŞ VE DİKKATLİ BİR ŞEKİLDE DEĞERLENDİRİLMESİ ---- 62
3.1 Mevcut Risk Değerlendirme Yöntemlerinin Eleştirel Çözümlemesi ---- 62
3.1.1 Mukayeseli Bir Bakış Açısıyla İyi Uygulama Örnekleri ---- 63
3.1.2 Türkiye için Öneriler ---- 64
3.1.2.1 Yapısal ve Kurumsal Düzenlemeler ---- 65
3.1.2.2 Yöntem Bilimsel ve Usuli İyileştirmeler ---- 66
3.1.2.3 İnsan Kaynakları ve Yetenek Geliştirme ---- 68
3.2. İşkence veya İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Ceza Risklerinin Daha Nesnel ve Özerk Değerlendirilmesi ---- 69
3.2.1. Mevcut Değerlendirme Düzeninin Nesnellik ve Özerklik Açısından Çözümlemesi ---- 69
3.2.2. Mukayeseli Bir Bakış Açısıyla Nesnel ve Özerk Değerlendirme Örnekleri ---- 71

3.2.3. Türkiye için Öneriler ---- 72
3.2.3.1. Kurumsal Yapı ve Özerk Denetim ---- 73
3.2.3.2. Yöntem Bilimsel İyileştirmeler ve Biçimleme ---- 75
3.2.3.3. Yasal Güvenceler ve İzleme Düzenekleri ---- 77
3.3. Aile Hayatına Saygı Hakkının Korunmasına Yönelik Daha Etkili Önlemler ---- 79
3.3.1. Mevcut Uygulamaların AİHM Standartları Açısından Değerlendirilmesi ---- 79
3.3.2. Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Aile Hayatı Koruma Modelleri ---- 81
3.3.3. Türkiye için Öneriler ---- 82
3.3.3.1. Yasal ve Yönetsel Düzenlemeler ---- 83
3.3.3.2. Seçenek Çözümler ve Esneklik ---- 84
3.3.3.3. Kurumsal ve Yasal Güvenceler ---- 85
3.3.4. Uygulama Süreci ve Zaman Çizelgesi ---- 87
3.3.5. Beklenen Sonuçlar ve Etkiler ---- 88
3.3.6. Maliyetler ve Para Sağlama Planı ---- 89
3.3.7. Tehlike İncelemesi ve Hafifletme Planları ---- 91
3.3.8. Başarı Ölçütleri ve Verimlilik Göstergeleri ---- 93
3.3.9. Uluslararası İşbirliği ve Uyum Mekanizmaları ---- 94
3.3.10. İletişim Planı ve Kamuoyu Yönetimi ---- 96
3.3.11. Sürdürülebilirlik ve Uzun Vadeli Görüş ---- 97
3.3.12. Genel Değerlendirme ve Öneriler ---- 99
SONUÇ ---- 103
KAYNAKÇA ---- 106

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

AB : Avrupa Birliği

AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

AK : Avrupa Konseyi

AYM : Anayasa Mahkemesi

bkz. : bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

BMMYK : Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

c. : cilt

GİB : Göç İdaresi Başkanlığı

GİGM : Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

İçişleri Bak. : İçişleri Bakanlığı

KVKK : Kişisel Verileri Koruma Kurumu

örn. : örneğin

s. : sayfa

ss. : sayfalar

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi

TBB : Türkiye Barolar Birliği

TİHEK : Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu

TİHV : Türkiye İnsan Hakları Vakfı

UGÖ : Uluslararası Göç Örgütü

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

YÖK : Yükseköğretim Kurulu

YUKK : Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Uluslararası göç, günümüz hukuk sistemlerinde devletlerin sınır güvenliği ile bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin en yoğun biçimde karşı karşıya geldiği alanlardan birini oluşturmaktadır. Bu gerilim özellikle sınır dışı etme kararlarında açıkça görülür; çünkü devletler kamu düzenini koruma amacıyla harekete geçerken, AİHS'nin sağladığı koruyucu mekanizmalar bireylerin haklarını güvence altına alır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM), yıllar içinde geliştirdiği içtihatlarla gerçek risk değerlendirmesi, işkence yasağının mutlak niteliği, orantılılık ve etkili başvuru hakkı gibi temel ilkeleri sistemleştirerek sınır dışı hukukunun ana çerçevesini ortaya koymuştur. Bu içtihat, Avrupa Konseyi'ne üye devletlerin sınır dışı uygulamalarını denetlerken başvurdukları temel standart hâline gelmiştir.

Türkiye, coğrafi konumu ve çevresindeki çatışmalar nedeniyle yoğun göç akınlarına maruz kalan bir ülkedir. Bu durum, sınır dışı süreçlerinin hem hukuki hem idari açıdan dikkatle incelenmesini gerektirmektedir. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu modern bir temel sunsa da, geri gönderme merkezlerinin işleyişi, hızlandırılmış prosedürlerin uygulanışı ve kurumsal kapasiteye ilişkin farklılıklar, Türkiye'nin AİHM tarafından belirlenen ölçütlerle ne düzeyde uyum sağladığının değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. Göç yönetimi üzerine çok sayıda çalışma bulunmasına rağmen, sınır dışı etme süreçlerini doğrudan AİHM standartlarıyla ilişkilendiren kapsamlı analizlerin azlığı, bu araştırmanın değerini artırmaktadır.

Bu çalışma, Türkiye'nin sınır dışı uygulamalarının AİHM'nin belirlediği maddi ve usulî kriterlerle uyumunu incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın temel varsayımı, Türkiye'nin yasal düzenlemeler kapsamında birçok ilkeyi benimsemesine rağmen, uygulamada bireysel değerlendirme, etkili başvuru yollarına erişim ve hızlandırılmış süreçlerde çeşitli aksaklıklar bulunduğudur. Araştırmanın kapsamı yalnızca sınır dışı etme işlemlerinin AİHM içtihadı doğrultusunda değerlendirilmesiyle sınırlı tutulmuştur.

Yöntem olarak normatif analiz, karşılaştırmalı hukuk yaklaşımı ve sınırlı ölçekte ampirik verilerden yararlanılmıştır. AİHM'nin ilgili kararları doktrinsel bir yaklaşımla incelenmiş;

Türkiye'deki hukuki düzenlemeler ve idari pratikler bu standartlarla karşılaştırılmıştır. Ayrıca resmi raporlar, saha değerlendirmeleri ve kamuya açık istatistikler analiz sürecini desteklemiştir.

Tez üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde AİHM'nin sınır dışı hukukuna ilişkin içtihadı sistematik biçimde ele alınmıştır. İkinci bölümde Türkiye'nin hukuki yapısı ve uygulamaları bu içtihat doğrultusunda değerlendirilmiş; üçüncü bölümde ise Avrupa'daki iyi örneklerden hareketle Türkiye için somut politika önerileri geliştirilmiştir. Sonuç bölümünde çalışmanın temel bulguları ve genel değerlendirmesi sunulmaktadır.

BÖLÜM 1: AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ TARAFINDAN SINIR DIŞI ETME UYGULAMALARI İÇİN BELİRLENEN TEMEL KRİTERLER

1.1. Giriş ve Kavramsal Çerçevenin Oluşturulması

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, kuruluşundan bu yana yabancıların sınır dışı edilmesi konusunda kapsamlı ve tutarlı bir içtihat geliştirmiştir. Bu bağlamda, söz konusu içtihat devletlerin egemen haklarını tanırken, paralel olarak bu yetkilere insan hakları temelli sınırlamalar getirerek modern insan hakları hukukunun temel taşlarından birini oluşturmuştur. Özellikle, Costello'nun belirttiği gibi, AİHM'nin sınır dışı etme konusundaki içtihatı, uluslararası göç hukukunda insan hakları yaklaşımının en gelişmiş biçimini temsil etmektedir.[1]

Tarihsel perspektiften değerlendirildiğinde, AİHM içtihatının zamansal evrimi, sınır dışı edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalan yabancılar için korumaların ilerlemeci bir şekilde güçlendiğini ortaya koymaktadır. Buna paralel olarak, Moreno-Lax'ın çalışmasında vurguladığı gibi, Mahkemenin göç konusundaki yaklaşımı, geleneksel egemenlik anlayışından insan hakları merkezli bir yaklaşıma doğru paradigmatik bir dönüşümü yansıtmaktadır.[2]

Avrupa'ya yönelik göç baskısının son yıllarda ivme kazandığı, ilgili kurumların yayınladığı istatistiksel verilerle de ortaya konmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği İltica Ajansı tarafından paylaşılan yıllık raporlar, başvuru sayılarına ilişkin genel eğilimleri göstermesi bakımından önem arz etmektedir. 2015–2023 dönemi incelendiğinde, 2015 yılında Avrupa Birliği'ne yapılan iltica başvurularında dikkat çekici bir artış yaşandığı ve bu sayının 2023 yılında da yüksek seviyelerde seyrettiği görülmektedir. Bununla birlikte, 2015'ten 2023'e kadar olan süreçte %83'lük spesifik bir artış oranına dair doğrudan bir veri sunulmamıştır. Benzer şekilde, 2022–2024 dönemi açısından değerlendirildiğinde, Avrupa Birliği İltica Ajansı verileri 2022 yılında başvuru sayılarında kayda değer bir artış olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak 2022'den 2024'e

[1] Róisín Á Costello ve Mark Leiser (eds.), **GDPR and the Margins of Machine Power**, Oxford: Hart Publishing, 2024, s. 156.
[2] Violeta Moreno-Lax, **Accessing Asylum in Europe: Extraterritorial Border Controls and Refugee Rights**, Oxford: Oxford University Press, 2017, s. 89.

kadar olan dönemde %24'lük bir artış yaşandığına dair doğrudan teyit edilebilecek bir istatistiksel oran belirtilmemektedir.Bu bağlamda, kamuoyunda veya akademik yazında dile getirilen bazı oranların, resmi istatistik kaynaklarında karşılık bulmadığı; dolayısıyla dikkatli yorumlanması gerektiği anlaşılmaktadır.[3]

Kavramsal temeller açısından, AİHM'nin sınır dışı etme konusundaki yaklaşımının kuramsal temelinde, başlangıçta 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesinde belirlenen geri göndermeme ilkesi bulunmaktadır. Ancak, Gammeltoft-Hansen'in analiz ettiği gibi, zamansal bir dönüşüm içerisinde, AİHM içtihatları aracılığıyla bu ilke mültecilerin dar kapsamının ötesine geçerek sınır dışı edilme riski altında olan tüm yabancıları kapsayacak şekilde sistematik olarak genişletilmiştir.[4]

Dahası, çağdaş öğretiye dayanan gelişmelerde, Goodwin-Gill ve McAdam'ın belirttiği üzere, geri göndermeme ilkesinin uluslararası hukukta kesin bir norm statüsüne ulaştığını ve bu bağlamda antlaşma taahhütlerinden bağımsız olarak tüm devletleri kesin bir şekilde bağladığını görmek mümkündür.[5]

Metodolojik yaklaşım bakımından, Peers'in vurguladığı gibi, mahkeme sınır dışı etme tedbirlerini incelerken hem usul güvencelerini hem de esas korumaları inceleyen ikili ve bütünleşik bir değerlendirme çerçevesi kullanır. Bu bağlamda, usul güvenceleri sınır dışı etme işlemlerinde adil yargılanma haklarını ve etkili çözümleri kapsarken, diğer yandan esas korumalar sınır dışı etme sonucu ortaya çıkabilecek olası insan hakları ihlallerini ele almaktadır.[6]

---

[3] Avrupa Birliği İltica Ajansı (ABİA), **Avrupa Birliği'nde İltica Durumuna İlişkin Yıllık Rapor 2023**, Lüksemburg: Avrupa Birliği Yayın Ofisi, 2024. https://euaa.europa.eu/publications/annual-report-situation-asylum-eu-2023 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).

[4] Thomas Gammeltoft-Hansen, **Access to Asylum: International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control**, Cambridge: Cambridge University Press, 2011, s. 234.

[5] Guy Serle Goodwin-Gill and Jane McAdam, **The Refugee in International Law**, 4. b., Oxford: Oxford University Press, 2021, s. 237.

[6] Steve Peers, **EU Justice and Home Affairs Law**, 4. b., Oxford: Oxford University Press, 2016, s. 143.

1.2. Yaşam Hakkının Korunması ve Sınır Dışı Etme İlişkisi

1.2.1. Yaşam Hakkının Temel Niteliği ve Hukuki Statüsünün Belirlenmesi

Yukarıda ele alınan kavramsal çerçeveden hareketle, AİHM'nin koruma sistemi içerisinde yaşam hakkının özel konumu incelenmelidir. Bu doğrultuda, AİHM, McCann ve Diğerleri v. İngiltere kararının 147. paragrafında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 2. maddesi kapsamındaki yaşam hakkını sadece Sözleşmenin en temel hükmü olarak değil, aynı zamanda demokratik toplumların temel değerlerinden biri olarak kesin bir şekilde nitelendirmiştir.

Bu temel nitelendirmeyi destekler şekilde, Guild ve Minderhoud'un çalışmasında belirttiği gibi, yaşam hakkının mutlak karakteri, sınır dışı etme işlemlerinde devletlerin takdir yetkisini en fazla sınırlayan faktördür.7 Benzer şekilde, bu temel yaklaşımın bir uzantısı olarak, Mamatkulov ve Askarov v. Türkiye (2005) davasının 98. paragrafında mahkeme, yaşam hakkını ve işkence yasağını uluslararası insan hakları hukukunun en esaslı değerlerini içeren kurallar olarak yüksek bir konumda tanımlamıştır.[8]

Özellikle, Spijkerboer'in değerlendirmesine göre, bu yaklaşım, AİHM sınır dışı etme içtihatlarının ulusal hukuk sistemleri üzerindeki 'anayasallaştırıcı etkisini' giderek daha belirgin bir şekilde vurgulamakta ve böylelikle bireysel vakaları aşan ve yerel yasal çerçeveleri yeniden şekillendiren asgari standartlar oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, yaşam hakkı ile geri göndermeme ilkesi arasındaki bağlantı modern insan hakları hukukunun gelişiminde kritik bir dönüm noktası oluşturmuştur. Bu bağlamda, yaşam hakkı ile geri göndermeme ilkesi arasındaki doğal bağlantı, modern insan hakları hukukunun temel taşlarından biri olan Soering v. UK davasında örnek oluşturan bir şekilde kurulmuştur. Gerçekten de, bu dönüm noktası niteliğindeki kararda mahkeme, Sözleşme'nin sınır dışı etmeyi

[7]Nicholas Sitaropoulos, "The role and limits of the European Court of Human Rights in supervising State security and anti-terrorism measures affecting aliens' rights", **Terrorism and the Foreigner**, Brill Nijhoff, 2007, ss. 85-120.
[8]Cl. Rozakis, **European Court of Human Rights** (Echr): Case of Mamatkulov and Askarov v. Turkey, 2005, s. 14. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68183 (Erişim Tarihi: 08.05.2025)

doğrudan düzenlememesine rağmen, bir devletin sınır dışı etme eyleminin bir bireyi bu tür ihlallere maruz bırakacak olması durumunda Sözleşme haklarını ihlal etme sorumluluğu altına kaçınılmaz olarak girebileceğini belirtmiştir.

1.2.2. Ölüm Cezası Riski ve Yaşam Hakkı Korumasının Genişletilmesi

Yaşam hakkının temel niteliğinden hareketle, mahkeme özellikle ölüm cezası riski içeren durumlarda sınır dışı etme işlemlerine yaklaşımını derinleştirmiştir. Bu çerçevede, yaşam hakkının korunması bağlamında, AİHM içtihatları ölüm cezası uygulayan ülkelere yönelik sınır dışı davalarında ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Özellikle, Al-Saadoon ve Mufdhi v. UK davasının 120. paragrafında mahkeme, ölüm cezasının Avrupa'da kabul edilemez bir ceza biçimi haline geldiğini ve demokratik toplumların temel değerleriyle temel olarak uyumsuz olduğunu kesin olarak vurgulamıştır.[9]

Bu yaklaşımı destekler nitelikte, Carrera ve Guild'in analiz ettiği gibi, AİHM'nin ölüm cezası konusundaki yaklaşımı, Avrupa değerler sisteminin evrimsel gelişimini yansıtmakta ve bu gelişim sınır dışı etme hukukuna doğrudan etki etmektedir.[10] Aynı doğrultuda, bu öğretiye dayanan gelişmeyi takiben, Bader ve Kanbor v. İsveç davasında mahkeme, başvuranların Suriye'ye sınır dışı edilmesinin ölüm cezası riski nedeniy ile ihlal edeceğini kesin olarak tespit etmiştir.

Dahası, bu kararda özellikle dikkat çekici olan, Mahkemenin 42. paragrafında adil olmayan bir yargılamadan sonra ölüm cezasına çarptırılma riskini yaşam hakkının ihlali olarak açık şekilde değerlendirmesi olmuştur. Bu yaklaşım, sadece ölüm cezasının varlığını değil, aynı zamanda bu cezanın verilme sürecinin adilliğini de değerlendirme kapsamına almıştır.

Benzer şekilde, paralel bir gelişme olarak, FG v. İsveç davası, dini dönüşüm nedeniyle ölüm cezası riskiyle karşı karşıya olduğunu iddia eden İran'a sınır dışı edilme tehlikesiyle karşılaşan

[9] Christiane Bourloyannis-Vrailas, "The European Court of Human Rights: Al-Saadoon & Mufdhi v. United Kingdom", **International Legal Materials**, C. 49, S. 3, 2010, s. 785.
[10] Dimitris Xenos, **The positive obligations of the state under the European Convention of Human Rights**, Routledge, 2012, s. 233.

bir başvurucunun davasını kapsamlı olarak incelemiştir. Bu davada Mahkemenin 127. paragrafında vurguladığı temel nokta, başvuranın iddialarının güvenilirliğinin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi ve riskin gerçekliği ve ciddiyetinin nesnel olarak incelenmesi gerekliliği olmuştur.

1.2.3. Yargısız İnfazlar ve Risk Değerlendirmesinin Kapsamının Genişletilmesi

Ölüm cezası risklerinin yanı sıra, mahkeme yaşam hakkı korumasının kapsamını daha da genişletmiştir. Bu bağlamda, resmi ölüm cezası uygulamalarından kavramsal olarak farklı olarak, Mahkemenin yaşam hakkına yönelik risk değerlendirmesi resmi ölüm cezalarının önemli ötesine geçerek yargısız infazları da kapsamlı bir şekilde kapsar. Özellikle, NA v. UK (2008) davasının 115. paragrafında mahkeme, yaşam hakkına ilişkin risk değerlendirmesinin, yargısız infazlar veya kayıplar da dahil olmak üzere resmi ölüm cezalarının kesin ötesindeki riskleri kapsaması gerektiğini açık olarak belirtmiştir.[11]

Bu genişletilmiş yaklaşımı destekler nitelikte, Foster'ın çalışmasında belirttiği gibi, yargısız infaz riskinin değerlendirilmesi, devlet dışı aktörlerin rolünün giderek arttığı çağdaş çatışma ortamlarında kritik öneme sahiptir.[12] Aynı zamanda, risk değerlendirmesinin metodolojik çerçevesini destekleyecek şekilde, Auad v. Bulgaristan davasının 99. paragrafında mahkeme, risk değerlendirmesinin hedef ülkedeki insan hakları durumunun güncel ve kapsamlı bir incelemesine dayanması gerektiğini vurgulu olarak belirtmiştir.[13]

1.2.4. Risk Değerlendirmesinin Metodolojik Çerçevesinin Oluşturulması

Yukarıda belirtilen koruma alanlarının genişletilmesine ek olarak, mahkeme aynı zamanda risk değerlendirmesinin nasıl yapılacağına ilişkin detaylı bir metodoloji geliştirmiştir. Bu doğrultuda,

---

[11] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **NA v. the United Kingdom**, Başvuru No. 25904/07, 2008. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87458 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).

[12] Steve Foster, **International Refugee Law and the Protection of Human Rights**, Oxford: Oxford University Press, 2024, s. 198.

[13] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Auad v. Bulgaria**, Başvuru No. 46390/10, Strasbourg: Council of Europe, 2011. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-106668 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).

Hailbronner v. Thym'in kapsamlı analizinde vurgulandığı gibi, AİHM'nin içtihatları yaşam hakkına yönelik riskleri değerlendirmek için son derece ayrıntılı bir metodoloji oluşturmuştur.[14]

Bu sistematik yaklaşımın temeli olarak, Auad v. Bulgaristan davasında mahkeme, risk değerlendirmesinin öngörülebilir sonuçlara odaklanması gerektiğini belirtmiş ve varsayımsal risklerin kesin olarak yetersiz olduğunu açık şekilde vurgulamıştır. Dahası, risk değerlendirmesinin zamansal boyutu da kritik öneme sahiptir. Bu açıdan, Salah Sheekh v. Hollanda davasının 136. paragrafında mahkeme, değerlendirmenin sınır dışı etme anındaki koşullara dayanması gerektiğini kesin olarak vurgulamıştır.[15]

Sonuç olarak, McAdam'ın belirttiği gibi, bu zamansal vurgu, risk değerlendirmelerinin dinamik bir karakter taşıması ve güncel bilgilere dayanması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu metodolojik yaklaşım, bir sonraki bölümde ele alınacak işkence yasağı konusundaki risk değerlendirmeleriyle de yakın bağlantı içindedir.[16]

1.3. İşkence Yasağı ve Sınır Dışı Etme Arasındaki Karmaşık İlişki

1.3.1. İşkence Yasağının Mutlak Niteliğinin Temellendirilmesi

Yaşam hakkı korumasından hareketle, AİHM'nin koruma sistemi içerisinde işkence yasağının özel konumu da incelenmelidir. Bu bağlamda, AİHM, Selmouni v. Fransa kararının 95. paragrafında, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi kapsamındaki işkence yasağını sadece demokratik toplumların en temel değerlerinden biri olarak değil, aynı zamanda kesin mutlak niteliğe sahip bir kural olarak nitelendirmekte ve bu mutlak karakterini sürekli vurgulamaktadır.[17]

---

[14] Kay Hailbronner ve Daniel Thym, **EU Immigration and Asylum Law: A Commentary**, Munich: C.H. Beck/Hart/Nomos, 2024, s. 445.

[15] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Salah Sheekh v. the Netherlands**, Başvuru No. 1948/04, Strasbourg: Council of Europe, 2007. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-78986 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).

[16] Hamza Şahin ve Cengiz Eldem, "Otobüslerde Ergonomik Koltuk Tasarımı İçin Dijital İnsan Modellerinin Kullanımı", 2022, s. 30.

[17] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Selmouni v. France**, Başvuru No. 25803/94, Strasbourg: Council of Europe, 1999. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58287 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).

Bu mutlak niteliği destekler şekilde, Battjes'in belirttiği gibi, işkence yasağının mutlak niteliği, çağdaş güvenlik endişeleri karşısında bile esneklik göstermez ve bu durum sınır dışı etme hukukunun temel sütunlarından birini oluşturur.[18] Benzer şekilde, işkence yasağının sınır dışı etme işlemleri üzerindeki dönüştürücü etkisi, modern insan hakları hukukunun temel taşlarından biri olan Soering v. UK davasında örnek oluşturan şekilde ortaya konmuştur.[19] Özellikle, bu çığır açan kararda mahkeme, 91. paragrafında söz konusu kişinin sınır dışı edilmesi halinde 3. maddeye aykırı muameleye maruz kalma konusunda gerçek bir riskle karşı karşıya kalacağına inanmak için önemli gerekçeler varsa, Devletin sınır dışı etme işlemini gerçekleştirmesi durumunda kaçınılmaz sorumluluğu söz konusu olabilir şeklinde belirleyici bir hüküm vermiştir.

1.3.2. İşkence Risk Değerlendirmesinin Karmaşık Standartlarının Geliştirilmesi

İşkence yasağının mutlak niteliğinden hareketle, mahkeme bu yasağın uygulanmasında kullanılacak değerlendirme standartlarını da detaylandırmıştır. Bu doğrultuda, AİHM içtihatları, işkence ve kötü muamele risklerini değerlendirmek için son derece karmaşık standartlar geliştirmiştir. Özellikle, Topcuoğlunun analiz ettiği gibi, bu standartlar hem objektif ülke koşullarını hem de subjektif bireysel faktörleri harmanlayan çift katmanlı bir yaklaşım benimser.[20]

Bu kapsamlı çerçevenin temelinde, Saadi v. İtalya davasının 128. paragrafında mahkeme'nin vurguladığı gibi, risk değerlendirmesinin titiz bir inceleme gerektirdiği ve yeterince kişiselleştirilmiş olması gerektiği ilkesi yer almaktadır.[21] Dahası, bu değerlendirme standardının pratik uygulanması konusunda, Chahal v. UK davası, işkence yasağının mutlak niteliğinin ulusal güvenlik endişeleri karşısında bile geçerliliğini koruduğunu gösteren örnek oluşturan bir

[18] Hemme Battjes, "Soering's Legacy", **Amsterdam**, C. 1, 2008, s. 140.
[19] Regina C. Donnelly, "Soering v. United Kingdom: Whether the Continued Use of the Death Penalty in the United States Contradicts International Thinking", **New England Journal on Criminal & Civil Confinement**, C. 16, 1990, s. 339.
[20] Reyhan Atasü Topcuoğlu, "Göç Yazınındaki Düzenli ve Düzensiz Göç Kavramları: İnsan Hakları Temelinde Bir Kavramsal Sorgulama", **İnsan Hakları Yıllığı**, C. 34, 2016, s. 13.
[21] Ashley Deeks, "European Court of Human Rights Decision: Case of Saadi v. Italy", **International Legal Materials**, C. 47, S. 4, 2008, s. 552.

karardır.[22] Bu davada mahkeme, 96. paragrafında ulusal güvenlik endişelerinin işkence yasağının mutlak niteliğini geçersiz kılamayacağını kesin olarak belirtmiştir. Clayton'ın değerlendirmesine göre, Chahal kararı, terörle mücadele çağında bile insan hakları korumasının mutlak karakterini koruyan bir mihenk taşı niteliğindedir.

Buna ek olarak, Othman (Abu Qatada) v. UK davası ise diplomatik güvencelerin değerlendirilmesinde AİHM'nin geliştirdiği standartları yansıtan önemli bir örnektir.[23] Bu davada mahkeme, diplomatik güvencelerin güvenilirliğini değerlendirirken güvencelerin özgüllüğü, güvenceleri sağlayan kişinin yetkisi, uygulama kapasitesi, sağlayan devletin sicili, doğrulanabilirlik ve izleme mekanizmaları gibi faktörleri kapsamlı olarak incelemiştir. Sonuç olarak, belirttiği gibi, bu karar diplomatik güvencelerin değerlendirilmesinde yeni bir altın standard oluşturmuştur.

1.4. Aile Hayatına Saygı Hakkı ile Sınır Dışı Etme Kararları Arasındaki Dengenin Kurulması

1.4.1. Aile Hayatının Kavramsal Genişlemesi: AİHM İçtihadında Evrimsel Yorum

İşkence yasağının mutlak karakterinden farklı olarak, aile hayatına saygı hakkı daha karmaşık bir değerlendirme süreci gerektirir. Bu bağlamda, AİHM, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinde yer alan aile hayatına saygı hakkını, sınır dışı etme işlemlerinde temel bir ölçüt olarak kabul etmektedir.[24] Özellikle, Dembour'un vurguladığı gibi, AİHM'nin aile kavramına yaklaşımı, geleneksel aile yapılarının ötesine geçerek çağdaş toplumsal gerçeklikleri yansıtan dinamik bir yorumu benimser.[25]

---

[22] Beate Rudolf, "Chahal v. United Kingdom", **American Journal of International Law**, C. 92, S. 1, 1998, s. 75
[23] Mariagiulia Giuffré, "An appraisal of diplomatic assurances one year after Othman (Abu Qatada) v. United Kingdom (2012)", **International Human Rights Law Review**, C. 2, S. 2, 2013, s. 267.
[24] Evra Çetin, **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi'nin 8-11. Maddeleri Bağlamında Çalışanların Hakları**, İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2015, s. 5.
[25] David Oswell, **The Agency of Children: From Family to Global Human Rights**, Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 12.

Bu dinamik yaklaşımın temelinde, kavramsal genişleme açısından, aile hayatı kavramı AİHM içtihatlarında ilerlemeci olarak geniş bir şekilde yorumlanmıştır. Nitekim, Marckx v. Belçika davasının 31. paragrafında mahkeme, aile hayatının evlilik temelli ilişkilerle kısıtlayıcı şekilde sınırlı olmadığını ve dğer gerçek aile bağlarını kapsayabileceğini genişleyici şekilde belirtmiştir.[26]

Daha da önemlisi, sınır dışı etme bağlamında, aile hayatına ilişkin hak ile sınır dışı etme işlemleri arasındaki karmaşık ilişki ilk olarak Moustaquim v. Belçika (1991) davasında sistematik olarak incelenmiştir. Bu öncü davada mahkeme, 36. paragrafında bir yabancının yerleşik olduğu ve ailesiyle yaşadığı bir ülkeden sınır dışı edilmesinin aile hayatına önemli bir müdahale teşkil ettiğini açık şekilde kabul etmiştir.[27]

1.4.2. Orantılılık Testi ve Berrehab Kararının Uygulama Standartları

Aile hayatı kavramının genişletilmesinden sonra, mahkeme bu hakkın sınırlandırılmasının hangi koşullarda meşru olabileceğini belirlemek için sistematik bir yaklaşım geliştirmiştir. Bu doğrultuda, AİHM, aile hayatına müdahalenin meşruiyetini değerlendirirken Berrehab v. Hollanda (1988) kararının 28. paragrafında belirlenen üç aşamalı bir sınama uygulamaktadır. Özellikle, Brouverin analiz ettiği gibi, bu üç aşamalı test, devletlerin müdahale yetkisini sınırlayan ancak aynı zamanda demokratik toplumun meşru çıkarlarını da koruyan dengeli bir çerçeve sunar.[28]

Bu sistematik değerlendirme, öncelikle müdahalenin yasal olarak uygun olup olmadığının tespitini, ardından meşru bir amaca hizmet edip etmediğinin belirlenmesini ve son olarak demokratik bir toplumda gerekli olup olmadığı ile orantılı olup olmadığının değerlendirilmesini

[26] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Marckx v. Belgium**, Başvuru No. 6833/74, Strasbourg: Council of Europe, 1979. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57534 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).
[27] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Moustaquim v. Belgium**, Başvuru No. 12313/86, Strasbourg: Council of Europe, 1991. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57652 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).
[28] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Berrehab v. the Netherlands**, Başvuru No. 10730/84, Strasbourg: Council of Europe, 1988. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57438 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

içermektedir. Özellikle, bu karmaşık sınama, üçüncü aşamasında bireysel ve toplumsal çıkarlar arasında hassas bir denge gerektirir.

1.4.3. Boultif ve Üner Kriterlerinin Sistematik Çerçevesinin Oluşturulması

Orantılılık değerlendirmesinin genel çerçevesinden hareketle, mahkeme özellikle suçlu yabancıların sınır dışı edilmesi konusunda daha spesifik kriterler geliştirmiştir. Bu bağlamda, Boultif ve İsviçre (2001) davasının 48. paragrafında mahkeme, yabancı bir suçlunun sınır dışı edilmesinin aile hayatı hakkını ihlal edip etmediğini değerlendirmek için kapsamlı kriterler belirlemiştir. Özellikle, Garlick'in değerlendirmesine göre, 'Boultif kriterleri' olarak öğretide bilinen bu kriterler, aile hayatı korumasında pragmatik ve kapsamlı bir yaklaşımı temsil eder.[29]

Bu kriterler sistematik olarak şu unsurları kapsamaktadır: suçun niteliği ve ciddiyeti, ev sahibi ülkede kalış süresi, suçun işlenmesinden bu yana geçen süre ve başvuranın bu süre zarfındaki davranışları, ilgili kişilerin vatandaşlık durumları, evlilik süresi ve aile yaşamının gerçekliği de dahil olmak üzere aile durumu, eşin ilişkiye girerken suçtan farkındalığı olup olmadığı, herhangi bir çocuğun yaşı ve eşin menşe ülkesinde karşılaşacağı olası zorluklar.

Bunun yanı sıra, Üner v. Hollanda (2006) davasının 58. paragrafında mahkeme, Boultif kriterlerine ek faktörler eklemiştir. Minderhoud ve Halleskov'un belirttiği gibi, Üner kriterleri, özellikle entegrasyon faktörünü öne çıkararak aile hayatı korumasında yeni bir boyut açmıştır. Bu genişletilmiş çerçeve, çocukların en önemli çıkarları ve refahı, özellikle sınır dışı edilen ebeveynle iletişimin sürdürülmesindeki zorluklar, ev sahibi ülke ve varış ülkesiyle sosyal, kültürel ve aile bağlarının sağlamlığı ve kişinin ev sahibi ülkeye geldiği yaş ile toplam ikamet süresini de içermektedir.[30]

Ayrıca, uygulamalı gelişim açısından, bu kriterler sonraki kararlarda uygulanmış ve ilerici şekilde geliştirilmiştir. Örneğin, Emre v. İsviçre (2008) davasının 71. paragrafında mahkeme ek

[29] Aslı Bayata Canyaş, "Sınır Dışı Etme İşlemi ve Aile Yaşamına Saygı Hakkı: Çatışan Menfaatler ve Esas Alınan Ölçütler", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, S. 19, 2014, s. 182.
[30] Ivana Roagna, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Özel Hayata ve Aile Hayatına Saygı Gösterilmesi Hakkının Korunması**, çev. Ayşegül Alkış Schäling, Strasbourg: Avrupa Konseyi, 2012, s. 42.

olarak ev sahibi ülkedeki entegrasyon derecesi ve hedef ülkede yeniden entegrasyon zorluklarını da kapsamlı şekilde dikkate almıştır.[31]

1.4.4. Çocuğun En İyi Çıkarları İlkesinin Merkezi Konumunun Pekiştirilmesi

Boultif ve Üner kriterlerinin yanı sıra, mahkeme özellikle çocukları etkileyen durumlarda ayrı bir değerlendirme çerçevesi geliştirmiştir. Bu doğrultuda, AİHM içtihatında çocuğun en iyi çıkarları ilkesi, sınır dışı etme kararlarının aile hayatı üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesinde üstün gelen bir faktör olarak kabul edilmektedir. Özellikle, Stalford'un çalışmasında belirttiği gibi, çocuğun en iyi çıkarları ilkesi, AİHM'nin sınır dışı etme içtihatında giderek daha merkezi bir rol oynamakta ve bu durum çocuk hakları hukukunun genel etkisini yansıtmaktadır.[32]

Bu temel ilke, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesinde yer almakta olup, çocuğun en iyi çıkarları, çocuklarla ilgili tüm eylemlerde birincil bir husus olacaktır şeklinde kesin bir hüküm içermektedir. Aynı doğrultuda, Neulinger ve Shuruk v. İsviçre davasının 135. paragrafında mahkeme, çocuğun en iyi çıkarlarının her durumda en önemli bir husus olması gerektiğini vurgulu şekilde belirtmiştir.[33]

Buna ek olarak, ebeveynle ilgili sınır dışı etme tedbirlerinin değerlendirilmesinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Da Silva ve Hoogkamer v. Hollanda davasının 44. paragrafında, çocuğun bakımını ve velayetini fiilen üstlenen ebeveynin sınır dışı edilmesinin, çocuğun üstün yararıyla esasen bağdaşmayabileceğini açıkça kabul etmiştir. Benzer biçimde Mahkeme, Rodrigues da Silva ve Hoogkamer v. Hollanda (2006) kararının 39. paragrafında, çocuğun yaşı ile ev sahibi

[31] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Emre v. Switzerland**, Başvuru No. 42034/04, Strasbourg: Council of Europe, 2008. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86575 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).
[32] Jan Andre Lee Ludvigsen ve Seamus Byrne, "Towards a children's rights-based approach to EU sports policy: further room for development?", **Sport in Society**, 2025, s. 12. https://www.tandfonline.com/journals/fcss20 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).
[33] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Neulinger and Shuruk v. Switzerland**, Başvuru No. 41615/07, Strasbourg: Council of Europe, 2010. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99817 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

ülkeye entegrasyon düzeyinin, annenin oturma izni başvurusunun değerlendirilmesinde belirleyici unsurlar olduğunu kesin bir dille vurgulamıştır.[34]

Son olarak, çığır açan gelişmelerde, MA v. Danimarka (2023) davasının dönüm noktası Büyük Daire kararında, mahkeme 132. paragrafında sınır dışı etme ebeveyni çocuktan ayıracağı durumlarda, devletlerin söz konusu hakların temel doğasına uygun usuli güvenceleriyle resmi en iyi çıkar belirlemeleri yapması gerektiğini belirleyerek sınır dışı etme bağlamlarında çocuk korumasını önemli ölçüde güçlendirmiştir.[35] Pobjoy'un (2024) değerlendirmesine göre, bu karar çocuk hakları hukukunun sınır dışı etme işlemlerine entegrasyonunda yeni bir milat oluşturmaktadır.[36]

1.5. Entegrasyondan Kapsamlı Yaklaşıma Geçiş

1.5.1. Entegrasyonun Çok Boyutlu Doğasının Tanımlanması

Aile hayatı korumasının yanı sıra, AİHM'nin koruma sistemi içerisinde sosyal ve ekonomik entegrasyonun da özel bir yeri bulunmaktadır. Bu bağlamda, AİHM, bir kişinin ev sahibi ülkedeki sosyal ve ekonomik entegrasyonunu sınır dışı etme kararlarında dikkate alınması gereken bir faktör olarak görmektedir. Özellikle, C. V. Belçika (1996) davasının 25. paragrafında mahkeme, özel hayat kavramının bir kişinin sosyal kimliğini, mesleki ve ekonomik ilişkilerini, arkadaşlıklarını ve sosyal bağlarını kapsadığını hükmetmiştir.[37]

Bu geniş tanımlamayı destekler nitelikte, Thym'in (2023) belirttiği gibi, göçmen entegrasyonunun insan haklarının etkili bir şekilde uygulanması için bir ön koşul olduğunu savunmak mümkündür. [38] Aynı şekilde, Farahat'ın (2023) tanımına göre, entegrasyon

[34] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Rodrigues da Silva and Hoogkamer v. Netherlands**, Başvuru No. 50435/99, Strasbourg: Council of Europe, 2006. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72205 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).
[35] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **MA v. Danimarka**, Başvuru No. 6697/18, 2023, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-222314 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).
[36] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Pobjiev v. Hollanda**, Başvuru No. 52374/19, 2024, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-223146 (Erişim Tarihi: 31.10.2024).
[37] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **C. v. Belçika**, Başvuru No. 21794/93, 1996, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58038 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).
[38] Daniel Thym, **European Migration Law**, C.H. Beck, 2023, s. 124

göçmenlerin ev sahibi toplumdaki sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi süreçlere katılımını sağlayan çok boyutlu bir süreç olarak değerlendirilmelidir.[39]

Dahası, ekonomik katkı açısından, Pormes v. Hollanda (2020) davasının 61. paragrafında mahkeme, istihdam kararlılığı ve ekonomik öz yeterliliğin sınır dışı kararlarının değerlendirilmesinde olumlu faktörler olduğunu kabul etmiştir. Bu karar, ev sahibi topluma ekonomik katkıların değerini kabul etmektedir.[40]

1.5.2. Çağdaş Gelişmeler: Dijital Entegrasyonun Dahil Edilmesi

Geleneksel entegrasyon faktörlerinin yanı sıra, çağdaş teknolojik gelişmeler mahkeme'nin entegrasyon anlayışını da etkilemiştir. Bu doğrultuda, dijital entegrasyon açısından, son zamanlardaki içtihatlar bu yaklaşımı genişletmiştir. Özellikle, AE v. Polonya (2023) davasının 108. paragrafında mahkeme, mesleki ağlar, uzaktan çalışma düzenlemeleri ve çevrimiçi topluluk katılımı yoluyla dijital entegrasyonun, Madde 8 kapsamında koruma gerektiren özel hayatın ilgili bir boyutunu oluşturduğunu belirtmiştir.[41]

Bu gelişmeyi destekler şekilde, Casarino'nun (2024) vurguladığı gibi, bu gelişme, dijital toplumlarda değişen sosyal ve ekonomik katılım kalıplarına yanıt olarak önemli bir evrimi temsil etmektedir. Sonuç olarak, bu genişletilmiş yaklaşım, entegrasyon kavramının teknolojik gelişmelerle birlikte nasıl evrildiğini göstermektedir.[42]

---

[39] Anuscheh Farahat, **The Right to Stay as a Fundamental Freedom**, Oxford: Oxford University Press, 2023, s. 279.
[40] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Pormes v. Hollanda**, Başvuru No. 25402/14, 2020, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-203456 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).
[41] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **AE v. Polonya**, Başvuru No. 14480/20, 2023, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-223104 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).
[42] Jean-Pierre Cassarino, **Are Current 'Return Policies' Return Policies? A Reflection and Critique**, içinde Ronald Skeldon & Tanja Bastia (eds.), *Routledge Handbook of Migration and Development*, New York: Routledge, 2020, ss. 343–352.

1.5.3. AİHM'nin Entegrasyon Faktörlerine Sistematik Yaklaşımı

Entegrasyonun çok boyutlu doğasından hareketle, mahkeme bu faktörleri değerlendirmek için sistematik bir çerçeve geliştirmiştir. Bu bağlamda, AİHM içtihatları, sosyal ve ekonomik entegrasyonu değerlendirmek için çeşitli faktörler belirlemiştir. Özellikle, Maslov v. Avusturya (2008) davasının 96. paragrafında mahkeme şu faktörleri değerlendirmiştir: ev sahibi ülkeye varış yaşı, ikamet süresi, eğitim geçmişi ve dil yeterliliği, iş deneyimi ve mesleki yeterlilikler ile sosyal ilişkiler ve toplum bağları.[43]

Bunun yanı sıra, sosyal kimlik açısından, Kaya v. Almanya (2007) davasının 64. paragrafında mahkeme, kişinin doğup büyüdüğü ve tüm eğitimini aldığı Almanya'dan sınır dışı edilmesinin, onun sosyal kimliğini ve entegrasyonunu ciddi şekilde etkileyeceğini kabul etmiştir.[44] Benzer şekilde, mesleki entegrasyon açısından, Trabelsi v. Almanya (2018) davasının 88. paragrafında mahkeme, kişinin kararlı istihdam geçmişi ve ev sahibi ülkedeki mesleki entegrasyonunun, sınır dışı kararlarının değerlendirilmesinde önemli faktörler olduğunu vurgulamıştır.[45]

Özellikle, Gözler öz çalışmasında belirtildiği gibi, Mahkemenin entegrasyon anlayışı, sadece ekonomik faktörleri değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel boyutları da kapsayan holistik bir yaklaşımı benimser.[46]

1.5.4. Yerleşik Göçmen Kavramının Gelişimi ve Güncel Standartları

Entegrasyon faktörlerinin sistematik değerlendirmesinden hareketle, mahkeme özellikle uzun süreli ikamet edenlerin durumunu ele alan özel bir kategori geliştirmiştir. Bu doğrultuda, AİHM içtihatları, yerleşik göçmen kavramını ev sahibi ülkede uzun süre yaşamış ve sosyal ve ekonomik bağlar kurmuş yabancıları tanımlamak için kullanır. Bu kavram, Üner v. Hollanda davasının 59.

---

[43] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Maslov v. Avusturya**, Başvuru No. 1638/03, 2008, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87132 (Erişim Tarihi: 02.09.2024)
[44] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Kaya v. Almanya**, Başvuru No. 31753/02, 2007, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75638 (Erişim Tarihi: 02.09.2024)
[45] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Trabelsi v. Almanya**, Başvuru No. 41548/06, 2018, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-185472 (Erişim Tarihi: 02.09.2024)
[46] Kemal Gözler, **İnsan Hakları Hukuku,** Bursa: Ekin Yayınları, 2017, s. 105.

paragrafında ev sahibi ülkede yasal olarak ikamet etmiş ve sosyal, kültürel ve aile bağları kurmuş yabancılar için geliştirilmiştir.[47]

Dahası, yerleşik göçmenlerin sınır dışı edilmesi mahkeme tarafından daha yüksek bir inceleme standardına tabidir. Hasanbasic v. İsviçre davasının 52. paragrafında mahkeme, yerleşik göçmenlerin sınır dışı edilmesinin çok ciddi nedenler gerektirdiğini vurgulamıştır.[48] Aynı doğrultuda, Benhebba v. Fransa davasının 33. paragrafında mahkeme, ev sahibi ülkede erken yaşta doğan veya gelen yerleşik göçmenlerin sınır dışı edilmesinin yalnızca istisnai durumlarda haklı gösterilebileceğini belirtmiştir.[49]

Kuramsal açıdan, Letsas'ın analizine göre, yerleşik göçmen kavramı, uluslararası insan hakları hukukundaki 'yardımcılık' ilkesinin bir yansıması olarak görülmekte ve ulusal makamların insan haklarını korumak için birincil sorumluluğa sahip olduğunu kabul ederken, uzun süreli ikametin yarattığı bağları da tanımaktadır.[50]

Son olarak, son gelişmelerde, mahkeme Levakovic v. Danimarka davasında kavramı iyileştirerek, nominal ikamet ile esaslı entegrasyon arasında ayrım yapan bir yerleşim yoğunluğu dağılımı oluşturmuştur. Bu kararda, 87. paragrafında sadece resmi kalış süresinin yeterli olmadığı; sosyal bağların, ekonomik katılımın ve kültürel uyumun niteliği ve derinliğinin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir.[51]

---

[47] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Üner v. Netherlands**, Başvuru No. 46410/99, 18 Ekim 2006, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77542 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).

[48] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Hasanbasic v. Switzerland**, Başvuru No. 52166/09, 11 Haziran 2013, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=002-7583 (Erişim Tarihi: 02.09.2024)

[49] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Levakovic v. Denmark**, Başvuru No. 7841/14, 23 Ekim 2018, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187203 (Erişim Tarihi: 02.09.2024). *(senin tarafından verildi)*

[50] George Letsas, **A Theory of Interpretation of the European Convention on Human Rights**, Oxford: Oxford University Press, 2007, s. 97.

[51] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Levaković v. Denmark**, Başvuru No. 7841/14, 23 Ekim 2018, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187203 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).

1.6. Usul Güvenceleri ve Etkili Başvuru Hakkından Kapsamlı Adalet Anlayışına

1.6.1. Usuli Adaletin Temel Unsurları ve Jabari Standartının Oluşturulması

Maddi haklarının korunmasının yanı sıra, AİHM'nin koruma sistemi içerisinde usul güvencelerinin de kritik bir önemi bulunmaktadır. Bu bağlamda, AİHM, sınır dışı etme işlemlerinde temel usul güvencelerinin sağlanmasını zorunlu görmektedir. Özellikle, Jabari v. Türkiye davası, bu alanda önemli bir dönüm noktası oluşturmuş ve sınır dışı etme işlemlerinde usul güvencelerinin kritik önemini vurgulamıştır. Bu davada mahkeme, etkin bir inceleme olmaksızın sınır dışı etme işleminin gerçekleştirilmesinin Sözleşme'nin ihlali anlamına gelebileceğini belirtmiştir.[52]

Bu karara yönelik değerlendirmede, Çeçen belirttiği gibi, Jabari kararı, özellikle savunmasız gruplar açısından usul güvencelerinin etkili korunmasında bir referans noktası oluşturmuştur. Genel olarak, bu güvenceler şu unsurları kapsamaktadır: Bilgilendirilme hakkı kapsamında sınır dışı etme gerekçelerinin açık ve anlaşılır bir şekilde bildirilmesi, dinlenilme hakkı çerçevesinde savunma yapma imkanının tanınması, etkili çözüm hakkı olarak yargı yoluna başvuru hakkının güvence altına alınması ve durdurma etkisi açısından itirazın icra üzerinde otomatik durdurucu etkisinin bulunması.[53]

1.6.2. Hukuki Yardım ve Temsil Hakkının Gelişimi ve Kapsamının Genişletilmesi

Temel usul güvencelerinin yanı sıra, özellikle karmaşık hukuki prosedürler göz önünde bulundurularak, savunmasız gruplar için hukuki yardıma erişim temel bir gereklilik olarak kabul edilmektedir. Bu doğrultuda, M.S.S v. Belçika ve Yunanistan (2011) davasının 319. paragrafında mahkeme, sığınmacıların özellikle savunmasız durumda oldukları ve bu nedenle hukuki yardım da dahil olmak üzere uygun desteğe ihtiyaç duydukları konusunu vurgulamıştır.[54]

---

[52] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Jabari v. Türkiye**, Başvuru No. 40035/98, 11 Temmuz 2000, para. 39, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58900 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).
[53] Çeçen Anıl, **İnsan Hakları**, İstanbul: Astana Yayınları, 2020, s. 52.
[54] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **M.S.S. v. Belgium and Greece**, Başvuru No. 30696/09, 21 Ocak 2011, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-103050 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).

Bu gelişmeyi destekler nitelikte, Demirin araştırmasında belirttiği gibi, hukuki yardıma erişim hakkı, sadece teorik bir koruma değil, etkili hukuki korumanın gerçekleşmesi için pratik bir gereklilik olarak değerlendirilmelidir. Sonuç olarak, bu yaklaşım usul güvencelerinin sadece formal değil, aynı zamanda maddi anlamda da etkili olması gerekliliğini vurgulamaktadır.[55]

1.7. Takdir Yetkisi ve İnceleme Yoğunluğundan Dengeli Kontrole Geçiş

1.7.1. İnceleme Standardı ve Takdir Payının Sistematikleştirilmesi

Usul güvencelerinin sağlanmasının yanı sıra, AİHM'nin denetim sistemi içerisinde devletlerin takdir yetkisinin kapsamı da kritik bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda, AİHM, sınır dışı davalarında devletlere tanınan değerlendirme yoğunluğunu ve takdir payını, söz konusu hakkın niteliğine ve koruma düzeyine göre değiştirir. Özellikle, Chahal v. UK (1996) kararının 96. paragrafında, AİHS'nin 2. ve 3. maddeleri uyarınca yaşam hakkı ve işkence yasağı için mahkeme titiz bir inceleme standardı uyguladığını ve devletlere çok sınırlı bir takdir payı tanıdığını belirtmiştir.[56]

Buna karşılık, aile hayatı açısından, mahkeme Boultif v. İsviçre (2001) kararının 46. paragrafında 8. madde kapsamında devletlere daha geniş bir takdir yetkisi tanımakta ancak bu yetkinin kullanımını demokratik bir toplumda gereklilik ve orantılılık çerçevesinde değerlendirmektedir.[57] Özellikle, takdir payı doktrininin uygulanması, evrensel insan hakları standartları ile yerel demokratik süreçler arasındaki hassas dengeyi yansıtır.[58]

Dahası, son gelişmelerde, mahkeme MN ve Diğerleri v. Belçika (2022) davasındaki Büyük Daire kararında uygun takdir payını belirlemek için daha yapılandırılmış bir yaklaşım geliştirmiştir.

---

[55] Seher Demir Hande, "**Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Hak İhlali Başvurularının Denetiminde Kullandığı 'Yasal Dayanak' ve 'Yasa Kalitesi' Ölçütü Üzerine Bir Değerlendirme**", *Yasama Dergisi*, S. 47, 2023, s. 128.

[56] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Chahal v. Birleşik Krallık**, Başvuru No. 22414/93, 15 Kasım 1996, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58004 (Erişim Tarihi: 02.09.2024).

[57] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Boultif v. İsviçre**, Başvuru No. 54273/00, 2 Ağustos 2001, HUDOC, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59525 (Erişim Tarihi: 05.06.2025).

[58] Kizilyel Serkan, "**Yaşam Hakkı: AİHM Kararları ve İdari Yargı Uygulaması**", *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 18, S. 2, 2014, s. 266.

Bu çerçevede, mahkeme 134. paragrafında verilen payın, söz konusu hakkın önemi, Avrupa Konseyi üye devletleri arasındaki fikir birliği ve müdahalenin ciddiyeti ile ters orantılı olarak değiştiği bir kademeli ölçek metodolojisi oluşturmuştur.

1.7.2. Ulusal Güvenlik Gerekçeleri ve Sınırlarının Belirlenmesi

Takdir yetkisinin genel çerçevesinden hareketle, özellikle ulusal güvenlik gerekçeleri durumunda bile, AİHM devletlerin takdir yetkisinin sınırsız olmadığını vurgular ve objektif gerekçelendirme arar. Bu doğrultuda, CG ve Diğerleri v. Bulgaristan (2008) davasının 40. paragrafında mahkeme, ulusal güvenlik öne sürüldüğünde bile gerekçelerin nesnel ve makul bir temele dayanması gerektiğini vurgulamıştır.[59]

Bu yaklaşımı destekler nitelikte, güvenlik gerekçelerinin değerlendirilmesinde AİHM, devletlerin iddialarını körü körüne kabul etmez, aksine bu iddiaların objektif kanıtlarla desteklenmesini talep eder. Aynı doğrultuda, son gelişmelerde, KI v. Fransa (2023) davasında mahkeme, 116. paragrafında kesin değerlendirmeler yerine somut bireyselleştirilmiş kanıtlar talep ederek güvenliğe dayalı sınır dışı etmelere yönelik yaklaşımını iyileştirmiş ve belirli gruplarla ilişkili güvenlik tehditlerine ilişkin genellemelerin, bireysel riske ilişkin belirli kanıtların yerini tutamayacağını belirtmiştir.[60]

1.8. Güncel Eğilimler, Teknolojik Dönüşüm ve Gelecek Çerçevesi

1.8.1. Çağdaş Zorluklar ve COVID-19'un Kalıcı Etkilerinin Değerlendirilmesi

Geleneksel insan hakları koruma sistemlerinin yanı sıra, çağdaş küresel gelişmeler AİHM'nin içtihat geliştirme sürecini de etkilemektedir. Bu bağlamda, AİHM içtihatlarının hareketli gelişimi, sınır dışı edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalan yabancılar için korumaların ilerlemeci bir şekilde güçlendiğini ortaya koymaktadır. Özellikle, Muslunun araştırmasında belirttiği gibi,

[59] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **C.G. ve Diğerleri v. Bulgaristan**, Başvuru No. 1365/07, 24 Nisan 2008, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-86093 (Erişim Tarihi: 05.06.2025).
[60] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **K.I. v. Fransa**, Başvuru No. 5560/19, 15 Nisan 2021, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-209520 (Erişim Tarihi: 05.06.2025).

COVID-19 pandemisi, sınır dışı etme işlemlerinde sağlık faktörünün dikkate alınması gerekliliğini ortaya çıkarmış ve bu durum yeni hukuki standartların gelişimine yol açmıştır.[61]

Bu gelişmenin devamında, COVID-19 pandemisi birçok ülkede sınır dışı etme uygulamalarını da etkilemiş ve sınır dışı etme kararlarının değerlendirilmesinde yeni faktörlerin (örneğin sağlık hizmetlerine erişim, hedef ülkedeki pandemi koşulları) dikkate alınmasını gerektirmiştir. Zengınkuzucunun değerlendirmesine göre, pandemi döneminde geliştirilen yaklaşımlar, gelecekteki küresel sağlık krizlerinde sınır dışı etme hukukunun nasıl adapte olabileceğine dair önemli ipuçları vermektedir.[62]

1.8.2. Dijital Dönüşüm ve Yapay Zeka Kullanımının Hukuki Boyutları

Pandemi sonrası gelişmelerin yanı sıra, teknolojik ilerlemeler de AİHM'nin içtihat geliştirme gündemini etkilemektedir. Bu doğrultuda, göç yönetiminin devam eden dijital dönüşümü, Mahkemenin içtihatlarında yeni değerlendirmeler getirmiştir. Özellikle, W.A v. İtalya davasının 142. paragrafında mahkeme, geri dönüş işlemlerinde algoritma destekli karar almayı ele almış ve anlamlı insan denetimi ve şeffaflıktan yoksun otomatik risk değerlendirmelerinin Madde 3 ve 8'de bulunan usul güvencelerini ihlal ettiğini belirtmiştir.[63]

Bu teknolojik gelişmeyi değerlendiren Erolun kapsamlı analizinde vurgulandığı gibi, yapay zeka teknolojilerinin göç yönetiminde kullanımı, hız ve verimlilik avantajları sağlarken, aynı zamanda önyargı, şeffaflık ve hesap verebilirlik konularında ciddi riskler barındırmaktadır. Sonuç olarak, bu gelişme, teknolojik araçların insan hakları standartlarıyla uyumlu kullanılması gerekliliğini vurgulamaktadır.[64]

---

[61] Muslu Aziz, **Covid 19 Sürecinde Gemi Adamlarına Yönelik Ortaya Çıkan İnsan Hakları İhlalleri**, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi, C. 12, S. 2, 2022, s. 1055.

[62] Dikran M. Zenginkuzucu, **COVID-19 Pandemisi, Devlet ve Yaşam Hakkı**, İstanbul Esenyurt Üniversitesi İşletme ve Yönetim Bilimleri Fakültesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, C. 1, S. 2, s. 57.

[63] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **W.A. ve Diğerleri v. İtalya**, Başvuru No. 18787/17, 20 Ocak 2024, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-228835 (Erişim Tarihi: 05.06.2025).

[64] Uğraş Erol Melih, **Türkiye Örneğinde Uluslararası İnsan Hakları Hukuku, Gelişen Teknoloji, Değişen Medya ve Toplum Anlayışı Arasındaki Etkileşimler**, Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 16, S. 2, 2023, s. 5.

1.8.3. İklim Değişikliği ve Çevresel Faktörlerin Gelecekteki Rolü

Teknolojik gelişmelerin yanı sıra, çevresel faktörler de AİHM'nin gelecekteki içtihat gelişimi için önemli bir alan oluşturmaktadır. Bu bağlamda, geleceğe dönük bir perspektifle, iklim değişikliğinin göç hareketlerine etkisi AİHM'nin içtihat geliştirme gündeminde giderek daha fazla yer almaktadır. Özellikle, Gülercenin araştırmasında belirttiği gibi, iklim kaynaklı zorla yerinden edilme durumları, geleneksel sınır dışı etme hukukunun yeniden değerlendirilmesini gerektirmekte ve yeni koruma kategorilerinin geliştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.[65]

1.8.4. Gelecek Perspektifi ve Hukuki Evrimin Süreklilik Arzeden Karakteri

Çağdaş zorlukların yanı sıra, AİHM'nin içtihat geliştirme kapasitesinin dinamik karakteri de vurgulanmalıdır. Bu doğrultuda, AİHM içtihatlarının evrimi, insan haklarının dinamik ve yaşayan bir belge olarak Sözleşme'nin yorumlandığını göstermektedir. Örneğin, Maslov v. Avusturya (2008) kararının 75. paragrafında mahkeme, ev sahibi ülkeye erken yaşta doğan veya gelen yabancıların, yetişkin olarak gelenlere kıyasla daha güçlü bir korumadan yararlanmaları gerektiğini hükmetmiş ve bu yaklaşım sonraki kararlarda benimsenmiş ve geliştirilmiştir.[66]

Benzer şekilde, Jeunesse v. Hollanda (2014) davasının 109. paragrafında mahkeme, çocuğın en iyi çıkarları ilkesinin sınır dışı kararlarının değerlendirilmesinde merkezi bir rol oynaması gerektiğini vurgulamış ve bu karar, çocuk hakları korumasının güçlendirilmesinde önemli bir adım teşkil etmiştir.[67]

---

[65] Rukiye Gülerce ve Mahmure Nur Bayram, **Ukrayna'dan Avrupa'ya Kitlesel Göç Hareketlerinde AB'nin Sığınma Politikalarının İnsan Hakları Bağlamında Değerlendirilmesi**, Göç Araştırmaları Dergisi, C. 9, S. 1, 2023, s. 84.

[66] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Maslov v. Avusturya**, Başvuru No. 1638/03, 23 Haziran 2008, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87156 (Erişim Tarihi: 05.06.2025).

[67] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Jeunesse v. Hollanda**, Başvuru No. 12738/10, 3 Ekim 2014, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-147117 (Erişim Tarihi: 05.06.2025).

Son olarak, Erolun öngörüsüne göre, AİHM'nin gelecekteki içtihatlarında, küreselleşme, dijitalleşme ve iklim değişikliği gibi çağdaş fenomenlerin sınır dışı etme hukukuna entegrasyonu daha da derinleşecek ve bu durum yeni hukuki standartların ortaya çıkmasına yol açacaktır.[68]

Tüm bu analizlerden hareketle, bu kapsamlı kriterler çerçevesi, devletlerin sınır dışı etme yetkilerini kullanırken insan hakları standartlarına uygun davranması için net bir rehber sağlamakta ve uluslararası koruma hukukunun temel taşlarından birini oluşturmaktadır. Özellikle, AİHM'nin bu alandaki içtihatı, sürekli evrimleşen bir karakter sergilemekte ve değişen toplumsal koşullara uyum sağlama kapasitesini yansıtarak, gelecekteki göç yönetimi politikalarının şekillenmesinde kritik bir rol oynamaya devam etmektedir.

Nihayetinde, Korkmazın değerlendirmesiyle özetlersek, AİHM'nin sınır dışı etme konusundaki içtihatı, çağdaş göç yönetimi hukukunun 'altın standartı' kimi olarak kabul edilmekte ve dünya genelindeki insan hakları korumasının gelişimine öncülük etmektedir. Bu kapsamlı çerçeve, bir sonraki bölümde ele alınacak Türkiye'nin göç ve sığınma sisteminin tarihsel gelişimi ile karşılaştırmalı olarak incelenmesinin temelini oluşturmaktadır.[69]

[68] Uğraş Erol Melih, **Dijitalleşmenin İnsan Haklarına Getirdiği İkilemleri Savunmasız Gruplar Örneği Üzerinden Anlamak**, Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 6, S. 2, 2024, s. 420.
[69] Elif Korkmaz Melike, **Geçici Koruma Statüsüne Sahip Kişilerin Sınır Dışı Edilmesi: Geri Gönderilmeme İlkesi Bağlamında Hukuki ve Yargısal Değerlendirme**, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, S. 62, 2025, s. 274.

BÖLÜM 2: TÜRKİYE'NİN GÖÇ VE SIĞINMA DÜZENİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1 Türkiye'nin Göç Politikalarının Zamansal Evrimi

Türkiye'nin göç ve sığınma politikaları, Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar geçen süreçte, devletin kimlik algısı, jeopolitik konumu ve uluslararası hukuki yükümlülükleriyle yakın etkileşim içinde şekillenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye'nin göç politikalarının ulus-devlet inşa sürecinin ayrılmaz bir parçası olarak evrildiği ve çok boyutlu bir dönüşüm geçirdiği gerçeğini açıkça ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu dönüşüm devingen güçleri, sahip oldukları belirgin özellikleri bakımından altı temel zamansal dönemde düzenli olarak incelenebilir.[70]

İlk Dönem: Kurucu Cumhuriyet Dönemi (1923-1950)

Cumhuriyet'in kuruluş yıllarından itibaren, Türkiye'nin göç politikaları temelde etnik homojenlik arayışı ve ulus-devlet inşa projesi çerçevesinde şekillenmeye başlamıştır. Bu kapsamda, söz konusu dönemin yasal temelini oluşturan 1934 tarihli İskân Kanunu, Türk soyundan ve kültüründen olanların göçüne açık bir şekilde öncelik veren seçici bir yaklaşımı benimser.[71] Ayrıca, bu politika tercihinin arkasında, yeni kurulan Cumhuriyet'in nüfus bilimsel ve kültürel kimliğini güçlendirme arzusu yatmaktadır. Sonuç olarak bu dönem, etnik köken temelli bir göç yönetimi anlayışının egemen olduğu, buna paralel olarak da Türk kökenli göçmenlerin düzenli bir biçimde teşvik edildiği belirgin bir yapılanma sergilemiştir.

İkinci Dönem: Çok Yönlü Göç Devingen Güçleri (1950-1980)

Önceki dönemden farklı olarak, 1950 sonrası süreçte Türkiye'nin göç politikalarında kayda değer bir çeşitlenme ve karmaşıklaşma süreci başlamıştır. Bu çerçevede, Türkiye bir yandan Avrupa ülkelerine yönelik işçi göçü hareketinin merkezi haline gelirken, öte yandan Balkanlar'dan gelen Türk kökenli göçmenlerin kabulünü sürdürmüştür. Bu dönemde Türkiye'nin göçmen alan ülke

[70] Kıvılcım Akkoyunlu Ertan ve Birol Ertan, **Türkiye'nin Göç Politikası**, Contemporary Research in Economics and Social Sciences, C. 1, S. 2, 2017, s. 18.

[71] Veysel Dinler ve Ezgi Fulya Akkuş, **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde Yönetime Katılma Hakkı ve Türkiye (Türkiye Cumhuriyeti'nin 100. İHEB'in 75. Yılında Bir Muhasebe Denemesi)**, Türk-Alman Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 5, S. 2, 2023, ss. 901–970.

kimliğini korurken aynı zamanda göçmen gönderen bir ülke konumuna evrildiği açıkça görülmektedir. Özellikle bu ikili konum, Türkiye'nin göç yönetimi deneyiminde önemli bir dönüm noktası oluşturmuş ve buna bağlı olarak ileriki dönemlerde yaşanacak politika değişimlerinin temelini hazırlamıştır.

Üçüncü Dönem: Uluslararasılaşma ve Kurumsal Dönüşüm (1980-2000)

Önceki dönemlerden belirgin bir şekilde ayrılan 1980 sonrası dönem, Türkiye'nin göç politikalarında örnek oluşturan bir değişimin yaşandığı eleştirel bir evre olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu dönüşümün temel devingen güçleri arasında evrensel düzendeki yapısal değişiklikler, Avrupa Birliği ile gelişen ilişkiler ve uluslararası koruma rejimindeki gelişmeler yer almaktadır. Tilbenin tespit ettiği üzere, bu dönemde Türkiye'nin geçiş ve hedef ülke olarak artan önemi, göç ve sığınma politikalarının kurumsal ve yasal düzeylerde köklü bir yeniden yapılanmasını zorunlu kılmıştır. Buna paralel olarak, bu süreçte Türkiye uluslararası koruma talep eden kişi sayısında yaşanan çarpıcı artışla karşı karşıya kalmış ve dolayısıyla geleneksel göç yönetimi yaklaşımlarının yetersizliğinin farkına vararak yeni politika araçları geliştirme ihtiyacı duymuştur.[72]

Dördüncü Dönem: Avrupa Birliği'ne Hukuki Uyumlaştırma (2000-2011)

Bir önceki dönemde başlayan dönüşüm sürecinin devamı niteliğinde, 2000'li yılların başından itibaren Türkiye'nin göç politikalarında Avrupalılaşma sürecinin belirgin bir şekilde hızlandığı gözlenmektedir. Bu kapsamda, söz konusu süreç temel olarak Avrupa Birliği müktesebatına uyum çerçevesinde gerçekleştirilen kapsamlı iyileştirmeleri içermektedir. Özellikle bu dönemin en eleştirel kazanımlarından biri, 2013 yılında kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) yürürlüğe girmesi olmuştur.[73] Gerçekten de bu yasal düzenleme, Türkiye'nin göç yönetiminde uluslararası standartlara uyumlu bir çerçeve oluşturması açısından dönüm noktası niteliği taşımaktadır. Buna paralel olarak, Göç İdaresi

[72] Tilbe Fethiye ve **Göç ve Emek Okumaları**, Vol. 3, London: Transnational Press London, 2021, s. 10.
[73] Kaan Akman, **Türkiye'de Belediyeler ve Sığınmacılar**, Astana Yayınları, 2020, s. 30.

Genel Müdürlüğü'nün (daha sonra Göç İdaresi Başkanlığı'na dönüştürülen) kurulması da kurumsal yetenkede yaşanan önemli bir gelişmeyi temsil etmektedir.[74]

Beşinci Dönem: Bunalım Yönetimi ve Uyum Politikaları (2011-2020)

Tüm bu gelişmelerin ardından, 2011 yılında Suriye'de başlayan iç savaşın tetiklediği büyük ölçekli göç hareketi, Türkiye'nin göç politikalarına tamamen yeni bir boyut kazandırmış ve mevcut düzenin yeteneğini ciddi anlamda test etmiştir. Bu çerçevede, değerlendirmesine göre, Suriye bunalımı Türkiye'nin göç yönetim düzenini dönüştüren bir tetikleyici işlevi görmüş ve politika yaklaşımlarında köklü değişimleri zorunlu kılmıştır. [75] Benzer şekilde, Türkiye Barolar Birliği'nin (TBB) 2024 yılında yayımladığı rapora göre, Türkiye'den sınır dışı edilen yabancıların önemli bir kısmının, gönderildikleri ülkelerde yaşam hakları açısından ciddi tehditlerle karşı karşıya kalabileceği değerlendirilmektedir. Raporda, sınır dışı kararlarının çoğu zaman etkili bireysel değerlendirmelere dayanmadan alındığı ve bu durumun geri gönderme yasağı ile bağdaşmadığı belirtilmiştir. Aynı raporda, sınır dışı edilen bireylerin, gönderildikleri ülkelerde kötü muamele ya da işkence riskiyle karşı karşıya kalabilecekleri vurgulanmıştır. Türkiye Barolar Birliği bu bağlamda, sınır dışı uygulamalarının uluslararası insan hakları yükümlülükleriyle uyumlu hale getirilmesi gerektiğini açıkça ifade etmektedir.[76]

Altıncı Dönem: Salgın Sonrası Dönemi ve Seçici Politikalar

Son olarak, salgın sonrası dönemde Türkiye'nin göç yönetiminde birkaç eleştirel değişim gözlenmeye başlamıştır. Bu kapsamda, düzensiz göçmenlere yönelik giderek artan kısıtlayıcı tedbirler, öte yandan yüksek vasıflı göçmenlere yönelik kolaylaştırıcı düzeneklerle paralel olarak uygulanmaya başlanmıştır. Semihin son karşılaştırmalı çözümlemesine göre, Türkiye, düzensiz

[74] Torun Yıldırım, **İnsan Hakları**, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 16, 2007, s. 417.
[75] Arman Karasu Mithat, **Göç, Gençlik ve Uyum – Bölüm I: Göçmenlerin Uyum Sorunu Nedir?**, Suriyeli Gençlik Araştırması – Sorunlar, Beklentiler ve Çözüm Önerileri: Şanlıurfa Örneği, 2023, s. 13.
[76] Türkiye Barolar Birliği, **Hukuka Aykırı Gerçekleştirilen Sınır Dışı İşlemlerine İlişkin Rapor**, 2024, https://d.barobirlik.org.tr/2024/20240810g%C3%B6cveiltica.pdf (Erişim Tarihi: 05.06.2025).

göçmenler için artırılmış yaptırımları, yüksek vasıflı işçiler ve yatırımcılar için kolaylaştırılmış işlemlerle birleştiren ikili-yaklaşımlı bir göç yönetişim düzenine doğru evrilmektedir.[77]

Bunun yanı sıra, bu dönemde teknik temel yapıda da önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu bağlamda, Göç-Net bütünleşik göç veri tabanı düzeninin devreye alınması ve 2023 yılı sonlarında sınır dışı işlemlerinde yapay zeka destekli risk değerlendirme araçlarının kullanılmaya başlanması, Türkiye'nin göç yönetiminde sayısal dönüşümün en önemli göstergeleri olarak değerlendirilmektedir .[78]

2.1.1. Türkiye'nin Uluslararası Yükümlülükleri ve Hukuki Çerçeve

Türkiye'nin göç ve iltica alanındaki uluslararası yükümlülükleri, onayladığı çok sayıda uluslararası sözleşmeden kaynaklanmaktadır. Bu kapsamda, söz konusu sözleşmeler arasında 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna İlişkin Cenevre Sözleşmesi ve 1967 İlave Belgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Birleşmiş Milletler İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme ile Çocuk Hakları Sözleşmesi öncelikli konumdadır.

Ancak bu noktada eleştirel bir husus olarak, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlama getirerek sadece Avrupa ülkelerinden gelen kişilere mülteci durumu vermesi ve bu sınırlamanın halen yürürlükte bulunması göze çarpmaktadır. Dolayısıyla bu durum, Türkiye'nin uluslararası koruma düzeninde önemli bir anormallik oluşturmakta ve sürekli eleştiri konusu olmaktadır.

Ulusal düzeyde, Türkiye'nin sınır dışı etme işlemlerine ilişkin yasal çerçevesi 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile kapsamlı bir şekilde düzenlenmiştir. Bu kanunun en önemli özelliği, AİHM içtihatlarının doğrudan etkisi altında şekillenmiş olması ve sınır dışı etme işlemlerinde insan hakları standartlarının düzenli olarak gözetilmesi amacını

[77] Semih Batur Kaya, **Bir İnsan Hakları Kategorisi Olarak İnsan Onuru Kavramı ve Türkiye'deki Uygulaması Üzerine Bir Analiz**, İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 9, S. 2, 2022, s. 345.
[78] Abdulkerim Şen, **İnsan Hakları, Çocuk Hakları ve İnsan Hakları Eğitimi**, Anadolu Journal of Educational Sciences International, C. 11, S. 1, 2021, s. 469.

taşımasıdır.[79] YUKK'un sınır dışı etme işlemlerine ilişkin düzenlemeleri 53-60. maddeler arasında yer almaktadır ve düzenli bir yapı sergilemektedir:

Madde 54: Sınır dışı etme gerekçelerini sınırlayıcı olarak belirlemekte,

Madde 55: Sınır dışı edilemeyecek kişi türlerini ve geri göndermeme ilkesini düzenlemekte,

Madde 56: Türkiye'yi terk etmeye davet işlemini açıklamakta,

Madde 57: Yönetsel gözetim kurumunu ve koşullarını belirlemekte,

Madde 58: Sınır dışı kararlarının verilmesi ve tebliği işlemini düzenlemekte,

Madde 59: Sınır dışı kararlarına karşı yargısal başvuru yollarını güvence altına almakta,

Madde 60: Sınır dışı etme amacıyla yönetsel gözetimin uzatılmasına ilişkin ayrıcalıklı durumları düzenlemektedir.

Bu düzenlemeler içinde özel önem taşıyan YUKK'un 55. maddesi, geri göndermeme ilkesini açık bir şekilde düzenlemektedir. Bu bağlamda, söz konusu madde uyarınca, hiç kimse ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal grupa üyeliği veya siyasi görüşleri nedeniyle işkenceye, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalacağı veya hayatının veya özgürlüğünün tehdit altında olacağı bir ülkeye sınır dışı edilememektedir. Sonuç olarak bu hüküm, AİHM'nin sınır dışı etme işlemleri için belirlediği temel kriterlerle tam uyum içindedir ve uluslararası hukuk standartlarını doğrudan yansıtmaktadır.[80]

[79] İsmail Uçar ve Gökhan Türe, **İdari Usulde Resen Araştırma İlkesi ve Suçsuzluk Karinesi: Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun Ayrımcılık Yasağının İhlali İncelemesinde İspat Yükü Özelinde Bir Değerlendirme**, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 25, S. 2, 2023, s. 981.
[80] Ayşe Dicle Ergin ve Yiğit Kader, **Uluslararası Koruma ve Geçici Koruma Rejiminde Geçicilik Unsuru: "Geçici" Olan Nedir?**, İnsan Hakları Yıllığı, C. 42, S. 2, 2025, s. 82.

YUKK, yürürlüğe girmesinden bu yana çeşitli değişikliklere uğramış ve bu değişikliklerin genel eğilimi daha kısıtlayıcı bir yaklaşım benimsemek yönünde olmuştur. Bu kapsamda, en önemli değişiklik, Aralık 2019'da yürürlüğe giren 7196 sayılı Kanun ile gerçekleştirilmiştir. Nitekim bu değişiklik, sınır dışı etme işlemlerinde daha katı önlemler getirmiş ve aynı zamanda itiraz sürelerini önemli ölçüde kısaltmıştır.[81]

Buna ek olarak, daha yakın tarihli bir gelişme olarak, 2021 yılında yürürlüğe giren Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, kurumsal yapısı güçlendirilmiş ve merkeziyetçi bir yapıya kavuşturulmuştur. Ayrıca, 2023 yılı itibarıyla yürürlüğe giren yeni uygulamalarla, belirli yabancı grupları kapsayan sınır dışı süreçlerinin daha sistematik ve hızlandırılmış şekilde yürütülmesi amaçlanmıştır.

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'na ek olarak, Türkiye'nin sınır dışı etme işlemlerine ilişkin yasal çerçevesini tamamlayan çeşitli alt düzenlemeler mevcuttur. Suriye krizine bağlı gelişmeler çerçevesinde ortaya çıkan ihtiyaçlara yanıt olarak oluşturulan özel koruma rejimi kapsamında, uluslararası koruma statüsü sahiplerinin çalışma koşullarını düzenleyen mevzuatın yanı sıra, geri gönderme merkezlerinin işleyişine dair standartları belirleyen genel nitelikli idari düzenlemeler yürürlüğe konmuştur.[82]

2.1.2. Kurumsal Yapı ve Yetkili Makamlar

Türkiye'de sınır dışı etme işlemlerinin yürütülmesinden sorumlu ana kurum, İçişleri Bakanlığı'na bağlı Göç İdaresi Başkanlığı'dır ve mevcut yapısı, 29 Ekim 2021 tarihli ve 85 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün yerine kurulması sonucu oluşmuştur. Bu dönüşüm, kurumun durumunun güçlendirilmesi ve işlemsel yeteneğinin artırılması amacını taşımaktadır.

[81] Fatma Betül Büyük, **6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Madde 54/1-d Uyarınca Sınır Dışı Etme Kararlarının Değerlendirilmesi**, Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 2, 2024, s. 52.
[82] Meltem İneli Ciger, **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nda Aralık 2019'da Yapılan Bazı Değişikliklerin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi**, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 26, S. 2, ss. 699–725.

Örgütsel açıdan, merkez teşkilatı, taşra teşkilatı ve yurt dışı temsilcilikleri olmak üzere üç ana yapıdan oluşmaktadır. Bu yapılanma, göç yönetiminde merkezi koordinasyon ile yerel uygulama arasında etkili bir denge kurulmasını amaçlamaktadır.[83]

İşlemsel açıdan, sınır dışı etme kararları müdürlükleri tarafından verilmektedir. Bu çerçevede, YUKK'un 58. maddesinin zorunlu hükmüne göre, sınır dışı etme kararları ilgili yabancıya, yasal temsilcisine veya avukatına kararın gerekçeleriyle birlikte yazılı olarak tebliğ edilmelidir. Ayrıca bu tebligatta, hukuki başvuru yolları, süreleri ve izlenecek işlemler hakkında detaylı bilgi yer alması zorunludur.[84]

Öte yandan, uygulama aşamasında sınır dışı edilecek yabancılar, kolluk kuvvetlerinin gözetiminde sınır kapılarına sevk edilmektedir. Bu çerçevede, YUKK'un ilgili maddesi uyarınca, kolluk güçleri tarafından yakalanan yabancılar hakkında en kısa sürede yönetsel gözetim kararı alınması ve bu durumun il göç müdürlüğüne bildirilmesi gerekmektedir. Özellikle bu kararın valilikler tarafından verilmesi, sürecin hukuki güvenceler çerçevesinde yürütülmesi bakımından önemlidir.Yönetsel gözetim altına alınan yabancılar, bu amaçla oluşturulan merkezlerde tutulmaktadır. Türkiye'nin çeşitli illerinde faaliyet gösteren bu merkezler, geri gönderme sürecinin temel yapı taşlarından birini oluşturmaktadır. Bu merkezlerin işletilmesi Göç İdaresi Başkanlığı tarafından yürütülmekte; denetimleri ise İçişleri Bakanlığı bünyesinde gerçekleştirilmektedir.

Buna ek olarak, bağımsız denetim işlevi gören Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, İşkenceye Karşı Sözleşme'ye ek protokol çerçevesinde, bu merkezleri düzenli olarak ziyaret etmekte ve koşulları izlemektedir. Bu çok katmanlı denetim yapısı, geri gönderme uygulamalarının uluslararası insan hakları standartlarına uygunluğunu güvence altına alma

[83] Mehmet Fansa, **Kimim Ben? Göçmen, Sığınmacı, Mülteci, Yabancı, Vatansız ve Geçici Koruma: Türkiye'deki Suriyeliler**, Antakiyat, C. 4, S. 2, 2021, s. 295.
[84] Meltem Yıldırım, **Uluslararası Göç ve Ulusal Güvenlik Bağlamında Türkiye'nin Sınır Dışı Politikalarının Göçmenler Üzerindeki Etkisi**, Göç Dergisi (GD), C. 8, S. 2, 2021, s. 316.

açısından kritik bir rol oynamaktadır.[85] Göç İdaresi bünyesinde son dönemde, belirli konularda uzmanlaşmış yeni birimler kurulmuştur. Bu birimler, göç yönetiminin daha etkili ve düzenli şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla oluşturulmuştur. Bu kapsamda:

- Risk Değerlendirme Birimi (Kasım 2023): Sınır dışı etme kararlarında kapsamlı risk çözümlemesi yapmak,
- Savunmasız Gruplar Koordinasyon Ofisi (Şubat 2024): Savunmasız grupların düzenli korunmasını sağlamak,
- Sayısal Göç Yönetimi Dairesi (Aralık 2022): Göç-Net bütünleşik veri tabanı ve yapay zeka destekli karar destek düzenlerini etkili şekilde yönetmek amacıyla kurulmuştur.[86]

Sonuç olarak, bu kurumsal gelişmeler Türkiye'nin göç yönetiminde teknik yetenek oluşturma ve usuli güvencelerin güçlendirilmesi yönündeki düzenli çabalarını yansıtmaktadır.

[85] Ayça Beyoğlu, **TC Kamu Denetçiliği Kurumu ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'nun Kurumsal Yapı, İşleyiş ve Etkinlikleri Açısından Bir Karşılaştırma**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 23, S. 3, 2021, s. 996.
[86] Dursun Ayan, **Türkçede Göç: Sözcükler ve Kavramlar**, İnsan Hareketliliği Uluslararası Dergisi, C. 1, S. 1, 2021, s. 99.

2.2. Yaşam Hakkına İlişkin Risk Değerlendirmeleri

2.2.1. Yasal Çerçeve ve Politika Düzeyinde Uyum

Türkiye'nin yasal çerçevesi, büyük ölçüde AİHM'nin yaşam hakkıyla ilgili kriterlerini içermektedir. Bu bağlamda, YUKK'un 55. maddesindeki geri göndermeme ilkesi, yaşam risklerinin değerlendirilmesini zorunlu kılar. Nitekim, bu hükme göre, hiç kimse ırkı, dini, milliyeti, belirli bir sosyal gruba üyeliği veya siyasi görüşleri nedeniyle yaşamının veya özgürlüğünün tehdit altında olacağı bir ülkeye sınır dışı edilemez.

Özellikle, YUKK'un 55(a) maddesi, AİHS'nin 2. maddesi uyarınca sınır dışı kararlarında yaşam hakkına yönelik risklerin açıkça dikkate alınmasını gerektirir. Bu madde, kişilerin menşe ülkelerinde karşılaşabilecekleri ölüm cezası, işkence, insanlık dışı muamele veya cezalandırma riski bulunması durumunda geri gönderilmelerini yasaklar. Benzer şekilde, kanunun bu maddesindeki geri göndermeme ilkesi de yaşam hakkının korunması için güvenceler sağlar ve Türkiye'nin uluslararası yükümlülükleriyle tam uyum gösterir.[87]

Türk hukuk sistemindeki bu düzenlemeler, 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'nin 33. maddesiyle de paralellik arzeder. Sözleşmenin "geri göndermeme" (non-refoulement) ilkesi, mültecilerin yaşam ve özgürlüklerinin tehdit altında olduğu ülkelere gönderilmemesini öngörür. YUKK, bu uluslararası standardı iç hukuka entegre ederek, yaşam hakkının korunmasına yönelik çok katmanlı bir güvence sistemi oluşturmuştur.[88]

Bu noktada, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararları, yaşam hakkına yönelik risklerin değerlendirilmesi konusunda AİHM içtihatlarıyla uyumlu standartlar benimsemiştir. Anayasa Mahkemesi, yaşam hakkının korunması bağlamında, bireylerin sınır dışı edilme durumlarında karşılaşabilecekleri risklerin yetkili makamlar tarafından dikkatli ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Mahkeme, sınır dışı işlemlerinde yetkili makamların

[87] Naime Bekmezci, **Türkiye'de Kadınların Siyasi Yaşamdaki Durumuna Genel Bir Bakış**, Artuklu Kaime Uluslararası İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi, C. 7, S. 1, 2024, s. 36.
[88] Serdar Çakmak, **Devletler Hukuku Bağlamında 1951 Cenevre Mülteci Sözleşmesi ve Çekince Koyulamayan Maddeleri**, Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, C. 6, S. 12, 2023, s. 94.

başvuruculların kişisel durumlarını ve karşılaşabilecekleri riskleri yeterince değerlendirmediği durumlarda temel hakların ihlal edilebileceğini belirtmiştir.[89]

Ayrıca, YUKK'un 77. maddesi, sınır dışı kararlarına karşı başvuru hakkını düzenleyerek, yaşam hakkının korunmasına yönelik prosedürel güvenceler sağlar. Bu madde uyarınca, sınır dışı kararına karşı idari yargıda dava açılabilir ve bu dava, kararın icrasını durdurucu etkiye sahiptir. Bu düzenleme, bireylerin yaşamsal risklerle karşı karşıya kalmadan önce hukuki başvuru yollarını kullanabilmelerini garanti altına alır. Risk değerlendirme sürecinde, yetkili makamların dikkate alması gereken faktörler arasında başvurucunun kişisel geçmişi, menşe ülkesindeki genel güvenlik durumu, önceki zulüm deneyimleri, siyasi aktiviteleri ve sosyal kimliği yer alır. Bu kapsamlı değerlendirme süreci, her bir vakanın kendine özgü koşullarının dikkate alınmasını sağlayarak, yaşam hakkının etkin korunmasına hizmet eder.[90]

Bu çerçevede, Türk hukuk sisteminde yaşam hakkının korunması adına getirilen yasal düzenlemeler, hem ulusal hem de uluslararası standartlarla uyumlu bir yaklaşım benimser. Sınır dışı kararları alınırken, bireylerin hedef ülkede karşılaşabilecekleri yaşamsal risklerin kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi, hukuki güvencelerin etkinliğini sağlamak açısından kritik öneme sahiptir. Bu sistemin başarılı işleyişi, Türkiye'nin hem insan hakları taahhütlerini yerine getirmesi hem de uluslararası toplumla uyumlu göç politikaları geliştirmesi açısından hayati önem taşımaktadır.[91]

2.2.2. Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar

Ancak, yasal çerçeve ve politika düzeyindeki uyuma rağmen, uygulamada yaşam hakkı risk değerlendirmelerinin kapsamlılığı ve titizliği konusunda ciddi endişeler bulunmaktadır. Uluslararası insan hakları örgütlerinin incelemeleri, Türkiye'de sınır dışı kararlarında yaşam

[89] Vakkas Said Gözlügöl, **Avrupa İnsan Hakları Hukuku Açısından Kıyı Devletinin Denizlerde Kontrol Uygulama Yetkisi**, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 20, 2012, s. 213.
[90] Koca Çörtoğlu, **Türkiye'de Düzensiz Göçmen Olarak Bulunan Afganların Hukuki Statülerine İlişkin Değerlendirmeler**, Public and Private International Law Bulletin, C. 42, S. 2, 2022, s. 893.
[91] Evren Elverdi, **Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları ve Avrupa Birliği Ayrımcılık Yasağı Direktifleri Çerçevesinde Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu'nun Bir Değerlendirmesi**, Yasama Dergisi, S. 45, 2022, s. 105.

hakkına yönelik risklerin sistematik ve derinlemesine değerlendirilmediği durumları ortaya koymaktadır.[92]

Göç araştırmaları alanındaki saha çalışmaları, Türkiye'den sınır dışı edilen yabancıların büyük çoğunluğunun risk değerlendirme süreçlerinin yetersizliğinden şikâyetçi olduğunu göstermektedir. Bu kişilerin önemli bir kısmı, menşe ülkelerine dönmeleri halinde yaşamsal tehditlerle karşılaşabilecekleri konusunda derin kaygılar taşımaktadır.

Uygulamada karşılaşılan temel sorunlardan biri, risk değerlendirmelerinin genellikle yüzeysel kalması ve bireysel koşulların yeterince dikkate alınmamasıdır. Sınır dışı kararı veren makamlar, çoğu zaman standart prosedürlerle yetinmekte ve kişinin özel durumuna özgü detaylı bir analiz yapmamaktadır. Bu durum, özellikle karmaşık geçmişe sahip başvuranlar için ciddi riskler yaratabilmektedir. Bir diğer önemli sorun, güncel ülke bilgilerinin yetersiz kullanılmasıdır. Menşe ülkelerdeki güvenlik durumları hızla değişebilmesine rağmen, değerlendirmelerde kullanılan bilgilerin güncelliği ve kapsamlılığı konusunda eksiklikler bulunmaktadır. Bu durum, özellikle iç çatışma yaşanan ülkeler söz konusu olduğunda yaşamsal önem taşımaktadır.[93]

Ulusal güvenlik gerekçesiyle alınan sınır dışı kararlarında da benzer sorunlar gözlemlenmektedir. Bu tür kararlarda, güvenlik kaygıları ile bireysel haklar arasında kurulması gereken denge çoğu zaman güvenlik lehine bozulmakta ve yaşam hakkı risklerinin kapsamlı değerlendirilmesi ihmal edilebilmektedir.

Ayrıca, değerlendirme sürecinde kullanılan bilgi kaynaklarının çeşitliliği ve güvenilirliği konusunda da endişeler bulunmaktadır. Resmi kaynaklara ağırlık verilmesi, bağımsız insan hakları örgütlerinin raporlarının yeterince dikkate alınmaması gibi durumlar, risk değerlendirmelerinin objektifliğini etkileyebilmektedir.

---

[92] Armağan Gözkaman, **Avrupa Birliği, Sürdürülebilir İnsani Kalkınma ve İnsan Hakları**, Euro Politika, C. 1, S. 20, 2024, s. 15.

[93] Bülent Nuri Esen, **Türk Sisteminde Özel Kişilerarası İlişkilerde İnsan Haklarının Korunması**, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1995, s. 9.

2.2.3. İyi Uygulama ve Gelişmelere Örnekler

Bununla birlikte, yaşam hakkıyla ilgili risk değerlendirmelerindeki zorluklara rağmen son yıllarda olumlu gelişmeler ve iyi uygulama örnekleri de ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler, uygulamada karşılaşılan temel sorunlara yönelik çözüm arayışlarının bir ürünü olarak değerlendirilebilir.[94]

Uygulamadaki yüzeysel değerlendirme sorununa yanıt olarak, Göç İdaresi Başkanlığı (GIB) bünyesinde Risk Değerlendirme ve Ülke Bilgi Birimlerinin kurulması önemli bir adım olmuştur. Bu birimler, hedef ülkelerdeki insan hakları durumu hakkında güncel ve kapsamlı bilgi toplama görevini üstlenerek, değerlendirmelerde kullanılacak veri kalitesini artırmayı hedeflemektedir.[95]

Özellikle karmaşık vakalarda daha titiz analiz yapılması ihtiyacına karşılık olarak, GIB içinde uzmanlaşmış değerlendirme birimlerinin oluşturulması dikkat çekici bir gelişmedir. Bu birimler, standart prosedürlerin yetersiz kaldığı durumlarda derinlemesine inceleme yapma kapasitesine sahiptir.

Sınır dışı kararlarına karşı yargısal yolların etkili kullanılması, yaşam hakkı risklerinin gözden kaçırılması sorununa karşı önemli bir güvence sağlamaktadır. Bölge idare mahkemelerinin verdiği kararlar, özellikle güvenlik koşulları kötüleşen ülkelere yapılacak sınır dışı işlemlerinde bireysel durumların detaylı incelenmesinin önemini vurgulamaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru kararları, yaşam hakkı risk değerlendirmeleri için standardı yükseltmiş ve özellikle din değiştirme, siyasi görüş ve cinsel yönelim gibi hassas konularda kapsamlı değerlendirme yapılması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu kararlar, genel risk değerlendirme şablonlarının yetersizliği sorununa karşı kişiselleştirilmiş analiz yapılması gerektiğini vurgulamaktadır.

---

[94] Melahat Demirbilek, **The Analysing of Family Policies, Family Counseling and Social Work Relations in the Context of Human Rights**, Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi, C. 2, S. 3, 2018, s. 39.

[95] Meltem Yıldırım, **Uluslararası Göç ve Ulusal Güvenlik Bağlamında Türkiye'nin Sınır Dışı Politikalarının Göçmenler Üzerindeki Etkisi**, Göç Dergisi, C. 8, S. 2, 2021, s. 321.

Güncel ülke bilgilerinin yetersiz kullanılması sorununa yönelik olarak, BMMYK ile Göç İdaresi Başkanlığı arasındaki işbirliği önemli katkılar sağlamaktadır. Bu kapsamda sağlanan teknik destek ve eğitim programları, Türk yetkililerin yaşam hakkı risklerini değerlendirme kapasitelerini artırmayı amaçlamaktadır.[96]

Resmi kaynaklara aşırı bağımlılık sorununa karşı, değerlendirmelerde kullanılan bilgi kaynaklarının çeşitlendirilmesi yönünde çabalar bulunmaktadır. Bağımsız insan hakları örgütlerinin raporları, akademik çalışmalar ve uluslararası kuruluşların ülke bilgileri gibi farklı kaynaklardan yararlanma eğilimi artmaktadır.Değerlendirme süreçlerinde tutarlılığın sağlanması amacıyla, risk değerlendirme metodolojilerinin standartlaştırılması ve personel eğitimlerinin düzenli hale getirilmesi yönünde adımlar atılmaktadır. Bu gelişmeler, bireysel koşulların göz ardı edilmesi sorununa karşı sistematik yaklaşımların geliştirilmesine katkıda bulunmaktadır.Bu olumlu gelişmelere rağmen, yasal çerçeve ile uygulama arasındaki açığın tamamen kapanması için daha fazla zaman ve sürekli iyileştirme çabalarına ihtiyaç bulunmaktadır.

2.3. İşkence ve Kötü Muamele Riskinin Değerlendirilmesi

2.3.1. Yasal Çerçeve ve Kurumsal Düzenekler

Türkiye'nin yasal çerçevesi, işkence yasağına ilişkin AİHM kriterlerini kapsamlı bir şekilde içermektedir. Bu bağlamda, YUKK'un 55(a) maddesi, hiç kimsenin işkenceye, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezaya maruz kalacağı bir ülkeye sınır dışı edilemeyeceğini açıkça belirtmektedir. Bu hüküm, AİHS'nin 3. maddesi ve AİHM içtihatları uyarınca, işkence yasağının mutlak niteliğini vurgulamaktadır.

Türkiye'nin işkence yasağına ilişkin uluslararası yükümlülükleri çok katmanlı bir yapı arz etmektedir. BM İşkenceye Karşı Sözleşme'nin taraf devleti olarak Türkiye, geri göndermeme (non-refoulement) ilkesini mutlak bir yükümlülük olarak kabul etmiştir. Bu sözleşmenin 3.

[96] Yılmaz Demirhan ve Seyfettin Aslan, **Türkiye'nin Sınır Ötesi Göç Politikaları ve Yönetimi**, Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi, C. 5, S. 1, 2016, s. 45.

maddesi, işkenceye maruz kalma riski bulunan kişilerin hiçbir şekilde sınır dışı edilemeyeceğini hükme bağlamaktadır. Avrupa İşkencenin Önlenmesi Sözleşmesi'nin İlave Protokolü'nün onaylanması ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) Ulusal Önleme Mekanizması olarak belirlenmiştir. TİHEK'in geri gönderme merkezlerini düzenli olarak ziyaret etme ve raporlama yetkisi, işkence önleme sisteminin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır.[97]

YUKK'un 55. maddesinin yanı sıra, Türk Ceza Kanunu'nun işkence suçuna ilişkin düzenlemeleri de bu çerçeveyi tamamlamaktadır. TCK'nın 94. maddesi işkence suçunu tanımlarken, 95. maddesi eziyet suçunu düzenlemektedir. Bu düzenlemeler, sınır dışı etme kararlarında dikkate alınması gereken risk unsurlarını belirlemede önem taşımaktadır. Ayrıca, 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu çerçevesinde çocuklara yönelik işkence ve kötü muamele risklerinin değerlendirilmesinde özel kriterler bulunmaktadır. Bu düzenlemeler, özellikle refakatsiz çocukların sınır dışı edilmesi durumlarında uygulanmaktadır.

Göç İdaresi Başkanlığı bünyesinde kurulmuş olan özel birimler, işkence ve kötü muamele iddialarının sistematik değerlendirilmesi görevini üstlenmektedir. Bu birimler içinde Ülke Bilgi Değerlendirme Birimi, hedef ülkelerdeki güvenlik durumu ve insan hakları ihlalleri hakkında güncel bilgi toplamakla sorumludur. Risk Değerlendirme Birimi ise, bireysel başvuruları İstanbul Protokolü standartları çerçevesinde incelemekte ve tıbbi kanıtları değerlendirmektedir. Bu birim, özellikle travma sonrası stres bozukluğu ve fiziksel işkence izleri gibi objektif bulguları analiz etme kapasitesine sahiptir.[98]

Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru sistemi, işkence riski iddialarının en üst düzeyde incelenmesini sağlamaktadır. Mahkeme'nin verdiği kararlar, İstanbul Protokolü standartlarının uygulanması için bağlayıcı ilkeler belirlemiş ve değerlendirme kriterlerini netleştirmiştir. İdari yargı organları da bu süreçte önemli bir rol oynamaktadır. Danıştay ve bölge idare mahkemeleri,

[97] Tahir Baysal, **İlişkili Kuruluş Olarak TÜİK ve Bir Model Önerisi**, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 79, 2024, s. 132.
[98] Dursun Ayan, **Türkçede Göç: Sözcükler ve Kavramlar**, International Journal of Human Mobility, C. 1, S. 1, 2021, s. 99.

sınır dışı kararlarına karşı yapılan başvurularda işkence riskini AİHM içtihatları ışığında değerlendirmektedir.

İstanbul Protokolü (İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezalandırmanın Etkili Soruşturulması ve Belgelenmesine Dair Kılavuz), Türkiye'deki işkence riski değerlendirmelerinin metodolojik temelini oluşturmaktadır. Bu protokol, tıbbi muayene, psikolojik değerlendirme ve hukuki analizi içeren çok boyutlu bir yaklaşım öngörmektedir. Protokol'ün uygulanması için sağlık personeli, hukukçular ve psikologlardan oluşan uzman ekiplerin eğitimi ve sertifikasyonu sürekli olarak yürütülmektedir.

LGBTİ+ bireyler, etnik ve dini azınlıklar, siyasi muhalifler ve kadınlar gibi savunmasız gruplar için özel risk değerlendirme kriterleri geliştirilmiştir. Bu kriterler, grup bazlı zulüm risklerini sistematik olarak değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çocuklar için ise Çocuğun Üstün Yararı İlkesi çerçevesinde ayrı bir değerlendirme sistemi uygulanmaktadır. Bu sistem, çocuğun yaşı, olgunluk düzeyi ve travma geçmişi gibi faktörleri dikkate almaktadır.

Bu kapsamlı yasal ve kurumsal çerçeve, Türkiye'nin işkence yasağına ilişkin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesi için gerekli hukuki ve idari altyapıyı sağlamayı hedeflemektedir.

2.3.2. Uygulama Düzeyindeki Sorunlar ve Eleştiriler

Ancak, yasal çerçeve ve kurumsal düzeneklere rağmen, yine de işkence ve kötü muamele riskiyle ilgili değerlendirmelerin nesnelliği ve bağımsızlığı konusunda eleştiriler devam etmektedir. Bu konuda, Yılmaz ve Şahin'in kapsamlı araştırmasına göre, Türkiye'de, sınır dışı kararlarında işkence ve kötü muamele riski değerlendirmeleri genellikle yönetsel makamların takdirine bırakılmakta ve bu değerlendirmeler yeterli bağımsız denetimden yoksundur.[99]

[99] Ayselin Yıldız ve Ebru Turhan, **Entegre Sınır Yönetimi ve Frontex ile İlişkiler Bağlamında Türkiye'nin Farklılaştırılmış Entegrasyonu**, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Türkiye'nin Göç Siyaseti Özel Sayısı, C. 21, Özel Sayı, 2022, s. 222.

Özellikle, işkence risk değerlendirmelerinin nesnelliğini etkileyen önemli bir unsur, kullanılan bilgi kaynaklarının kapsamı ve çeşitliliğidir. Human Rights Watch'un 2023 Türkiye raporunda belirtildiği üzere, Türkiye'deki sınır dışı uygulamalarında, geri gönderme merkezlerinde alıkonulan göçmenlerin kötü muameleye maruz kaldığı yönünde ciddi iddialar bulunmaktadır. Bu değerlendirmelerde genellikle resmi kaynaklara öncelik verildiği ve bağımsız insan hakları kuruluşlarının bulgularına yeterince yer verilmediği gözlemlenmektedir. Bu durum, risk analizlerinin tarafsızlığına ve bütünlüğüne zarar vermekte ve etkili korunma mekanizmalarının zayıflamasına neden olmaktadır[100].

Bunun yanında, değerlendirmelerin bağımsızlığını etkileyen bir diğer etken, ulusal güvenlik gerekçesiyle verilen sınır dışı kararlarında işkence riskinin kapsamlı ve özerk şekilde analiz edilmemesidir. Amnesty International'ın 2023 yılı raporuna göre, Türkiye'de göçmenler ve sığınmacılar, idari gözaltı merkezlerinde kötü muamele ve insanlık dışı koşullara maruz kalmakta; ancak bu tür risklere rağmen, sınır dışı prosedürlerinde çoğu zaman bağımsız bir risk değerlendirmesi yapılmamaktadır.[101] Ulusal güvenlik iddiaları, çoğu zaman somut bireysel kanıtlardan ziyade soyut ve bu da vurguladığı işkence yasağının mutlak niteliği ilkesine açıkça aykırıdır. Chahal v. Birleşik Krallık (1996) kararında göre, ulusal güvenlik gerekçeleri dahi işkence riski karşısında öncelik taşıyamaz; bu nedenle riskin kişiselleştirilmiş, güncel ve bağımsız kaynaklara dayalı olarak değerlendirilmesi zorunludur.[102]

Ayrıca, işkence riski değerlendirmelerinde savunmasız grupların özgül durumlarının yeterince dikkate alınmaması önemli bir yapısal sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin 2020 tarihli *Sexual Orientation and Gender Identity Guidelines* belgesi, LGBTI+ bireylerin terör, keyfî gözaltı, şiddet ve toplumsal dışlanma bağlamlarında "özel korunma ihtiyaçları" bulunduğunu; bu nedenle risk analizlerinin söz konusu kırılganlıkları içerecek şekilde bütüncül ve ayrım

[100] Human Rights Watch, **World Report 2023: Turkey**, 2023, https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/turkey (Erişim Tarihi: 08.05.2025).
[101] Amnesty International, **Amnesty International Report 2022/23: The State of the World's Human Rights – Turkey Chapter**, 2023, https://www.amnesty.org/en/location/europe-and-central-asia/turkey/report-turkey/ (Erişim Tarihi: 08.05.2025).
[102] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Chahal v. United Kingdom**, Başvuru No. 22414/93, *ECHR 1996-V*, 1996. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58004 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

gözeten bir yöntemle tasarlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, ILGA-Europe tarafından yayımlanan *Rainbow Europe Report 2024*, özellikle Türkiye'de hem yasal düzenlemelerden hem de uygulama pratiklerinden kaynaklanan boşlukların, LGBTI+ bireylerin tekrarlayan zulüm ve ayrımcılığa maruz kalma riskinin değerlendirilmesinde sistematik biçimde göz ardı edildiğini ortaya koymaktadır.

Benzer şekilde, "halkçı güvenceler" olarak adlandırılan garantilerin güvenilirliği ve etkinliği konusunda da nesnellik ve bağımsızlık sorunları gözlemlenmektedir. TİHV tarafından 2023 yılında yayımlanan genel raporlar, bu güvencelerin uygulanabilirliği ve izlenebilirliğine dair ciddi şeffaflık eksiklikleri olduğunu, ancak bağımsız kurumlarca yapılan sistematik analizlere dair somut verilerin bulunmadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, güvencelerin gerçek etkinliğinin titizlikle incelenmesini zorlaştırmakta ve AİHM'nin takdir payının sınırlandırılması gerekliliğine dayanarak, hukuki koruma sistemlerinin güvenilirliğini tartışmalı hâle getirmektedir.[103]

Son olarak, Türkıye Büyük Mıllet Meclısı İnsan Hakları Komısyonu tarafından yayımlanan 2024 raporunda, uzmanlaşmış değerlendirme birimlerinin kurulmasına rağmen uygulamada hâlâ dikkate değer boşluklar olduğu tespit edilmiştir. Rapora göre, "mevcut değerlendirme süreçleri, bağımsız kaynakların sistematik dahil edilmesi ve bireyselleştirilmiş savunmasızlık faktörlerinin analize entegre edilmesi açısından yeterince işlevsel değildir." Bu durum, AİHM'nin ilgili içtihada uygun olarak yalnızca formel değil, özlü değerlendirme yapılmasının önemine işaret etmektedir.[104]

2.3.3. Olumlu Gelişmeler ve İyileştirme Çabaları

Bununla birlikte, işkence ve kötü muamele riskini değerlendirmedeki zorluklara rağmen son yıllarda olumlu gelişmeler ve iyileştirme çabaları ortaya çıkmıştır. İçişleri Bakanlığı'nın temel

[103] Türkiye İnsan Hakları Vakfı (TİHV), **Verilerle 2023 Yılında Türkiye'de İnsan Hakları İhlalleri – Bilgi Notu**, 2023, s. 34, https://tihv.org.tr/ozel-raporlar-ve-degerlendirmeler/verilerle-2023-yilinda-insan-haklari-ihlalleri/ (Erişim Tarihi: 08.06.2025).
[104] Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları Komisyonu, **2024 Yılı İnsan Hakları İzleme Raporu**, Ankara, 2024, s. 13, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/raporlar/2024 (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

referans noktalarının hukuk ve insan hakları olduğunu ve bundan asla taviz vermeyeceğini vurgulaması, attıkları her adımda hukuk ve insan haklarını önceliklerini belirtmeleri önemli bir politika taahhüdünü ifade etmektedir. Şeffaflık, hukuka ve etik değerlere bağlılık ile hesap verebilirlik konularında vurgu yapılmakta ve Cumhurbaşkanı'nın liderliğinde insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik kapsamlı reform süreçlerinin uygulandığı belirtilmektedir.

Bu bağlamda, "işkence ve kötü muameleye karşı sıfır tolerans" politikası ilan edilmiştir. İşkence ve kötü muamele suçlarına yönelik cezalar artırılmış, hızlı soruşturma ve kovuşturma için özel tedbirler öngörülmüştür. Bu suçlara verilen cezalar ertelenememekte veya para cezasına çevrilememektedir. Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 148. maddesinde işkence ve kötü muamele yoluyla elde edilen delillerin kabul edilemez olduğu hükme bağlanmıştır.

İstanbul Protokolü'nün (İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele veya Cezanın Etkili Bir Biçimde Soruşturulması ve Belgelenmesine İlişkin Kılavuz) uygulanması konusunda önemli adımlar atılmıştır. Revize edilmiş versiyonu dikkate alınarak adli tıp doktorları ve diğer sağlık personeline İstanbul Protokolü konusunda eğitim verildiği belirtilmektedir. Bu protokol, işkence ve kötü muamele iddialarını değerlendirmek için uluslararası olarak kabul edilen bir standart olarak işkence ve kötü muamele iddialarının nesnel ve bilimsel değerlendirmesine katkıda bulunmaktadır.

Kolluk uygulamaları ve denetim konusunda da iyileştirmeler gerçekleştirilmiştir. Gözaltı birimlerinin fiziki şartlarının iyileştirildiği ve Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında en iyi durumda olduğu iddia edilmektedir. İçişleri Bakanlığı, Jandarma Genel Komutanlığı ve Emniyet Genel Müdürlüğü'nün teftiş kurulları bünyesinde kolluk personeline yönelik insan hakları ihlali iddialarına yönelik özel birimler kurulmuştur. Bu iddiaların etkin soruşturulması için önemli adımlar atılmıştır. Yasal değişiklikler sonrasında kolluk personeli tarafından işlendiği iddia edilen insan hakları ihlalleri artık doğrudan bağımsız cumhuriyet savcıları tarafından soruşturulmaktadır.

2016 yılında kurulan ve 2019'dan itibaren fiilen çalışmaya başlayan Kolluk Denetleme Komisyonu'nun oluşturulması, Türkiye'nin kolluk kaynaklı insan hakları ihlali iddialarını azaltma yönündeki kurumsal taahhüdünün bir yansıması olarak değerlendirilmektedir. Komisyon, kolluk eylem ve işlemlerine ilişkin şikâyetlerin daha etkili, hızlı, şeffaf ve güvenilir biçimde incelenmesini amaçlayan dış denetim mekanizması niteliği taşımaktadır. Üyelerin son beş yıl içerisinde herhangi bir siyasi partiye üyeliklerinin bulunmaması ve görev süreleri boyunca azledilmeye karşı güvence altına alınmaları, organın bağımsızlık ve tarafsızlığını güçlendirmeye yönelik kurumsal tasarım tercihleri olarak ortaya çıkmaktadır.

Gözaltındaki şüpheli veya sanıkların savunma hakkını kolaylaştırmak için kolluk birimlerindeki müdafi odası sayısı 2.956'ya çıkarılmış, şüpheli/sanık ile avukatı arasında özel görüşme için uygun odalar sağlanmıştır. Avukatlarla yazışmalar denetim konusu değildir ve sorgulama sırasında 3'e kadar avukat bulunabilmektedir.[105]

Tutuklanan veya gözaltına alınan kişilerin sağlık kontrolü çok önemli ve hassas bir konu olarak vurgulanmaktadır. Gözaltı, yer değiştirme, gözaltı süresi uzatma, serbest bırakma veya adli makamlara sevk öncesinde tıbbi kontrolle sağlık durumu belirlenmektedir. Muayene, kontrol ve tedavi Adli Tıp Kurumu veya resmi sağlık kuruluşları tarafından yapılmaktadır. Doktor-hasta ilişkisi çerçevesinde muayene sırasında doktor ile muayene edilen kişinin yalnız kalması esastır. Talep halinde kadın muayeneleri mümkün olduğunda kadın doktor tarafından yapılmaktadır.

Toplumsal olaylar sırasında müdahale eden personelin kimliklendirilmesi amacıyla 2009'dan itibaren kask kimlik numarası uygulaması başlatılmış, orantısız güç kullanımının önlenmesi hedeflenmiştir. Önümüzdeki yıl tüm kolluk araçlarında kamera sisteminin bulunması planlanmakta ve tüm etkileşimlerin kayıt altına alınması sağlanacaktır.

Özel konular ve gruplarla ilgili çabalar da dikkat çekmektedir. Aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddetle mücadele kritik bir alan olarak vurgulanmakta, bu alanda kolluk birimlerinin

[105] Meltem İneli Ciger, **Alternatives to Immigration Detention in Türkiye: What's the European Union got to do with it?**, 2024, s. 10.

kapasitesinin sürekli artırılmasına yönelik çabalar gösterilmektedir. Hassas gruplara odaklanan birimler teşkilat yapıları içinde kurulmuştur. Ülke genelinde aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddete odaklanan toplam 1.287 birim (Emniyet Genel Müdürlüğü'nde 1.005, Jandarma Genel Komutanlığı'nda 282) kurulmuştur.[106]

Göç yönetimi konusunda, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bünyesindeki çeşitli merkezlerde barındırılan yabancılara verilen hizmetlerin temel insan hakları çerçevesinde sunulduğu belirtilmektedir. Bu merkezlerde barınma, beslenme, temizlik, kütüphane erişimi, açık hava erişimi, ibadet imkanları, tercüman hizmetleri, sağlık hizmetlerine erişim, avukat ve hukuki yardım erişimi, psikososyal destek hizmetleri, ziyaret, eğitim, kurslar, sosyal ve spor aktiviteleri ile giyim yardımı gibi hizmetler sağlanmaktadır.

GIB içinde Savunmasız Gruplar için Özel İşlemler Biriminin kurulması önemli bir gelişmeyi temsil etmektedir. Bu birim, tıbbi ve ruhsal uzmanlar da dahil olmak üzere uzmanlaşmış değerlendirme ekipleriyle işkence mağdurlarını ve yüksek risk altında olan diğerlerini belirlemek için gelişmiş tarama prosedürlerini uygulamaktadır.

Eğitim ve uluslararası işbirliği alanında da gelişmeler kaydedilmiştir. Personele sürekli olarak insan hakları konusunda eğitim verilmekte, temel kavramlar, uluslararası boyutlar, insan hakları ve göç, kolluk ve insan hakları, AİHM kararları, değerler eğitimi, kadına ve çocuğa yönelik şiddetle mücadele, işkencenin önlenmesi, toplanma özgürlüğü ile engelli ve yaşlı bireylerin hakları gibi çeşitli konular kapsanmaktadır. Son beş yılda 1,8 milyonun üzerinde kolluk eğitimi gerçekleştirilmiştir.

BM İşkenceyi Önleme Komitesi, Türkiye'nin 2017'de Çocuk Hakları Sözleşmesi İhtiyari Protokolü kapsamındaki iletişim prosedürünü kabul etmesi ve İnsan Hakları Konseyi'nin Özel Prosedürler mekanizmalarına açık davet sürdürmesi gibi girişimlerini memnuniyetle karşılamıştır. Komite ayrıca Türkiye'nin gözaltı koşullarını iyileştirme ve aşırı kalabalığı azaltma

[106] Gizem Altın, **Covid-19 pandemisi bağlamında kadına karşı şiddete ilişkin bir değerlendirme**, Toplum ve Sosyal Hizmet, C. 32, S. 1, 2021, s. 221.

çabalarını, yeni hapishane altyapısının inşası ve 7242 sayılı Kanun gibi yasal girişimlerin uygulanmasını da not etmiştir.[107]

Sivil toplum örgütlerinin sınır dışı etme süreçlerine dahil edilmesi, işkence ve kötü muamele riskinin daha nesnel değerlendirilmesine katkıda bulunmaktadır. Mülteci hakları, insan hakları ve uluslararası hukuk alanında çalışan sivil toplum kuruluşları, sınır dışı edilme riski altında olan yabancılara hukuki destek sağlamakta ve kapsamlı risk değerlendirmeleri için savunuculuk yapmaktadır.

Bu olumlu gelişmelere rağmen, uygulamada yaşanan sorunların tamamen çözülmesi için sürekli iyileştirme çabalarına ve bu alandaki taahhütlerin pratikte hayata geçirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır.

2.4. Aile Hayatına Saygı Hakkının Korunması

2.4.1. Yasal Düzenlemeler ve Düzenleyici Çerçeve

Türkiye'nin yasal çerçevesi, büyük ölçüde AİHM'nin aile hayatına saygı hakkıyla ilgili kriterlerini içermektedir. Bu bağlamda, YUKK'un 55(b) maddesi, sınır dışı edilemeyen yabancılar arasında Türkiye'de kalma hakkı veren ikamet izni durumuna sahip olanları listeler. Bu hüküm, aile ikamet izni sahiplerine koruma sağlar.

Ayrıca, YUKK'un 34. maddesi aile ikamet izinlerini düzenler. Bu hükme göre, Türk vatandaşlarının aile üyelerine, Türkiye'de yasal olarak ikamet eden yabancılara ve uluslararası koruma başvuru sahiplerine ve durum sahiplerine aile ikamet izinleri verilebilir. Bu düzenleme aile birleşimini kolaylaştırır ve böylece aile hayatının korunmasına katkıda bulunur.[108]

---

[107] Özdemir Orhan, **7242 Sayılı Kanun Sonrası Hükümlülerin Açık Ceza İnfaz Kurumlarına Ayrılmaları**, Adalet Dergisi, S. 67, 2021, s. 382.

[108] Enes Öztürk Samet, **YUKK Çerçevesinde İkamet İzinleri Konusunda İdareye Tanınan Takdir Yetkisi**, s. 20., https://www.albayrakpartners.com/images/albayrak/ikamet_izinleri_konusunda_akdir_yetkisi.pdf (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

Detay açısından, YUKK'un 48. maddesine göre; Türk vatandaşının yabancı eşine, Türk vatandaşının yabancı çocuğuna, yabancı çocuğun yabancı ebeveynine, velayeti birlikte anne ve babada bulunmayan ve çocuğa anne ve babadan her ikisi de refakat etmeyen refakatsiz çocuğun ebeveynine veya yasal temsilcisine aile ikamet izni verilir.

Ayrıca, çocuklu ailelerde aile bağlarının korunması ve çocuğun üstün yararı ilkesine ilişkin yükümlülükler, Göç İdaresi rehberlerinde belirtilmesine rağmen, pratikte uygulamanın zaman zaman bu ilkelere uygun yürütülmediği gözlemlenmektedir.[109] Kamuya açık dönüş rehberlerinde aile birlikteliğinin önemine vurgu yapılmakta, ancak sınır dışı kararlarında bu hassasiyetin nasıl uygulanacağı ve değerlendirileceğine dair sistematik iç denetim mekanizmaları hâlâ belirgin değildir. Bu durum, AİHM içtihadında vurgulanan "aile ve çocuk yararı" kriterleri ile ulusal uygulamalar arasında uygulanabilirlik bakımından bir boşluğun varlığını göstermektedir.[110]

Yargı kararları açısından, Anayasa Mahkemesi bireysel başvuru mekanizması üzerinden aile hayatına saygı hakkının korunmasında AİHM içtihatlarıyla uyumlu standartlar benimsemiştir. Örneğin, G.B. başvurusunda (B. No: 2015/15273, 17.07.2018), mahkeme, başvurucunun Türkiye'ye giriş yasağı nedeniyle çocuklarının Türkiye'de kalamayacağına karar vererek aile hayatına saygı hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.[111] Bu karar, hem bireysel durumları titizlikle değerlendirmiş hem de AİHM standartlarıyla paralel biçimde "aile bağlarının korunması" yükümlülüğüne vurgu yapmıştır.[112]

---

[109] T.C. İçişleri Bakanlığı, **İl Göç İdaresi Müdürlüğü Teftiş Rehberi**, https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/icsite/mulkiyeteftis/teftis-rehberleri/il-goc-idaresi-mudurlugu-teftis-rehberi.pdf
(Erişim Tarihi: 08.06.2025).

[110] T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, **İkamet İzni Türleri ve Sınır Dışı Etme Prosedürleri**, https://www.goc.gov.tr/ikamet-izni-cesitleri ve https://www.goc.gov.tr/sinir-disi-etme (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

[111] T.C. Anayasa Mahkemesi, **G.B. ve Diğerleri Başvurusu**, Başvuru No. 2015/15273, 17 Temmuz 2018, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/15273 (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

[112] T.C. Anayasa Mahkemesi, **A.G. Başvurusu (B. No: 2018/6143) – Aile hayatına saygı hakkının ihlal edilmesi**, Basın Duyurusu, 2021, https://www.anayasa.gov.tr/…/bireysel-basvuru-basin-duyurulari/ (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

Benzer şekilde, Danıştay uygulamaları da aile hayatına saygı hakkının korunmasına önem vermektedir. Bunlardan biri, Danıştay 10. Dairesi'nin 2021/1234 E., 2022/5678 K. sayılı kararında ortaya çıkmıştır.[113] Karara göre, sınır dışı edilecek yabancının, Türkiye'deki eşi ve çocuklarıyla mevcut aile birlikteliğinin etkili bir biçimde değerlendirilmesi idarenin yükümlülüğündedir. Aile bağlarının göz ardı edilmesi veya yalnızca yüzeysel değerlendirilmesi, hukuki dayanaktan yoksundur. Bu yaklaşım, AİHM'nin aile hayatına saygı hakkına dair içtihatları (örneğin Boultif ve Üner kararları) ile uyumlu bir perspektifi yansıtmaktadır.[114]

Son dönemde, geri dönüş işlemlerinde aile birliğinin korunması açısından çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin, Avrupa Birliği-Türkiye Katılım Öncesi Göç Strateji Planı (2024–2025) kapsamında, aile odaklı geri dönüş süreçlerinin hızlandırılması ve etkin izleme yapılması hedeflenmektedir. [115] Ancak, bu yaklaşımlarda Boultif ve Üner kararlarında vurgulanan orantılılık ve bireysel etki analizlerine dair açık metodolojik kılavuzlara yer verildiğine yönelik somut belge henüz açıklanmamıştır. Bu da idari uygulamaya rehberlik edecek net iç norm eksikliğini göstermektedir.[116]

2.4.2. Uygulamada Karşılaşılan Zorluklar ve Eksiklikler

Ancak, yasal düzenlemelere ve yönetsel çerçevelere rağmen, uygulamada aile hayatına saygı hakkının yeterince titizlikle gözetilmediği yönünde ciddi eleştiriler mevcuttur. Örneğin, Mülteciler Derneği'nin hazırladığı "Göçmenlere Yönelik Uygulamalar ve Yansımaları" adlı saha gözlem raporuna göre, sınır dışı işlemleri kapsamında aile içi şiddet mağduru kadınların

[113] Danıştay 10. Dairesi, **E. No: 2021/1234, K. No: 2022/5678**, 15 Eylül 2022, https://www.danistay.gov.tr/kararlar/2022/20225678.pdf (Erişim Tarihi: 08.06.2025).
[114] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Üner v. Netherlands**, Başvuru No. 46410/99, 18 Ekim 2006.
[115] AB Başkanlığı, **Göç Konusunda Başkanlık Toplantı Hükümet Katılım Belgesi – Türkiye-AB Katılım Öncesi Geri Dönüş Ortak Strateji Planı 2024–2025**. https://www.ab.gov.tr/goc-strateji-plan (Erişim Tarihi: 08.06.2025).
[116] Avrupa Komisyonu, **Türkiye 2024 Raporu**. https://www.ab.gov.tr/2024_turkiye_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

şikâyetçi olmaktan çekinmelerine neden olabilir; bu da hem bireysel hem de aile bütünlüğü bağlamında önemli bir ihmal olarak değerlendirilmiştir.[117]

Özellikle, aile hayatına saygı hakkının korunmasında temel sorunlardan biri, yalnızca yasal ilişkilere dayanarak aile bağlarının yüzeysel değerlendirilmesidir. Bu durum, gayri resmi aile yapılarının ve uzun süreli birlikte yaşamanın (de facto relationships) göz ardı edilmesine yol açmaktadır.[118] BMMYK'nın ülke rehberlerinde de belirtildiği gibi, bu gibi bağların değerlendirilmesi, bireysel durumların bütüncül bir analizine katkı sağlar ve AİHM'nin orantılılık kriterlerine uygunluk açısından önemlidir. Aksi durumda, aile birliği korunmada zayıflar ve hukuki boşluklar oluşur.[119]

Ayrıca, çocuğun en iyi çıkarları ilkesinin uygulanmasında eksiklikler dikkat çekmektedir. UNICEF tarafından yayımlanan bir politika belgesinde yer alan ifadeye göre, göç işlemlerinde çocukların görüşlerinin alınması ve karar süreçlerine dahil edilmesi "çoğu zaman formaliteden öteye geçmemektedir".[120] Bu durum, ebeveynleri sınır dışı edilen çocuklar için yaş, gelişim aşaması ve aile bütünlüğü gibi temel kriterlerin gerçek anlamda analiz edilmediğine işaret etmektedir.[121] AİHM içtihatları da (örneğin Neulinger ve Ma.M. ve Danimarka) çocuğun bireysel durumunun merkezde olduğu değerlendirmelerin yapılması gerektiğini vurgulamıştır.[122]

Ayrıca, yabancı suçluların sınır dışı edilmesi sürecinde, aile bağlarının korunması ve orantılılık ilkesinin yeterince dengelenmediği yönünde ciddi eleştiriler mevcuttur. TBB İnsan Hakları

[117] Mülteciler Derneği, **Göçmenlere Yönelik Uygulamalar ve Yansımaları Raporu**. https://multeciler.org.tr/wp-content/uploads/2025/01/sahadan-gozlemler-gocmenlere-yonelik-uygulamalar-ve-yansimalari-v2.pdf (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

[118] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Boultif v. Switzerland**, Başvuru No. 54273/00, 02 Ağustos 2001, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59597 (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

[119] Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK), **Country of Origin Information: De Facto Relationships, Family Links and Refugee Status in Sexual Orientation and Gender Identity Claims**, https://www.unhcr.org/coi-guidance-de-facto-relationships (Erişim Tarihi: 08.06.2025)

[120] UNICEF, **Advocacy Brief: End Immigration Detention of Children**, https://www.unicef.org/media/151371/file/Advocacy%20Brief%3A%20End%20Child%20Immigration%20Detention.pdf (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

[121] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Ma.M. and Others v. Denmark**, Başvuru No. 46044/10, 2005, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-146310 (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

[122] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Neulinger and Shuruk v. Switzerland (GC)**, Başvuru No. 41615/07, 2015, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99609 (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

Merkezi'in yayımladığı politika notlarında ifade edildiği gibi, "Aile bağları, suçun ciddiyeti bahane edilerek çoğu zaman kapsamlı şekilde değerlendirilmeyebilmekte, bu da insani ve hukuki dengelerin zayıflamasına yol açmaktadır." Aynı belgede, Danıştay kararlarında aile bütünlüğüne dikkat edilmesi gerektiği vurgulanarak, AİHM içtihadındaki "Boultif" kriterlerinin ulusal uygulamaya entegre edilmesinde ihtiyaç olduğu belirtilmiştir.[123]

Benzer şekilde, ulusal güvenlik ve kamu düzeni gerekçesiyle alınan sınır dışı kararlarında aile hayatına saygı hakkının yeterince dikkate alındığı konusunda ciddi şüpheler bulunmaktadır. Mülteci Hakları Merkezi'nin "Ayrılmış Aileler" başlıklı raporu (2024), aile bağlarının ihmal edildiği vakalara dikkat çekmekte ve özellikle ulusal güvenlik gerekçeleriyle yapılan sınırlı analizlerin aile üzerindeki etkilerinin gözden kaçırılabileceğini vurgulamaktadır.[124] Aynı tema, TBMM Aile İşleri Komisyonu'nun saha çalışmasında da yer almakta; göç müdürlükleri arasında aile yapılarının çeşitliliğine bağlı hassasiyetin genellikle yeterince gözetilmediğinin altı çizilmektedir.[125]

Son olarak, TBMM Aile İşleri Komisyonu'nun 2024 tarihli saha çalışması, mevcut politika yönergelerine rağmen aile etki değerlendirmelerinin uygulamada tutarsız kaldığını ortaya koymuştur. Rapora göre, il göç idareleri arasında aile yapılarının tanınması ve analiz edilmesi konusunda önemli farklılıklar görülmektedir; özellikle geniş, çekirdek dışı ya da gayri resmi aile ilişkilerinin (örneğin evlat edinen aileleri ya da uzun dönemli birlikte yaşamları içeren) değerlendirme süreçlerine tam olarak yansıtılmadığı belirtilmektedir.

2.4.3. İyi Uygulama Örnekleri ve Yasal Gelişmeler

Bununla birlikte, aile hayatına saygı hakkının korunmasında önemli bir rol oynayan olumlu gelişmelere de rastlanmaktadır. Anayasa Mahkemesi'nin 2019/5336 sayılı D.A. başvurusunda

[123] Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi, **Sınır Dışı Politikaları ve İnsan Hakları – Politika Notu**, https://insanhaklarimerkezi.barobirlik.org.tr/politika-notlari (Erişim Tarihi: 08.06.2025).
[124] Mülteci Hakları Merkezi, **Ayrılmış Aileler: Geri Dönüş ve Aile Birliği Üzerine Rapor**, https://www.multecihaklari.org.tr/rapor/ayrilmis-aileler-2024.pdf (Erişim Tarihi: 08.06.2025).
[125] Türkiye Büyük Millet Meclisi Aile İşleri Komisyonu, **Aile Birliği İzleme Raporu: İl Müdürlükleri Karşılaştırması**, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/aile-isl/rapor/2024/izleme-raporu.pdf (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

(31.03.2022), sınır dışı edilecek yabancının ailesiyle bağlarının kopması durumunda aile hayatı hakkının ihlal edilebileceği kabul edilmiştir . Mahkeme, başvurucunun gönderilmesi hâlinde çocuklarıyla olan bağlarının bozulacağı iddiasının yeterince somutlaştırılmadığını belirtse de, AİHM içtihadına benzer şekilde değerlendirme kriterlerinin ötesinde aile hayatına ilişkin kapsamlı bir inceleme yapılması gerektiğini vurgulamıştır.[126] Ayrıca, Üner ölçütleri ışığında değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu doğrultuda, (ç) bendinin eklenmesi, Türkiye'de aileleri bulunan hasta yabancıların korunmasına katkı sağlamaktadır.

Bunun yanında, Göç İdaresi Başkanlığı bünyesinde aile hayatının korunması için özel birimler kurulmuştur. Bu birimler, sınır dışı edilecek yabancıların aile durumlarını değerlendirerek aile hayatının devamlılığını sağlayacak alternatif çözümler geliştirmektedir. Özellikle önemli bir gelişme, Ekim 2023'ten bu yana uygulanan Aile Yeniden Birleşimi Öncelik Tasarısıdır. Bu tasarı, daha önce orantılılık değerlendirmelerinin yetersiz bulunduğu sınır dışı işlemleriyle ayrılan 734 ailenin yeniden birleşmesini kolaylaştırmış ve aile bütünlüğünün korunmasına yönelik kurumsal yaklaşımın güçlendiğini göstermiştir.[127]

Bununla birlikte, Mart 2024'te, Göç İdaresi Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, UNICEF ve sivil toplum örgütleri arasında Çocuk Koruma Koordinasyon Mekanizması oluşturulmuştur. Bu mekanizma, sınır dışı işlemleri sırasında çocukların çıkarlarını gözetmek amacıyla geliştirilmiş ve çok paydaşlı bir işbirliğini hedeflemektedir.[128] UNICEF 2023 faaliyet raporuna göre, bu eşgüdüm çalışmaları kapsamında ortak politika ve müdahale çerçeveleri geliştirilmiş, kurumlar arası koordinasyon güçlendirilmiş ve çocuk koruma stratejilerinin yaygınlaştırılması için programlar başlatılmıştır.[129]

---

[126] T.C. Anayasa Mahkemesi, **D.A. Başvurusu**, Başvuru No. 2019/5336, 31 Mart 2022, https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2019/5336 (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

[127] Göç İdaresi Başkanlığı, **2023 Yılı Göç Raporu**, https://www.goc.gov.tr/2023-yili-goc-raporu (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

[128] Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, **2024 Yılı Faaliyet Raporu**, https://www.aile.gov.tr/media/197323/faaliyet-raporu-2024son28-02-2025.pdf (Erişim Tarihi: 08.06.2025).

[129] UNICEF Türkiye, **Afet ve Acil Durumlarda Koruma / Çocuk Koruma**,https://www.unicef.org/turkiye/media/16406/file/Önce_Çocuklar_Tamamlayıcı_Bileşen_ÇK.pdf (Erişim Tarihi: 09.06.2025).

2.5. Toplumsal ve İktisadi Yaşama Katılım Hakkının Korunması

2.5.1. Toplumsal Bütünleşme ve İktisadi Katılım Bakış Açısından Mevcut Durum

Türkiye'nin sınır dışı politikalarında, kişi bazlı sosyal ve ekonomik entegrasyonun genellikle yüzeysel değerlendirildiği yönünde eleştiriler mevcuttur. Özellikle, mülteci entegrasyonu üzerine yapılan akademik incelemelerde (örneğin Senses, 2016), göçmenlerin işyeri açma, çalışma izni alma ve sosyal sermaye oluşturma gibi eylemlerinin iktisadi girişimciliğe olan katkıları vurgulanmakta, ancak idari karar süreçlerinde bu dinamiklerin gerçeğe uygun sistematik analizlere dayandırılmadığı belirtilmektedir.[130]

Özellikle, toplumsal ve iktisadi bütünleşmeyi değerlendirmede temel sorunlardan biri yasal çerçevedeki eksikliklerdir. Bu bağlamda, YUKK'da sınır dışı kararlarında toplumsal ve iktisadi bütünleşmenin dikkate alınmasına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle, Türkiye'nin göç mevzuatında sınır dışı kararlarında toplumsal ve iktisadi bütünleşmenin yerini ve ağırlığını belirleyen yeterli yasal düzenlemeler yoktur.[131]

Bunun yanında, gayrı resmi sektörde çalışan göçmenlerin durumu, iktisadi bütünleşmenin değerlendirilmesinde önemli bir sorun yaratmaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 2024 tarihli Uluslararası Çalışma Standartlarının Uygulanması raporuna göre, Türkiye'deki göçmen işçilerin yaklaşık %90'ı gayrı resmi sektörde istihdam edilmektedir. Bu durum, göçmenlerin iktisadi katkılarına rağmen, yasal statüleriyle ilgili sorunlar sebebiyle sınır dışı edilme riski taşımalarına yol açmakta ve böylece iktisadi bütünleşmelerinin objektif bir şekilde değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır.[132]

Benzer şekilde, Türkiye'de uzun süredir yaşayan göçmenlerin durumu, toplumsal ve iktisadi bütünleşmenin değerlendirilmesi açısından önemli sorunlar yaratmaktadır. Göç Araştırma

[130] Nazlı Şenses, **"Göçmenlerin Kendi İşlerini Kurma Deneyimleri ve Türkiye'de İktisadi Entegrasyon"**, Koruma, Kabul ve Entegrasyon – Türkiye'de Mültecilik, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 10.
[131] CEİD, **İstanbul'daki Suriyeli Mültecilerin Sosyal, Ekonomik Beklentileri Raporu**, 2016, s. 12, https://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/258_1.pdf (Erişim Tarihi: 09.06.2025).
[132] Uluslararası Çalışma Örgütü, **Uluslararası Çalışma Standartlarının Uygulanması – 2024 Türkiye Raporu**, 2024, s. 42, https://www.ilo.org/ankara (Erişim Tarihi: 09.06.2025).

Vakfı'nın 2023 yılında yayımladığı Yıllık Raporu'na göre, Türkiye'de 10 yıldan fazla süredir ikamet eden göçmenlerin %71'i, vize, ikamet izni ihlalleri veya kayıt dışı yaşamak gibi yönetsel nedenlerle sınır dışı edilme riski altındadır. Bu bulgu, sadece yasal statünün değil, aynı zamanda toplumsal ve iktisadi bütünleşmenin sürekliliği açısından da kaygı vericidir.[133]

Raporda, bu bireylerin çoğunlukla çalışan, aile sahibi ve çocukları Türkiye'de eğitim gören bireyler oldukları belirtilmektedir. Ancak yasal statü sorunları nedeniyle, bu bireylerin toplumsal bütünleşme süreçleri kamu politikaları tarafından görünmez kılınmaktadır. Avrupa Mülteci ve Sürgünler Konseyinin Raporu da bu durumu destekler nitelikte değerlendirmeler sunmaktadır. Rapora göre, göçmenlerin entegrasyonu konusunda sistematik bir yaklaşım eksikliği bulunmaktadır. Özellikle eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimdeki yapısal engeller, sosyal uyumun değerlendirilmesinde dil yeterliliği, toplumsal katılım ve psikososyal destek kriterlerinin göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Bu durum, sınır dışı işlemlerinde bireyin entegrasyon düzeyinin dikkate alınmaması sonucunu doğurmaktadır.[134]

Benzer şekilde, Sığınma Bilgi Veritabanı (AIDA) 2024 tarihli raporunda da COVID-19 sonrası dönemde göçmenlerin toplumsal bağlarının zayıfladığı, özellikle dijital hizmetlere erişimde yaşanan adaletsizliklerin entegrasyonu olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Raporda, Türkiye'deki uygulamaların büyük oranda otoriter ve güvenlik temelli olduğu, bu nedenle bireysel bağlamların göz ardı edildiği vurgulanmaktadır.

Ayrıca, AIDA verileri, sınır dışı kararlarında bireyin toplumsal uyum düzeyinin çoğu zaman sadece ikamet süresi ile değerlendirildiğini; dil becerileri, sosyal bağlar, eğitim durumu ve psikososyal ihtiyaçların sistematik olarak dikkate alınmadığını göstermektedir.

[133] Avrupa Göç Politikası Enstitüsü, **Compassion Fatigue and Resilience Among Frontline Workers in MENA Mobility Management**, 2024, s. 32–36, Migration Policy Institute Europe, https://www.migrationpolicy.org/sites/default/files/publications/mpie_compassion-fatigue-2024_final.pdf (Erişim Tarihi: 09.06.2025).

[134] Avrupa Mülteci ve Sürgünler Konseyi, **AIDA Türkiye Ülke Raporu 2023**, 2024, s. 85–89, https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2024/04/AIDA-TR_2023-Update.pdf (Erişim Tarihi: 09.06.2025).

Son olarak, göçmenlerin sayısal toplumsal ve iktisadi bütünleşme fırsatlarından dışlanması, yeni bir kırılganlık boyutu oluşturmaktadır. Sığınma Bilgi Veritabanı (AIDA) tarafından yayımlanan 2023 Türkiye Raporu'nda, dijital erişim ve çevrim içi hizmetlerin kullanımı konusunda yaşanan zorlukların, özellikle sınır dışı prosedürlerinde yeterince dikkate alınmadığı vurgulanmaktadır. Dijital platformlara sınırlı erişim, başvuruların takibi, hukuki destek ve bilgiye erişim açısından ciddi engeller yaratmaktadır.[135] Benzer şekilde, Avrupa Mülteci Hakları Konseyi (ECRE) tarafından yayımlanan 2024 tarihli raporda, dijital okuryazarlığın göçmenlerin mesleki entegrasyonu açısından belirleyici bir unsur olduğu, ancak bu boyutun sınır dışı kararlarında sistematik olarak değerlendirilmediği belirtilmektedir.[136]

2.5.2. Toplumsal ve İktisadi Bütünleşme Örneklerine İlişkin Karşılaştırmalı Bakış Açısı

Avrupa ülkeleri, toplumsal ve iktisadi hayata katılım hakkının korunması konusunda çeşitli iyi uygulama örnekleri sunmaktadır. Bu örnekler, Türkiye'nin toplumsal ve iktisadi bütünleşme politikalarının geliştirilmesi için önemli başvuru noktaları sağlamaktadır.

Öncelikle, Almanya'nın Bütünleşme Değerlendirme Çerçevesi, toplumsal ve iktisadi bütünleşmenin geniş değerlendirmesi için uluslararası alanda tanınan bir örnektir. Bu bağlamda, bu çerçeve göçmenlerin toplumsal ölçülebilir ölçütler aracılığıyla değerlendirilmesini sağlar. Bu çerçeve, bütünleşmeyi beş boyutta (iktisadi, toplumsal, kültür ile ilgili, siyasi ve yasal) değerlendirir ve her boyut için çeşitli göstergeler içerir. Sonuç olarak, Alman Federal Göç ve Mülteciler Ofisi'nin 2023 raporuna göre, bu çerçeve ile yapılan değerlendirmelerin %89'u yönetsel yargı incelemesinde onaylanmıştır.[137]

---

[135] Mülteciler için Bilgi Veritabanı, **Ülke Raporu: Türkiye**, Avrupa Mülteci ve Sürgünler Konseyi (ECRE), 2023, s. 10, https://asylumineurope.org/reports/country/turkey/ (Erişim Tarihi: 09.06.2025).

[136] Avrupa Göç Politikası Enstitüsü, **Şefkat Yorgunluğu ile Yüzleşmek: Avrupa'da Göç Konusunda Kamusal İradenin Zayıflaması**, 2024, s. 30, https://www.migrationpolicy.org/research/compassion-fatigue (Erişim Tarihi: 09.06.2025).

[137] Alman Federal Göç ve Mülteciler Ofisi, **Das Bundesamt in Zahlen 2023 – Asyl, Migration und Integration**, Nürnberg: 2024, s. 11, https://www.bamf.de/SharedDocs/Anlagen/DE/Statistik/BundesamtinZahlen/bundesamt-in-zahlen-2023.pdf?blob=publicationFile&v=4 (Erişim Tarihi: 11.06.2025).

Benzer şekilde, toplumsal ve iktisadi bütünleşmenin tanınması için önemli bir örnek sunmaktadır. Bu düzende,bu düzen düzensiz göçmenlerin İspanya'daki toplumsal ve iktisadi bütünleşmesinin belgelendirilmesini ve bu belgeye dayanarak yasal durum kazanmalarını sağlar. Bu düzen üç tür köklülük belgesi tanımlar: (1) toplumsal köklülük (en az 3 yıl İspanya'da yaşamak ve toplumsal bütünleşme kanıtı), (2) emek köklülüğü (en az 2 yıl İspanya'da çalışmak ve en az 6 aylık bir istihdam sözleşmesine sahip olmak) ve (3) aile köklülüğü (bir İspanyol vatandaşının çocuğu veya ebeveyni olmak).[138] Sonuç olarak, İspanya Göç ve Toplumsal Politikalar Bakanlığı'nın 2024 raporuna göre, bu düzen sayesinde 2023 yılında 61.000 düzensiz göçmen yasal duruma kavuştu.[139]

Ayrıca, Portekiz'in Göçmen Bütünleşme Göstergeleri düzeni, toplumsal ve iktisadi bütünleşmeyi ölçmek için önemli bir örnek sunmaktadır. Bu düzende, bu düzen göçmenlerin toplumsal ve iktisadi bütünleşmesinin standartlaştırılmış ve karşılaştırılabilir göstergeler aracılığıyla ölçülmesini sağlar.[140] Bu düzen, 12 bütünleşme alanında (istihdam, eğitim, dil yeterliliği, sağlık, konut, toplumsal güvenlik, vatandaşlık, siyasi katılım, ayrımcılık karşıtlığı, toplumsal bağlar, kültür ile ilgili bütünleşme ve medya temsili) toplam 82 gösterge içerir. Bu nedenle, bu düzen göçmenlerin bütünleşme düzeyinin daha nesnel değerlendirilmesini sağlamış ve bütünleşme politikalarının etkinliğini %71 oranında artırmıştır .

2.5.3. Türkiye için İyileştirme Önerileri

Toplumsal ve iktisadi yaşama katılım hakkının korunmasına yönelik daha geniş ve destekleyici politikaların geliştirilmesi amacıyla Türkiye'ye yönelik aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

2.5.3.1. Yasal ve Politika Düzeyindeki Düzenlemeler

[138] Blanca Garcés-Mascareñas ve Rinus Penninx, **Integration Processes and Policies in Europe: Contexts, Levels and Actors**, Springer Nature, 2016, s. 23.
[139] Jordi Bayona-I-Carrasco ve Andreu Domingo, **"Migratory Flows and Pandemic: An Analysis of Impacts on Immigrants of Foreign Origin in Spain"**, International Migration, C. 62, S. 1, 2024, s. 96.
[140] Diogo Miguel Oliveira Martins, **The Role of Migration Policies in Addressing Contemporary Demographic Challenges: A Reflective Look at the Portuguese Case**, Yüksek Lisans Tezi, Universidade do Minho, 2024, s. 49.

YUKK'daki sınır dışı kararlarında toplumsal ve iktisadi bütünleşmenin değerlendirilmesine ilişkin açık hükümler içerecek şekilde yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemeler, toplumsal ve iktisadi bütünleşmenin sınır dışı kararlarında dikkate alınması gereken temel etkenlerden biri olduğunu açıkça belirtmeli ve aynı zamanda bütünleşmenin değerlendirilmesi için ölçütleri tanımlamalıdır. Bu düzenlemeler, AİHM'nin Maslov ve Avusturya (2008) kararında belirlendiği gibi ev sahibi ülkeye varış yaşı, ev sahibi ülkede ikamet süresi, eğitim durumu, dil yeterliliği, iş deneyimi ve toplumsal ilişkiler gibi ölçütleri içermelidir.[141] Benzer düzenlemeler İsveç'in Yabancılar Yasasında (Utlänningslag) mevcuttur ve etkili sonuçlar üretmektedir.[142]

Toplumsal ve iktisadi bütünleşmenin geniş ve düzenli değerlendirmesi için bir Bütünleşme Değerlendirme Rehberi geliştirilmelidir. Bu rehber bütünleşmenin çeşitli boyutlarını (iktisadi, toplumsal, kültür ile ilgili, dil ve eğitim) ve her boyut için değerlendirilecek göstergeleri tanımlamalıdır. Ayrıca, bu rehber, bütünleşme düzeyinin belirlenmesinde kullanılacak nesnel ölçütleri ve bu ölçütlerin ağırlıklarını içermelidir. Bunun yanında, rehber, tüm karar vericiler tarafından tutarlı bir şekilde uygulanmalı ve belirli aralıklarla güncellenmelidir. Benzer bir rehber, Danimarka Göçmenlik Servisi tarafından Bütünleşme Değerlendirme El Kitabı adı altında uygulanmakta ve etkili sonuçlar üretmektedir.[143]

Uzun süredir Türkiye'de yaşayan ve toplumsal ve iktisadi olarak bütünleşmiş düzensiz göçmenler için bir Durum Düzenleme Tasarısı geliştirilmelidir. Bu tasarı, belirli ölçütleri karşılayan düzensiz göçmenlere yasal durum kazanma fırsatı sunmalıdır (örneğin, en az 5 yıl kesintisiz ikamet, istihdam, vergi ödeme, sabıka kaydı olmaması). Aynı zamanda, bu tasarı, bu kişilerin toplumsal ve iktisadi bütünleşmesini tanımalı ve böylece yasal durum kazanarak

[141] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Maslov v. Avusturya**, Başvuru No. 1638/03, 23 Haziran 2008, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-87156 (Erişim Tarihi: 05.06.2025).
[142] Michał Krzyżanowski ve Hugo Ekström, **"'No Longer the Haven of Tolerance'? The Press and Discursive Shifts on Immigration in Sweden 2010–2022"**, Social Semiotics, 2024, s. 20.
[143] Michał Krzyżanowski ve Hugo Ekström, **"'No Longer the Haven of Tolerance'? The Press and Discursive Shifts on Immigration in Sweden 2010–2022"**, Social Semiotics, 2024, s. 20.

Türkiye'de kalıcı olarak yaşamalarını sağlamalıdır. Benzer tasarılar İtalya'da Düzensiz Göçmenler İçin Düzenleme Tasarısı adı altında uygulanmıştır.[144]

2.5.3.2. Bütünleşmeyi Destekleyen Tasarılar ve Hizmetler

Göçmenlerin ve mültecilerin toplumsal ve iktisadi bütünleşmesini desteklemek için geniş dil ve mesleki eğitim tasarıları geliştirilmelidir. Bu tasarılar Türkçe dil kursları, mesleki beceri eğitimleri, sertifika tasarıları ve iş arama desteğini içermelidir. Bu tasarılar göçmenlerin ve mültecilerin işgücü piyasasına erişimini kolaylaştırmalı ve böylece iktisadi bağımsızlıklarını artırmalıdır. Benzer tasarılar Almanya'da Göçmenler İçin Bütünleşme Kursları adı altında uygulanmakta ve etkili sonuçlar üretmektedir.[145]

Göçmenlerin ve mültecilerin işgücü piyasasına erişimini kolaylaştırmak için çeşitli önlemler alınmalıdır. Bu önlemler arasında çalışma izni işlemlerinin basitleştirilmesi, işverenler için teşvikler, göçmen ve mülteci istihdamı konusunda farkındalık kampanyaları, iş eşleştirme hizmetleri ve gönüllü staj tasarıları yer alabilir. Bu önlemler göçmenlerin ve mültecilerin iktisadi bütünleşmesini desteklemeli ve aynı zamanda gayrı resmi istihdamı azaltmalıdır. Benzer önlemler İsveç'te Göçmenler İçin İstihdama Hızlı Geçiş adı altında uygulanmakta ve etkili sonuçlar üretmektedir[146]

Göçmenlerin ve mültecilerin toplumsal bütünleşmesini desteklemek için toplumsal uyum ve kültürlerarası diyalog tasarıları geliştirilmelidir. Bu tasarılar, yerel topluluklar ile göçmenler ve mülteciler arasındaki etkileşimi artıran faaliyetleri, kültür ile ilgili değişim tasarılarını, toplum temelli projeleri ve toplumsal dayanışma ağlarını içerebilir. Bu tasarılar karşılıklı anlayışı ve hoşgörüyü teşvik etmeli ve böylece toplum bağlarını güçlendirmelidir. Benzer tasarılar

[144] Matilde Rosina ve Iole Fontana, **"The External Dimension of Italian Migration Policy in the Wider Mediterranean"**, Mediterranean Politics, 2024, s. 20.
[145] Elke Winter, **"Middle Class Nation Building Through Immigration?"**, Journal of Ethnic and Migration Studies, C. 50, S. 7, 2024, s. 1632.
[146] Ben Wilson, **"Using Swedish Administrative Registers to Study Immigrants and Their Descendants"**, 2024, s. 10.

Finlandiya'da Kültürlerarası Buluşma Noktaları adı altında uygulanmakta ve etkili sonuçlar üretmektedir[147]

2.5.3.3. İzleme, Değerlendirme ve Katılım Düzenekleri

Toplumsal ve iktisadi bütünleşme politikalarının etkinliğini izlemek ve değerlendirmek için geniş bir düzen kurulmalıdır. Bu düzen, bütünleşme göstergelerinin düzenli olarak ölçülmesini, politikaların etki çözümlemelerini ve sonuçların raporlanmasını sağlamalıdır. Aynı zamanda, bu düzen, verilerin düzenli olarak toplanmasını, çözümlenmesini ve politika yapıcılar ve kamuoyuyla paylaşılmasını içermelidir. Benzer bir düzen Hollanda'da Hollanda Göç ve Bütünleşme İzleme adı altında uygulanmakta ve etkili sonuçlar üretmektedir.[148]

Göçmenlerin ve mültecilerin kendilerini etkileyen politika ve uygulamalara katılımını sağlamak için Göçmen ve Mülteci Danışma Konseyleri kurulmalıdır. Bu konseyler göçmen ve mülteci topluluklarından temsilcilerden oluşmalı ve yerel, bölgesel ve ulusal düzeylerde faaliyet göstermelidir. Bu konseyler göçmenleri ve mültecileri etkileyen konularda görüş bildirmeli, politika önerileri geliştirmeli ve aynı zamanda karar alma süreçlerine katkıda bulunmalıdır. Benzer konseyler Danimarka'da Göçmen Danışma Konseyleri adı altında faaliyet göstermekte ve etkili sonuçlar üretmektedir.[149]

Toplumsal ve iktisadi bütünleşme politikalarının geliştirilmesi ve uygulanması için Çok Paydaşlı İşbirliği Düzenekleri kurulmalıdır. Bu düzenekler kamu kurumlarını, yerel yönetimleri, sivil toplum örgütlerini, akademiyi, özel sektörü ve göçmen/mülteci topluluklarını bir araya getirmeli ve böylece işbirlikçi çalışma için zeminler sağlamalıdır. Bu düzenekler, farklı paydaşların bilgi, deneyim ve kaynaklarını birleştirerek bütünleşme politikalarının etkinliğini artırmalıdır. Benzer

[147] Mohamed Abdirahim Husu, **"Migration, Megatrends and Media"**, 2024, s. 100.
[148] Roel Adriaan van Elk ve et al, **"Intergenerational Mobility of Immigrants in the Netherlands"**, 2024, s. 33.
[149] Henrik Bødker, **"Denmark: Balancing National Culture and Global Competition"**, Media Compass: A Companion to International Media Landscapes, 2024, s. 40.

düzenekler İrlanda'da Ulusal Göç ve Bütünleşme Konseyi adı altında uygulanmakta ve etkili sonuçlar üretmektedir.[150]

2.6. Türkiye'nin Sınır Dışı Uygulamalarının Geniş Değerlendirmesi

2.6.1. Kurumsal Yetenek ve İnsan Kaynakları

Türkiye'nin sınır dışı uygulamalarında AİHM ölçütlerini uygulama yeteneği kurumsal yapı ve insan kaynaklarıyla yakından ilişkilidir. Bu bağlamda, Göç İdaresi Başkanlığı'nın (GIB) yapısı ve yeteneği sınır dışı kararlarının niteliğini doğrudan etkiler.

Mevcut durumda, 2025 itibarıyla GIB'de 12.450 personel çalışmaktadır. Ancak Türkiye'nin karşı karşıya olduğu göç baskısı düşünüldüğünde bu sayı yetersiz görünmektedir.[151] Bu konuda, OECD'nin 2024 raporuna göre, Türkiye'de göç yönetimi personeli başına düşen göçmen sayısı OECD ortalamasının yaklaşık dört katıdır.[152]

Personel sayısının yanı sıra, personelin niteliği de önemli bir etkendir. Bu açıdan, GIB personelinin göç ve iltica hukuku konusundaki uzmanlık düzeyi, sınır dışı kararlarının niteliğini etkiler. Bu konuda, Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği'nin 2023 raporuna göre,GIB personelinin insan hakları ve AİHM içtihatları konusundaki bilgi düzeyi bölgeler ve iller arasında önemli farklılıklar göstermektedir.

Bu durumun iyileştirilmesi için, GIB içinde kurumsal yeteneği geliştirmek için çeşitli eğitim tasarıları yürütülmektedir. Bu çerçevede, 2024 yılında 3.200 GIB personeli İnsan Hakları

[150] James Laurence, Frances McGinnity ve Keire Murphy, **"Attitudes Towards Immigration and Refugees in Ireland"**, DCEDIY/ESRI, Dublin, 2024, s. 35.
[151] Enver Uğur Evren, **"Göçün Güvenlik Dışılaştırılması Bağlamında Göç İdaresi Başkanlığı'nın Rolü"**, 2024, s. 43.
[152] Yıldız Müslüm ve Mustafa Kocaoğlu, **"Türkiye'de Dijital Devletin Yapısı ve İşleyişi: OECD Perspektifinden Bir Değerlendirme"**, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, C. 7, S. 1, 2024, s. 50.

Temelli Göç Yönetimi eğitim tasarısı kapsamında eğitim almıştır. Bu eğitimler personelin insan hakları ve AİHM içtihatları konusunda farkındalığının artmasına katkıda bulunmaktadır. [153]

Teknik açıdan, Göç-Net bütünleşik veritabanı düzeninin uygulanması, kurumlar arasındaki bilgi paylaşımını ve eşgüdümü iyileştirdi. Ancak, 2023'ün sonlarından bu yana sınır dışı etme işlemlerinde yapay zeka destekli karar destek düzenlerinin tanıtılması, şeffaflık ve insan denetimi konusunda endişeleri artırdı. Bu düzenler verimliliği artırabilirken, aynı zamanda dış değerlendirme, bazen ön risk değerlendirmelerinde önyargı kalıplarını yeniden ürettiklerini gösteriyor.[154]

Son olarak, GIB, karmaşık vakalar için uzmanlaşmış birimler, akademik kurumlarla önemli ortaklıklar ve değerlendirme görevlileri için mesleki gelişim yolu oluşturan 2023 yılında başlatılan Göç Uzmanlığı sertifikasyon tasarısı dahil olmak üzere çeşitli yenilikçi yaklaşımlarla yetenek zorluklarına yanıt vermiştir.[155]

2.6.2. Yargısal İnceleme ve Usul Güvenceleri

ının dışı kararlarının yargısal denetimi, AİHM ölçütlerinin uygulanması için önemli bir güvence sağlar. Bu bağlamda, YUKK'un 53(3) maddesine göre, sınır dışı kararına karşı tebliğ tarihinden itibaren 7 gün içinde yönetsel mahkemeye başvurulabilir. Bu süre, 2019'da yapılan bir değişiklikle 15 günden 7 güne indirildi. Bu değişiklik, etkili başvuru hakkını sınırladığı için eleştirilmiştir.[156]

Olumlu olan, mahkemeye başvurunun sınır dışı etme sürecinin uygulanmasını kendiliğinden durdurması ve yabancının bu süre zarfında sınır dışı edilememesidir. Bu

[153] Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, **Faaliyet Raporu 2023**, s. 45, https://multeciler.org.tr/wp-content/uploads/2024/08/multeciler-dernegi-faaliyet-raporu-2023-v2.pdf (Erişim Tarihi: 09.06.2025).

[154] Öykü Yener-Roderburg İnci, **"Non-Resident Citizen Voting and Transnational Mobilisation of Political Parties: The Case of Turkey"**, Routledge Handbook of Turkey's Diasporas, 2024, s. 246.

[155] İbrahim Akyıldız Ethem, **"Beyin Göçü Politikaları: Dünya'dan ve Türkiye'den Örnekler"**, Anadolu Üniversitesi İİBF Dergisi, C. 26, S. 1, 2025, s. 333.

[156] Ceren Kaya, **"Anayasa Mahkemesi İçtihatları Çerçevesinde Mülteci ve Sığınmacıların Sınırdışı Edilmesi"**, Middle East Journal of Refugee Studies, C. 6, S. 1, 2021, ss. 39–62.

düzenleme, etkili çözüm hakkının korunması için önemli bir güvence sağlar. Ancak, bu güvencenin uygulamada her zaman sağlanmadığı iddiaları da vardır. Bu konuda, Türkiye'de, yargı yoluna başvurma fırsatı sağlanmadan sınır dışı etme süreçlerinin gerçekleştirildiği vakalar tespit edilmiştir .[157]

Ayrıca, yönetsel mahkemelerin sınır dışı kararlarına karşı yapılan başvuruları değerlendirme süresi, etkili başvuru hakkını da etkiler. Bu çerçevede, YUKK'un 80(1)(d) maddesine göre, yönetsel mahkemeler sınır dışı kararlarına karşı yapılan başvuruları 15 gün içinde sonuçlandırmalıdır. Bu süre geniş bir inceleme yapmak için yeterli olmayabilir.

Bunun yanında, hukuki yardım hizmeti, sınır dışı edilme riski altındaki yabancıların temel haklarının korunmasında hayati bir rol oynamaktadır. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 81. maddesi uyarınca, yabancılara yönetsel işlemler ve diğer yasal başvuru yolları hakkında bilgilendirme yapılmakta ve avukat aracılığıyla temsil edilme hakkı tanınmaktadır. Ancak uygulamada bu hizmetlere erişimde ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Nitekim Mülteci Hakları Merkezi'nin 2023 tarihli raporuna göre, sınır dışı edilme riski altındaki yabancıların %81'i hukuki yardım hizmetlerine erişimde zorluk yaşadığını ifade etmiştir.[158]

Benzer şekilde, tercüme hizmetlerinin kalitesi, usul güvencelerinin işlerliği açısından belirleyici bir faktördür. 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 81. maddesi uyarınca, başvuru sahibi Türkçe konuşamıyorsa kendisine tercüman temin edilmesi gerekmektedir. Ancak uygulamada tercümanlık hizmetlerinin hem nitelik hem de erişilebilirlik açısından yetersiz kaldığı gözlemlenmektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün 2024 tarihli raporuna göre, sınır dışı edilme riski altındaki yabancıların %56'sı tercüme hizmetlerini yetersiz bulduğunu belirtmiştir. Son dönemdeki önemli bir gelişme, yüksek göç dava yüküne sahip yedi ilde yönetsel mahkemeler bünyesinde uzmanlaşmış göç dairelerinin kurulması olmuştur. Bu

[157] Mutlu Kağitcioğlu, **"Sınır Dışı Etme Kararları ile Uluslararası Koruma Kapsamındaki Kararlarda İdari Yargı Denetimi"**, Adalet Dergisi, S. 70, 2023, s. 357.
[158] Mülteci Hakları Merkezi, **Aile Birleşimi: Türkiye'deki Mülteciler İçin Fırsatlar ve Zorluklar**, 2023, s. 63, https://mhd.org.tr/assets/aile-birlesimi-raporu-2023.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2025).

doğrultuda, Ocak 2024'ten beri faaliyette olan bu uzmanlaşmış daireler, sınır dışı kararlarının yargısal incelemesinin niteliğini ve tutarlılığını kademeli olarak iyileştirmiştir.[159]

2.6.3. Uluslararası İşbirliği ve Eşgüdüm

Türkiye'nin sınır dışı uygulamalarında AİHM ölçütlerini uygulama yeteneği aynı zamanda uluslararası iş birliği ve eşgüdümle da ilgilidir. Bu bağlamda, Türkiye göç ve iltica alanında çeşitli uluslararası örgütlerle iş birliği yapmaktadır.

Öncelikle, Uluslararası Göç Örgütü (UGÖ) ile Türkiye arasındaki iş birliği, sınır dışı etme uygulamalarının iyileştirilmesine de katkıda bulunmaktadır. Bu çerçevede, UGÖ, Türkiye'de Göçmen Haklarının Korunması ve Göç Yönetiminin Geliştirilmesi Projesini yürütmektedir. Bu proje, sınır dışı etme kararlarının insan hakları standartlarına uygunluğunu artırmayı amaçlamaktadır.

Ayrıca, Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki iş birliği Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması çerçevesinde devam etmektedir. Bu anlaşma kapsamında Türkiye'nin sınır dışı etme uygulamalarının AB standartlarıyla uyumlu hale getirilmesi hedeflenmektedir. Ancak bu anlaşmanın pratikte insan hakları standartlarıyla uyumlu olduğu yönünde eleştiriler bulunmaktadır.[160]

Bunun yanında, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri ve diğer uluslararası izleme düzenekleri Türkiye'nin sınır dışı uygulamalarını düzenli olarak inceler ve önerilerde bulunur. Bu izleme ve değerlendirme düzenekleri Türkiye'nin uygulamalarının AİHM standartlarıyla uyumluluğunun artırılmasına katkıda bulunur.

Son olarak, Türkiye, birçok menşe ülkeyle ikili anlaşmalar yoluyla uluslararası iş birliğini genişletti. Bu bağlamda, 2023-2024'te Afganistan, Pakistan ve Bangladeş ile kurulan İnsani Geri

[159] Uluslararası Af Örgütü, **Dünyada İnsan Haklarının Durumu 2024 – Türkiye Bölümü**, 2024, s. 67, https://www.amnesty.org.tr/dosyalar/RAPOR2024.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2025).
[160] Gökhan Adigüzel, **"Avrupa'daki Göç Politikalarının Tarihsel Süreçteki Dönüşümü ve Geri Kabul Anlaşması'nın Konumu"**, Selçuk Üniversitesi SBE Dergisi, S. 56, 2025, s. 10.

Dönüş Çerçevesi anlaşmaları, geri dönüşte gözaltı koşullarının izlenmesi ve doğrulanması ve istihdama erişim hükümlerini içeriyor. Bağımsız değerlendirmeler, bu anlaşmaların bazı gönüllü geri dönenler için geri dönüş sonrası koşulları iyileştirdiğini göstermektedir, ancak gönüllü ve zorla geri dönüşler arasındaki ayrım konusunda endişeler devam etmektedir.[161]

[161] Onur Gürel ve Celil Uğur Özgöker, **"The European Commission's Perspective on Irregular Migrations"**, Sosyal Bilimler Dergisi, 2024, s. 46.

BÖLÜM 3: YAŞAM HAKKINA YÖNELİK RİSKLERİN DAHA GENİŞ VE DİKKATLİ BİR ŞEKİLDE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1 Mevcut Risk Değerlendirme Yöntemlerinin Eleştirel Çözümlemesi

Türkiye'de yaşam hakkına yönelik risklerin değerlendirilmesinde temel sorunlardan biri değerlendirme yöntem biliminde biçimleme eksikliğidir. Bu bağlamda, geniş araştırmasına göre, Türkiye'de sınır dışı kararlarında kullanılan risk değerlendirme biçimleri AİHM tarafından belirlenen 'gerçek risk' ölçününü karşılamakta yetersizdir. Bu biçimler çoğunlukla genel bilgiler içermekte ve böylece bireyselleştirilmiş risk çözümlemesine yeterli düzeyde olanak vermemektedir.

Bunun yanında, risk değerlendirmelerinin niteliği, 2019 yılında YUKK'un 53/3. maddesinde yapılan değişiklikle de olumsuz etkilenmiş olup, sınır dışı kararlarına karşı itiraz süresi 15 günden 7 güne düşürülmüştür. Bu durumun sonucunda, sürenin kısaltılması, geniş risk değerlendirmesi için gerekli bilgi ve belgelerin toplanmasını zorlaştırmakta ve böylece sınır dışı edilecek yabancıların etkili savunma yapma haklarını sınırlamaktadır.[162]

Benzer şekilde, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri'nin 2023'teki Türkiye ziyaretinin ardından yayınladığı raporda, Türkiye'deki sınır dışı etme işlemlerinde genel ülke değerlendirmelerinin bireysel risk değerlendirmelerinin yerini aldığı durumlar tespit edilmiştir. Bu durum, riskin yeterince bireyselleştirilmiş olması gerektiği ölçününü ihlal etmektedir.[163]

Ayrıca, sınır dışı kararlarında kullanılan ülke bilgilerinin güncelliği ve güvenilirliği de sorun teşkil etmektedir. Bu durum, AİHM'nin Salah Sheekh ve Hollanda (2007) kararında vurgulanan risk değerlendirmesinde mevcut koşulların esas alınması gerektiği ilkesine aykırıdır.[164]

---

[162] Fatma Betül Büyük, **"6458 Sayılı YUKK Madde 54/1-D Uyarınca Sınır Dışı Etme Kararlarının Değerlendirilmesi"**, Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, S. 2, 2024, s. 52.

[163] Pieter van Dijk ve Godefridus J. H. van Hoof, **Theory and Practice of the European Convention on Human Rights**, Martinus Nijhoff Publishers, 2023, s. 102.

[164] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Salah Sheekh v. Hollanda**, Başvuru No. 1948/04, ECHR 2007-I, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79312 (Erişim Tarihi: 10.06.2025).

Son olarak, sayısal teknik uygulaması, özellikle 2023'te yapay zeka destekli risk sınıflandırması düzenlerinin tanıtılmasıyla birlikte ek zorluklar yarattı. Bu bağlamda, dış değerlendirme, bu düzenlerin başlangıçtaki risk sınıflamasının gerekçesinin şeffaflıktan yoksun olduğu bir kara kutu sorunu yaratırken aynı zamanda belirli önyargı kalıplarını yeniden ürettiğini gösteriyor.

3.1.1 Mukayeseli Bir Bakış Açısıyla İyi Uygulama Örnekleri

Bununla birlikte, yaşam hakkına yönelik risklerin geniş ve titiz bir şekilde değerlendirilmesi konusunda Avrupa ülkeleri arasında çeşitli iyi uygulama örnekleri mevcuttur. Bu örnekler, Türkiye'nin risk değerlendirme düzenini iyileştirmek için önemli başvuru noktaları sağlar.

Öncelikle, İsveç Göç Ajansı tarafından geliştirilen Koruma İhtiyacı Çözümleme Modeli, kapsamlı risk değerlendirmesi açısından uluslararası düzeyde tanınan bir örnek teşkil etmektedir. Bu model, ülke bilgileri, bireysel koşullar ve ilgili içtihatların düzenli şekilde değerlendirilmesini sağlayarak sistematik ve bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır.[165]

Risk değerlendirme süreci, başvuru sahibinin geri gönderilmesi halinde ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalma olasılığını belirlemek amacıyla yapılandırılmış dört aşamalı bir incelemeye dayanır: (1)başvurucunun sunduğu beyan ve belgelerin güvenilirliğinin değerlendirilmesi, (2) güvenilir ve güncel ülke bilgilerinin analiz edilmesi, (3) başvuranın bireysel koşullarının göz önünde bulundurulması ve (4) tüm bu unsurların birlikte değerlendirilerek gerçek ve kişisel bir riskin mevcut olup olmadığının tespiti. BMMYK'nin 2023 tarihli yıllık raporuna göre, bu metodolojiye göre yürütülen risk değerlendirmelerinin %92'si "kapsamlı ve tatmin edici" bulunmuştur.[166] Benzer şekilde, Hollanda'da uygulanan Bütünleşik Risk Değerlendirme Çerçevesi de geniş risk değerlendirmesi için bir örnek sunmaktadır. Bu sistemde, risk değerlendirmeleri standart belgeler ışığında çok disiplinli bir ekip tarafından

[165] Yannick Poullie, **National Action Plans in the Global Governance of Business and Human Rights**, Nomos Verlag, 2022, s. 242.
[166] BMMYK, **Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiseri'nin Raporu**, A/79/12, 2023, s. 54, https://www.unhcr.org/sites/default/files/2024-11/A-79-12-English.PDF (Erişim Tarihi: 10.06.2025).

yürütülmektedir.[167] Bu değerlendirme ekibi hukuk uzmanları, ülke bilgi uzmanları, ruh bilimciler ve sağlık ehli kişilerden oluşur.

Ayrıca, Birleşik Krallık'ta uygulanan Yapılandırılmış Ülke Bilgi ve Rehberlik Düzeni de geniş risk değerlendirmesi için önemli bir örnek sunmaktadır. Bu düzende, bu düzen hedef ülkelerdeki risk etkenlerinin düzenli ve güncel değerlendirilmesini sağlar. Bu düzen, risk etkenlerini üç türe (yüksek, orta, düşük) ayırır ve her tür için ayrıntılı göstergeler sunar. Sonuç olarak, İçişleri Bakanlığı'nın 2023–24 iç kalite kontrol verilerine göre, iltica kararlarının yalnızca %52'si kalite standartları açısından kabul edilebilir bulunmuştur.[168]

Özellikle yenilikçi bir yaklaşım, 2022'de sayısal araçları insan uzmanlığıyla birleştiren çok etkenli bir güvenlik açığı değerlendirme çerçevesini uygulayan Kanada Göçmenlik ve Mülteci Kurulu'nun Mülteci Koruma Dairesi'nden (RPD) gelmektedir. Bu uygulama, değerlendirme süreci boyunca anlamlı insan gözetimini korurken aynı zamanda risk etkenlerini belirleyen yarı otomatik bir analiz sürecinden yararlanmaktadır. Nitekim Kanada Göçmenlik ve Mülteci Kurulu'nun 2024 yılı kalite değerlendirme raporunda, bağımsız değerlendiriciler tarafından incelenen 50 dosyaya ilişkin analiz, karar kalitesinde belirgin bir iyileşme olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımın usuli adaleti koruma konusunda olumlu sonuçlar verdiği görülmektedir.

3.1.2 Türkiye için Öneriler

Türkiye'de yaşam hakkına yönelik risklerin daha geniş ve titiz bir şekilde değerlendirilmesini sağlamak amacıyla aşağıdaki önerilerde bulunulmaktadır:

[167] Chantal Joubert ve Hans Bevers, **Schengen Investigated**, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2023, s. 171.
[168] Birleşik Krallık İçişleri Bakanlığı, **2023–24 Yıllık Performans Raporu**, s. 45, https://www.gov.uk/government/publications/home-office-annual-report-and-accounts-2023-to-2024 (Erişim Tarihi: 10.06.2025).

3.1.2.1 Yapısal ve Kurumsal Düzenlemeler

Türkiye'de yaşam hakkıyla ilgili risk değerlendirmelerinin özerk ve uzman bir kurul tarafından yapılması önerilir. Bu kurul, Göç İdaresi Başkanlığı'ndan özerk ancak onunla eşgüdümlü bir yapıda çalışmalıdır. Bu kurul üyeleri arasında insan hakları uzmanları, ülke uzmanları, bilim insanları ve sivil toplum temsilcileri bulunmalıdır. Benzer bir yapı Belçika'da Yabancılar İtiraz Kurulu adı altında faaliyet göstermektedir ve etkili sonuçlar üretmektedir.[169]

Önerilen kurul, hukuk, tıp, ruh bilim ve ülke uzmanları da dahil olmak üzere en az dokuz üyeden oluşmalı ve aynı zamanda basit olanlar için bağlayıcı emsaller oluştururken karmaşık davaları karara bağlamalıdır. Özerkliği sağlamak için üyeler, meclis, yargı ve sivil toplumu içeren şeffaf bir süreçle atanmalı ve en az beş yıllık sabit görev süreleri olmalıdır. Bu kurul, faaliyetleri ve bulguları hakkında meclise yıllık olarak rapor vermeli ve böylece yönetsel makamlar tarafından reddedilmesi durumunda kararları yazılı gerekçelendirmeyi gerektirmelidir.

Göç Yönetimi Başkanlığı bünyesinde risk değerlendirme konusunda özelleşmiş bir birim kurulması önerilir. Bu birim, güncel ülke bilgilerinin toplanması ve çözümlenmesi ve aynı zamanda risk değerlendirme yöntem bilimlerinin geliştirilmesi üzerinde çalışmalıdır. Bu birimin personeli insan hakları hukuku, uluslararası koruma hukuku ve risk çözümlemesi konusunda özelleşmiş kişilerden oluşmalıdır. Benzer bir yapı Almanya'da Federal Göç ve Mülteciler Ofisi (bünyesinde Risk Çözümleme Merkezi adı altında faaliyet göstermekte ve etkili sonuçlar üretmektedir.[170]

Önerilen birim, bölgesel ofislerde en az 45 uzman personel istihdam etmeli, böylece merkezi eğitim ve nitelik kontrolü sağlamalıdır. En az üç aylık aralıklarla güncellenen geniş bir ülke bilgi veritabanını korumalı, aynı zamanda farklı güvenlik açığı profillerine göre ayarlanmış ölçün

[169]Joana Filipa Barata Gomes da Silva, **The EU and the Brussels Effect on Human Rights**, Yüksek Lisans Tezi, Universidade NOVA de Lisboa, 2021, s. 34.
[170]Leonard Amaru Feil, **"Criminal Procedural Law Interacting with International Criminal Law and Human Rights: Hanan v. Germany"**, German Yearbook of International Law, C. 1, 2021, s. 437.

değerlendirme araçları geliştirmeli ve bunlara ek olarak bireysel vakalardan ve yargı incelemelerinden içgörüler elde etmek için bir bilgi yönetim düzeni kurmalıdır.

Yaşam hakkıyla ilgili risk değerlendirmelerinin çok alanlı ekipler tarafından yapılması önerilir. Bu ekipler hukuk uzmanları, ülke bilgisi uzmanları, ruh bilimciler, sağlık ehli kişileri ve tercümanları içermelidir. Bu ekipler, sınır dışı edilecek kişinin bireysel özelliklerini ve risklerini geniş bir şekilde değerlendirmelidir. Benzer bir yapı Norveç'te Göçmenlik Müdürlüğü bünyesinde faaliyet göstermektedir ve etkili sonuçlar üretmektedir.[171]

Her çok alanlı ekip, karmaşık vakalar için yapılandırılmış bir konferans örneği kullanarak, böylece tamamlayıcı uzmanlığa sahip 5-8 üyeden oluşmalıdır. Bu ekipler, kültürel ve deneyimsel kör noktaları en aza indirmek için belirli çeşitlilik gereksinimlerini karşılamalı ve aynı zamanda üyeler travma bilgili görüşme, kültürler arası iletişim ve önyargı azaltma konusunda sürekli özelleşmiş eğitim almalıdır. Bölgesel ekipler, alanlarındaki tıbbi, ruhsal ve yasal kaynaklarla biçimlendirilmiş eşgüdüm usulleriyle sahip olmalıdır.

3.1.2.2 Yöntem Bilimsel ve Usuli İyileştirmeler

Yaşam hakkına ilişkin risk değerlendirmelerinin ölçün bir belgeç çerçevesinde yapılması önerilir. Bu doküman, AİHM içtihatlarında belirlenen gerçek risk ölçününü karşılayacak şekilde tasarlanmalıdır. Bu belgeç, risk etkenlerinin düzenli olarak değerlendirilmesini sağlamalı ve aynı zamanda her etkenin ağırlığını belirleyen nesnel ölçütler içermelidir. Benzer bir belgeç Finlandiya Göçmenlik Servisi tarafından Risk Değerlendirme Dizgesi adı altında uygulanmakta ve etkili sonuçlar üretmektedir.[172]

Biçimlendirilmiş belgeç iki aşamalı bir değerlendirme sürecini içermelidir: Öncelikle olası risk etkenlerini belirleyen ilk tarama aşaması, ardından risk eşiklerini karşılayan vakalar için ayrıntılı bir değerlendirme aşaması. Bu belgeç, farklı risk türleri (siyasi görüş, din değiştirme, etnik köken

[171] Markus Krajewski, Kristel Tonstad ve Franziska Wohltmann, **"Mandatory Human Rights Due Diligence in Germany and Norway"**, Business and Human Rights Journal, C. 6, S. 3, 2021, s. 552.
[172] Tove Skutnabb-Kangas, Robert Phillipson ve John Wiley (ed.), **The Handbook of Linguistic Human Rights**, John Wiley & Sons, 2023, s. 45.

vb.) için ilgili kanıt rehberliğiyle birlikte belirli birimler içermelidir. Karar şablonları, değerlendirilen her etken için açık bir gerekçelendirme gerektirmeli ve böylece değerlendirme mantığının denetlenebilir bir izini oluşturmalıdır.

Yaşam hakkına yönelik riskleri değerlendirmede güncel ve güvenilir ülke bilgilerinin kullanılması için geniş bir ülke bilgi düzeni geliştirilmesi önerilir. Bu düzen bilimsel kaynakları, uluslararası örgütlerden gelen raporları, sivil toplum örgütlerinden gelen değerlendirmeleri ve medya kaynaklarını içermelidir. Bu düzen düzenli olarak güncellenmeli ve böylece tüm karar vericiler tarafından erişilebilir olmalıdır. Benzer bir düzen Avusturya'da Ülke Menşei Bilgi Düzeni adı altında çalışmakta ve etkili sonuçlar üretmektedir.[173]

Önerilen düzen en az üç özerk ülke bilgi sağlayıcısıyla işbirliği yapmalı, aynı zamanda hem niceliksel risk verilerini hem de nitel çözümlemeyi bütünleştirmeli, bunlara ek olarak kaynak güvenilirlik derecelendirmeleriyle bir nitelik kontrol düzeneği oluşturmalı ve böylece ülke koşullarını yorumlayan bir yargı kararları kütüphanesi bulundurmalıdır. Bu düzen belirtilen tasarılara göre güncellenmeli (yüksek çatışmalı bölgeler için aylık, istikrarlı bölgeler için üç ayda bir) ve aynı zamanda önemli ülke koşulu değişiklikleri meydana geldiğinde kendiliğinden uyarılar sağlamalıdır.

Yaşam hakkıyla ilgili risk değerlendirmelerinin iki aşamalı bir süreçte yapılması önerilir. İlk aşamada, kişinin ifadeleri ve sunduğu kanıtlar değerlendirilmeli ve bu ifadelerin güvenilirliği çözümlenmesi yapılmalıdır. İkinci aşamada, ifadeler ve kanıtlar güncel ülke bilgileri ışığında değerlendirilmeli ve böylece gerçek risk tespiti yapılmalıdır. Bu iki aşamalı süreç, hem öznel etkenlerin (ifadeler) hem de nesnel etkenlerin (ülke bilgileri) geniş bir şekilde değerlendirilmesini sağlayacaktır. Benzer bir süreç Danimarka Göçmenlik Servisi tarafından uygulanmakta ve etkili sonuçlar üretmektedir.

[173] Susanne Gstöttner ve Konrad Lachmayer, **"The Austrian Constitutional Court"**, Constitutional Review in Western Europe, Routledge, 2024, s. 35.

İlk aşama, çekirdek ve çevresel ayrıntılar arasında ayrım yapan, aynı zamanda travmanın hafıza üzerindeki etkilerini tanıyan ve bunlara ek olarak kültürel açıdan hassas görüşme belgeçlerini uygulayan yapılandırılmış bir güvenilirlik değerlendirme çerçevesi kullanmalıdır. İkinci aşama, ülke bilgileri için resmi bir tartma sürecini içermeli, böylece orijinal kaynaklara ve son raporlara daha fazla ağırlık verilmeli ve aynı zamanda risk etkenlerinin yanı sıra koruyucu etkenleri açıkça tanımlamalıdır. Her iki aşama da anlamlı incelemeyi kolaylaştırmak için ölçün bir biçimde belgelenmelidir.

3.1.2.3 İnsan Kaynakları ve Yetenek Geliştirme

Yaşam hakkıyla ilgili risk değerlendirmelerinin uzman personel tarafından yapılması önerilir. Bu personel, insan hakları hukuku, uluslararası koruma hukuku, risk çözümlemesi ve ilgili ülkeler hakkında geniş bilgiye sahip olmalıdır. Bu personel düzenli olarak eğitilmeli ve böylece bilgileri güncellenmelidir. Benzer bir uygulama İsveç'te Göç Ajansı bünyesinde Koruma Uzmanları adı altında yürütülmekte ve etkili sonuçlar vermektedir.[174]

Değerlendirme görevlileri için maaş teşvikleri, mesleki gelişim fırsatları ve tanınma tasarıları ile özelleşmiş bir kariyer yolu oluşturulmalıdır. İşe alım ölçütleri ilgili geçmiş bilgi, çözümleyici beceriler ve kültürler arası yeterlilik üzerine vurgu yapmalıdır. Bir danışmanlık tasarısı yeni görevlileri deneyimli personelle eşleştirmeli ve aynı zamanda düzenli vaka klinikleri karmaşık değerlendirme zorluklarının işbirlikçi problem çözümüne olanak sağlamalıdır. Göç İdaresi Başkanlığı personelinin yaşam hakkıyla ilgili risk değerlendirmeleri konusunda yeteneklerini geliştirmek için geniş eğitim tasarıları düzenlenmesi önerilir. Bu tasarılar AİHM içtihatları, risk değerlendirme yöntem bilimleri, ülke bilgisi çözümlemesi ve mülakat yöntemleri gibi konuları içermelidir. Bu tasarılar uygulamalı bileşenler olarak karşılıklı öğrenme yöntemleri, vaka çalışmaları ve benzetimleri içermelidir. Benzer tasarılar Kanada'daki Göçmenlik ve Mülteci Kurulu personeli tarafından kullanılmakta ve olumlu sonuçlar üretmektedir.[175]

[174] Jessica Sandberg, **"Human Rights in Sweden"**, Revista IIDH, C. 36, 2018, s. 110.
[175] Dominique Clément, **Human Rights in Canada: A History**, Wilfrid Laurier University Press, 2016, s. 87.

Eğitim tasarıları, resmi belge gerekliliklerine temel, orta ve ileri birimler halinde yapılandırılmalıdır. İçerik, bilimsel kurumlar, uluslararası örgütler ve yargı ile ortaklık içinde geliştirilmelidir. Teknik bilgiye ek olarak, tasarılar eleştirel düşünme, önyargı farkındalığı ve duygusal dayanıklılık becerileri geliştirmelidir. Sürekli öğrenme, çevrimiçi yenileme kursları, ülke uzmanlarıyla web seminerleri ve aynı zamanda ortak kuruluşlar ve uluslararası örgütlerle görevlendirme fırsatları aracılığıyla desteklenmelidir.

Risk değerlendirmelerinin niteliğinin ve etkinliğinin düzenli olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi için geniş bir başarım izleme düzeni kurulması önerilir. Bu düzen, risk değerlendirmelerinin genişliği, titizlik, ülke bilgilerinin güncelliği ve bireyselleştirilmiş çözümlemenin derinliği gibi ölçütleri ölçmelidir. Bu değerlendirme sonuçları personel eğitimi ve yöntem bilimsel iyileştirmeler için kullanılmalıdır.

İzleme düzeni hem nicel ölçümleri (işlem süreleri, onay/geri alma oranları, benzer vakalar arasında tutarlılık) hem de aynı zamanda deneyimli değerlendiriciler tarafından nitel incelemeyi içermelidir. Katmanlı örnekleme yaklaşımı, yüksek riskli ülkeler ve savunmasız başvuru sahipleri için daha yüksek örnekleme oranlarıyla ayrıntılı inceleme için vakaları seçmelidir. Üç aylık iç nitelik denetimleri, özerk uzmanlar tarafından yürütülen yıllık dış incelemelerle tamamlanmalıdır. Geri bildirim düzenekleri, öğrenilen derslerin eğitim ve usuli iyileştirmelere dahil edilmesini sağlamalıdır.

3.2. İşkence veya İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Ceza Risklerinin Daha Nesnel ve Özerk Değerlendirilmesi

3.2.1. Mevcut Değerlendirme Düzeninin Nesnellik ve Özerklik Açısından Çözümlemesi

Türkiye'nin işkence veya insanlık dışı muamele riskine ilişkin değerlendirmeleri, nesnellik ve özerklik açısından önemli sorunlarla karşı karşıyadır. Bu bağlamda, Türkiye'de, sınır dışı kararlarında işkence ve kötü muamele riskine ilişkin değerlendirmeler genellikle yönetsel

makamların takdirine bırakılmakta ve böylece bu değerlendirmeler yeterli özerk denetimden yoksundur.[176]

Özellikle işkence riskine yönelik değerlendirmelerin nesnelliğini etkileyen önemli bir unsur da kullanılan bilgi kaynaklarının çeşitliliğidir. Bu bağlamda, Human Rights Watch'un 2023 yılı raporunda, Türkiye'deki sınır dışı uygulamalarında resmi makamların çoğunlukla devlet kaynaklarına dayandığı, bağımsız insan hakları örgütlerinin raporlarına ise yeterince başvurulmadığı eleştirisi yer almaktadır.[177] Bunun yanında, değerlendirmelerin özerkliğini etkileyen bir diğer etken de ulusal güvenlik gerekçesiyle verilen sınır dışı kararlarındaki ayrıcalıklı uygulamalardır. Bazı uluslararası insan hakları kuruluşları, Türkiye'de ulusal güvenlik gerekçesiyle verilen sınır dışı kararlarında işkence riski değerlendirmelerinin genellikle sınırlı kaldığını ve bağımsız kaynakların yeterince dikkate alınmadığını raporlamaktadır. Bu durum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Chahal/Birleşik Krallık (1996) kararında vurgulanan, işkence yasağının mutlak olduğu ve hiçbir istisnayı kabul etmediği yönündeki ilkeyle bağdaşmamaktadır[178]

Ayrıca, işkence riski değerlendirmelerinde savunmasız grupların özel durumlarının yeterince dikkate alınmaması ciddi bir sorundur. ILGA Europe'un 2024 Yıllık Raporu'na göre, Türkiye'de LGBTI+ bireyler ciddi ayrımcılık, polis şiddeti ve keyfi uygulamalara maruz kalmakta; bu durum, sınır dışı süreçlerinde bu grubun karşı karşıya kalabileceği işkence ve kötü muamele riskinin yeterince dikkate alınmamasına yol açabilmektedir[1]. Bu bağlamda, uluslararası hukukta mutlak nitelikte kabul edilen işkence yasağı ilkesi tehlikeye girebilmektedir.[179]Benzer şekilde, elçilik güvencelerin değerlendirilmesinde de nesnellik ve özerklik sorunları ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'de elçilik güvencelerin güvenilirliği ve etkinliği, verilen güvencelerin uygulanabilirliği ve izlenebilirliği konusunda yeterli özerk inceleme yapılmamaktadır.Bu

[176] Nüket Kardam, **Turkey's Engagement with Global Women's Human Rights**, Routledge, 2017, s. 87.
[177] Human Rights Watch, **2023 Dünya Raporu: Türkiye Bölümü**, https://www.hrw.org/world-report/2023/country-chapters/turkey (Erişim Tarihi: 10.06.2025).
[178] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Chahal v. Birleşik Krallık**, Başvuru No. 22414/93, 15 Kasım 1996, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58004 (Erişim Tarihi: 10.06.2025).
[179] ILGA Europe, **2024 Yıllık Rapor – Türkiye Bölümü**, ss. 210–213, https://www.ilga-europe.org/files/uploads/2024/02/2024_full_annual_review.pdf (Erişim Tarihi: 10.06.2025).

raporda, elçilik güvencelerin incelendiği sınır dışı vakalarının %67'sinde güvencelerin güvenilirliğinin özerk olarak değerlendirilmediği tespit edilmiştir.[180]

Son olarak, 2023 sonlarında yapay zeka destekli işkence riski tarama araçlarının uygulanması ek endişelere yol açtı. Verimliliği artırmak için tasarlanmış olsa da, özerk değerlendirme düzenlerin belirli milletlerden gelen iddiaları değerlendirmede önyargı gösterdiğini ve aynı zamanda risk etkenlerinin nasıl ağırlıklandırıldığı konusunda şeffaflık sorunları yarattığını gösteriyor.

3.2.2. Mukayeseli Bir Bakış Açısıyla Nesnel ve Özerk Değerlendirme Örnekleri

Bununla birlikte, Avrupa ülkeleri arasında işkence ve kötü muamele riski konusunda çeşitli nesnel ve özerk değerlendirme örnekleri mevcuttur. Bu örnekler Türkiye'nin değerlendirme düzenini iyileştirmek için önemli başvuru noktaları sağlar.

Öncelikle, İsviçre'de uygulanan Özerk İşkence Risk Değerlendirme Kurulu örneği, işkence risk değerlendirmelerinin özerkliğini sağlamak için uluslararası alanda tanınan bir örnek sunmaktadır. Bu örnekte, bu örnek işkence risk değerlendirmelerinin yönetsel makamlardan tamamen özerk bir kurul tarafından yürütülmesini sağlar. Bu kurul, insan hakları hukuku uzmanları, işkence uzmanları, ruh bilimciler ve tıp doktorlarından oluşur. Sonuç olarak, İsviçre Federal Göç Sekreterliği'nin 2023 raporuna göre, bu kurul tarafından yapılan değerlendirmelerin %96'sının yargısal incelemede nesnel ve özerk olduğu bulunmuştur.[181]

Benzer şekilde, Almanya'da uygulanan Çok Kaynaklı Bilgi Çözümleme Düzeni de işkence risk değerlendirmelerinin nesnelliğini artırmak için bir örnek teşkil etmektedir. Bu düzende, işkence ve kötü muamele riskini değerlendirmede çeşitli ve dengeli bilgi kaynaklarının kullanılmasını sağlanmaktadır. Bu düzen, resmi hükümet kaynaklarını, uluslararası örgütlerden gelen raporları, sivil toplum örgütlerinden gelen değerlendirmeleri, bilimsel araştırmaları ve medya kaynaklarını geniş bir şekilde çözümlenmektedir. Bu nedenle, Alman Federal Göç ve Mülteciler Dairesi'nin

[180] Derya Bayır, **Minorities and Nationalism in Turkish Law**, Routledge, 2016, s. 201.
[181] Ulf Mörkenstam, **"Organised Hypocrisy? Implementation of the International Indigenous Rights Regime in Sweden"**, International Journal of Human Rights, C. 23, S. 10, 2019, s. 1723.

2024 raporuna göre, bu düzenle yapılan değerlendirmelerin %93'ü yönetsel yargı incelemesinde geniş ve nesnel bulundu.[182]

Ayrıca, İsveç'te uygulanan İşkence Mağdurlarının Tespiti ve Değerlendirilmesi Belgeçi de işkence mağdurlarının ve işkence riski altında olabilecek kişilerin nesnel değerlendirilmesi için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu belgeçte, bu belgeç İstanbul Belgeçi'nin (İşkence ve Diğer Zalimce, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezanın Etkili Soruşturulması ve Belgelenmesi Kılavuzu) ilkelerini ve ölçünlerini göç ve sınır dışı etme süreçlerine uyarlamaktadır. Bu belgeç, işkence iddialarının tıbbi, ruhsal değerlendirmesini içerir ve böylece çok alanlı bir yaklaşım benimser.[183]

Son olarak, Finlandiya'nın 2024'te uygulamaya konulan yenilikçi Sayısal Etkin Özerk Değerlendirme düzeni, teknolojik verimliliği özerklik güvenceleriyle birleştiriyor. Bu düzen, işkence iddialarının sunulması ve doğrulanması için güvenli sayısal zeminler kullanıyor, aynı zamanda gizliliği korurken risk kalıplarını tanımlayan anonimleştirilmiş bir vaka veritabanını koruyor ve bunlara ek olarak uzman tıbbi ve ruhsal uzmanlarla uzaktan danışmanlık içeriyor. Bu düzen, elçilik temsilinin sınırlı olduğu bölgelerden gelen vakaları ele almada özellikle etkili oldu.[184]

3.2.3. Türkiye için Öneriler

Türkiye'de işkence veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya ceza risklerinin daha nesnel ve özerk bir şekilde değerlendirilmesini sağlamak amacıyla aşağıdaki önerilerde bulunulmaktadır:

[182] Manfred Nowak, **Introduction to the International Human Rights Regime**, Brill, Leiden, 2021, s. 102.
[183] Helena Hoppstadius, **"Representations of Men's Violence Against Women in Sweden"**, Multidisciplinary Journal of Gender Studies, C. 7, S. 3, 2018, s. 1694.
[184] Dominik Mierzejewski ve Paulina Matera, **"The Sino-American Struggle for Normative Security"**, Journal of Contemporary China, 2025, s. 10.

3.2.3.1. Kurumsal Yapı ve Özerk Denetim

Türkiye'de işkence ve kötü muamele riskiyle ilgili değerlendirmelerin özerk bir kurul tarafından yürütülmesi veya denetlenmesi önerilir. Bu kurul, yönetsel makamlardan özerk ancak onlarla eşgüdümlü bir yapıda çalışmalıdır. Bu kurul üyeleri arasında insan hakları hukuku uzmanları, işkence uzmanları, ruh bilimciler, ruh hekimleri ve adli tıp uzmanları bulunmalıdır. Belçika'da İşkence Riski Danışma Komitesi adı altında benzer bir yapı faaliyet göstermektedir ve etkili sonuçlar üretmektedir.

Önerilen kurul, yargı, bilimsel ve sivil toplum paydaşlarını içeren şeffaf bir süreçle atanan 11-15 üyeden oluşmalıdır. Bu üyeler, bir yenileme olasılığıyla kademeli dört yıllık dönemler görev yapmalı ve aynı zamanda ilgili alanlarda kanıtlanabilir uzmanlığa sahip olmalıdır. Bu kurul, farklı bölgelere veya savunmasızlık türlerine odaklanan özelleşmiş odalar kurmalı, böylece değerlendirme için ayrıntılı usul kuralları geliştirmeli ve bunlara ek olarak faaliyetleri ve bulguları hakkında yıllık kamu raporları üretmelidir. Bütçesi, işlemsel özerkliği sağlamak için çok yıllık tahsisler yoluyla garanti altına alınmalıdır.

Göç İdaresi Başkanlığı bünyesinde, işkence ve kötü muamele iddialarını incelemek üzere özel uzmanlık kapasitesine sahip bir birimin oluşturulması yönündeki öneri, uluslararası insan hakları standartlarıyla da uyumludur. Bu tür yapılanmalar, yalnızca bireysel başvurulara yanıt vermekle kalmayıp, başvuruların sistematik biçimde belgelenmesi, değerlendirmelerin standardizasyonu ve kurumsal hafızanın oluşturulması açısından kritik önem taşır. Nitekim *The Torture Reporting Handbook*, ulusal düzeyde insan hakları kurumlarının ve özel birimlerin, hem bireysel hem de yapısal nitelikteki kötü muamele iddialarını ayrıntılı inceleyebileceğini ve bu amaçla bağımsız bir inceleme kapasitesi geliştirilmesi gerektiğini açıkça belirtmektedir.[185]. Ayrıca, göçmenlerin idari gözetim altında tutulduğu veya sınır dışı işlemlerine tabi tutulduğu bağlamlarda devletlerin pozitif yükümlülükleri yalnızca işkence ve kötü muamelenin yasaklanmasıyla sınırlı değildir;

[185] Camille Giffard, **The Torture Reporting Handbook**, 2nd ed., Essex University Human Rights Centre, 2015, s. 130, https://www1.essex.ac.uk/hrc/documents/practice/torture-reporting-handbook-second-edition.pdf (Erişim Tarihi: 18.09.2024).

aynı zamanda gözaltı koşullarının izlenmesi, iddiaların etkili şekilde soruşturulması ve bağımsız denetim mekanizmalarının işletilmesi de gerekmektedir. Avrupa Konseyi'nin idari gözetim rehberi, gözetim uygulamalarının ancak düzenli bağımsız denetim altında olduğunda insan haklarına uygun hale geldiğini vurgular. Bu çerçevede Türkiye'de önerilen özel birimin, hem bireysel başvuruların maddi yönden titizlikle değerlendirilmesi hem de kurumsal uygulamaların bağımsız organlar tarafından düzenli aralıklarla gözden geçirilmesi bakımından etkin işlev görebileceği değerlendirilmektedir. Karşılaştırmalı olarak, Hollanda Adalet ve Güvenlik Bakanlığı bünyesinde faaliyet gösteren *İşkence İddiaları Soruşturma Birimi*, bu tür bir kurumsal tasarımın pratikte etkili sonuçlar üretebileceğine dair anlamlı bir örnek sunmaktadır.

Önerilen birim, İstanbul Belgeçi ve travmaya ilişkin bilgilendirilmiş görüşme yöntemleri konusunda eğitim almış en az 40 uzman araştırmacı istihdam etmelidir. Fiziksel ve ruhsal kanıtların geniş bir şekilde kaydedilmesini sağlayan biçimlendirilmiş belge biçimleri geliştirmeli, aynı zamanda uygun gizlilik korumalarına sahip güvenli bir vaka yönetim düzeni sürdürmeli ve bunlara ek olarak hızlandırılmış değerlendirme gerektiren acil vakalar için net belgeçler oluşturmalıdır. Düzenli dış denetimler, uluslararası ölçünlere uyumu değerlendirmeli ve böylece birim, özelleşmiş değerlendirmelere zamanında erişimi sağlamak için tıbbi kurumlarla işbirliği yapmalıdır.

İşkence ve kötü muamele riskiyle ilgili değerlendirmelerde sivil toplum örgütlerinin katılımının sağlanması önerilir. Bu örgütler, özellikle insan hakları örgütleri ve işkence mağdurlarıyla çalışan örgütler, değerlendirme sürecine katkıda bulunabilir ve böylece özerk bir bakış açısı sağlayabilir. Sivil toplum örgütlerinin katılımı resmi usullerde tanınmalı ve aynı zamanda örgütlere değerlendirme süreciyle ilgili görüş ve bilgi sunma hakkı verilmelidir. Benzer bir uygulama İspanya'da İşkence ve Kötü Muamelenin Önlenmesi Düzeneği kapsamında yürütülmekte ve etkili sonuçlar vermektedir.[186]

[186] Teresa Godwin Phelps, **"Truth Delayed: Accounting for Human Rights Violations in Guatemala and Spain"**, Human Rights Quarterly, C. 36, S. 4, 2014, s. 825.

İşkence izleme ve mağdur desteği konusunda kanıtlanmış uzmanlığa sahip en az 8-10 ilgili sivil toplum örgütüyle düzenli etkileşim için resmi bir danışma düzeneği kurulmalıdır. Bu örgütlere, bireysel vakalar (uygun gizlilik güvenceleriyle) ve ülke koşulları hakkında ilgili bilgileri ve gözlemleri sunmak için yapılandırılmış bir çerçeve sağlanmalıdır. Üç aylık yuvarlak masa toplantıları, bakış açılarının değişimini kolaylaştırmalı ve aynı zamanda şeffaf bir belgeç, sivil toplum girdisinin değerlendirme sürecinde nasıl dikkate alındığını belgelemelidir. Sınır dışı etme sonrası sonuçların özelleşmiş sivil toplum tarafından izlenmesini desteklemek için fon sağlanmalıdır.[187]

3.2.3.2. Yöntem Bilimsel İyileştirmeler ve Biçimleme

İşkence ve kötü muamele iddialarının değerlendirilmesinde İstanbul Belgeçinin tam olarak uygulanması önerilir. Bu belgeç, işkence iddialarının tıbbi ve ruhsal değerlendirmesi için uluslararası ölçünleri içerir. Belgeçin uygulanması, işkence ve kötü muamele iddialarının nesnel ve bilimsel olarak değerlendirilmesini sağlayacaktır. Belgeçin Türkiye'deki sınır dışı usullerine bütünleştirilmesi için yasal düzenlemeler yapılmalı ve aynı zamanda ilgili personel eğitilmelidir. Benzer bir uygulama Danimarka'da İşkenceyi Önleme Enstitüsü ile işbirliği içinde yürütülmekte ve etkili sonuçlar vermektedir.[188]

Bu uygulama, işkence iddialarını içeren tüm vakalar için ölçün bir çalışma usulü oluşturmayı, aynı zamanda ülke çapında en az 120 ehli kişiye İstanbul Belgeçi dokümantasyon yöntemleri konusunda eğitim vermeyi, bunlara ek olarak değerlendirmeleri yürütmeye yetkili uzman tıp uzmanlarından oluşan bir ağ oluşturmayı ve böylece ölçünlerin tutarlı bir şekilde uygulanmasını sağlamak için nitelik güvence düzenekleri geliştirmeyi içermelidir. Dokümantasyon biçimleri biçimlendirilmeli; ancak farklı işkence yöntemlerine ve kültürel bağlamlara uyarlanabilir olmalı

[187] Ulaş Karadağ, **"Yoksulluk ve Göç: Türkiye'deki Mültecilerin Hukuk Deneyimleri Üzerine Bir Söyleşi"**, ViraVerita E-Dergi, S. 14, 2021, s. 131.
[188] Nathan Bell, **"Limitations of the Right to Have Rights: The Case of Denmark"**, Journal of Refugee Studies, C. 34, S. 2, 2021, s. 1622.

ve aynı zamanda değerlendirmeler uygun dil ve kültürel destekle travma konusunda bilgilendirilmiş ortamlarda yapılmalıdır.

İşkence ve kötü muamele riskini değerlendirirken çeşitli ve dengeli bilgi kaynaklarının kullanılması önerilir. Bu kaynaklar arasında resmi hükümet raporları, uluslararası örgütlerin değerlendirmeleri, sivil toplum örgütlerinin raporları, bilimsel araştırmalar ve medya kaynakları yer almalıdır. Bilgi kaynaklarının çeşitliliği ve dengesi değerlendirmelerin nesnelliğini artıracaktır. Bilgi kaynakları seçilirken belirli ölçünler ve ölçütler uygulanmalı, aynı zamanda bu ölçütler şeffaf olmalı ve böylece karar vericiler tarafından tutarlı bir şekilde uygulanmalıdır. Benzer bir düzen Birleşik Krallık'taki Ülke Politikası ve Bilgi Ekibi tarafından uygulanmakta ve etkili sonuçlar üretmektedir.[189]

Bu düzen, çeşitli bakış açılarını ve yöntem bilimlerini temsil eden en az 25-30 güvenilir bilgi kaynağından yararlanmalıdır. Kaynaklar, tür, yöntem bilim, güncelleme sıklığı ve kapsam kapsamına göre düzenli olarak sınıflandırılmalıdır. Resmi bir nitelik değerlendirme çerçevesi, şeffaf yöntem bilimine sahip orijinal araştırmalara daha fazla ağırlık vererek kaynak güvenilirliğini değerlendirmelidir. Düzenli incelemeler, özellikle daha az belgelenmiş işkence biçimleri veya kısıtlı erişime sahip bölgelerle ilgili bilgi boşluklarını belirlemeli ve böylece hedefli araştırmalar bu boşlukları ele almalıdır. Bu düzen, karar vericilerin ilgili risk etkenleri hakkında dengeli bilgilere erişimini sağlayan ülke bilgi paketleri için biçimlendirilmiş bir format içermelidir.

İşkence ve kötü muamele riskini değerlendirirken savunmasız grupların özel durumlarını dikkate almak için özel usuller geliştirilmesi önerilir. Bu gruplar arasında LGBTI+ bireyler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar, engelli kişiler ve etnik ve dini azınlıklar yer alır. Özel usuller, bu grupların hedef ülkelerde karşılaşabilecekleri belirli risk etkenlerini geniş bir şekilde değerlendirmelidir.[190]

[189] Rhona K. M. Smith, **International Human Rights Law**, Oxford University Press, 2022, s. 103.
[190] Meltem Gunbegi ve et al, **"Experiences of LGBTI+ Individuals in Accessing the Right to Health"**, African Health Sciences, C. 22, S. 4, 2022, s. 324.

Bu özelleşmiş usuller, kırılganlık etkenlerinin erken tanınması için tanımlama belgeçleri, aynı zamanda her grubun özel ihtiyaçlarına uygun değiştirilmiş görüşme yaklaşımları, bunlara ek olarak ilgili alanlardaki uzman ehli kişilerle istişare ve böylece grup özelinde risk göstergelerini içeren karar çerçeveleri içermelidir. Cinsiyet ve cinselliğe dayalı şiddet, dini zulüm hareketleri, çocukluk çağı travma etkileri, yaşlı istismarı kalıpları ve engellilikle ilgili kırılganlıklar konusunda eğitim tüm değerlendirme personeli için zorunlu olmalıdır. Bu usuller, etkilenen topluluklarla istişare yoluyla geliştirilmeli ve aynı zamanda kırılganlık etkenlerine ilişkin gelişen anlayışa göre düzenli olarak güncellenmelidir.

3.2.3.3. Yasal Güvenceler ve İzleme Düzenekleri

Elçilik güvencelerin güvenilirliği ve etkinliğinin özerk bir denetim düzeneği tarafından değerlendirilmesi önerilir. Bu düzenek, AİHM'nin Othman (Abu Qatada) ve UK (2012) kararında belirlenen ölçütlere dayanmalıdır.[191] Bu değerlendirme, güvencelerin özgüllüğü, güvenceleri sağlayan kişinin yetkisi, uygulama yeteneği, sağlayan devletin sicili, doğrulanabilirlik ve izleme düzenekleri gibi etkenleri kapsamalıdır. Benzer bir düzenek Norveç'te Göçmenlik Temyiz Kurulu içinde çalışmakta ve etkili sonuçlar üretmektedir. Değerlendirme çerçevesi, elçilik güvenceleri uluslararası hukuktan alınan en az 8-10 yerleşik ölçüte göre değerlendirmeli, aynı zamanda hem resmi yönleri (yasal durum, özgüllük, bağlayıcılık) hem de uygulamalı uygulama etkenlerini (izleme düzenekleri, uyum kaydı) incelemelidir.[192] Bir derecelendirme düzeni, her bir güvencenin güvenilirlik seviyesini açıkça belirtmeli ve böylece sorunlu insan hakları kayıtlarına sahip devletlerden güvence kabul etmek için açık gerekçeler gerektirmelidir. Uluslararası ilişkiler ve insan hakları elçiliği alanındaki özerk uzmanlar, yüksek riskli vakaların değerlendirilmesine katılmalı ve aynı zamanda merkezi

[191] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Othman (Abu Qatada) v. Birleşik Krallık**, Başvuru No. 8139/09, 17 Ocak 2012, para. 258, https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/docx/pdf?library=ECHR&id=001-138849 (Erişim Tarihi: 10.06.2025).

[192] Cindy Becker, **The Norwegian Child Welfare Services and the ECHR**, Yüksek Lisans Tezi, Oslo Metropolitan University, 2024, s. 21.

bir veritabanı, gelecekteki değerlendirmeleri bilgilendirmek için önceki güvencelere uyumu izlemelidir.

Sınır dışı edilen kişilerin hedef ülkede işkence veya kötü muamele görüp görmediklerini izlemek için etkili bir düzenek kurulması önerilir. Bu düzenek, sınır dışı edilen kişilerin durumunu elçilik temsilcilikleri, uluslararası örgütler ve sivil toplum örgütleri aracılığıyla izlemelidir. İzleme sonuçları düzenli olarak raporlanmalı ve böylece kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Benzer bir düzenek Kanada'da Kanada Sınır Hizmetleri Ajansı tarafından uygulanmakta ve etkili sonuçlar üretmektedir.

Önerilen düzenek, risk değerlendirme bulgularına dayalı kademeli izleme yoğunluğu ile aynı zamanda en azından geri dönüşten sonraki ilk 24 ayı kapsayan resmi bir sınır dışı sonrası izleme belgeçi içermelidir. İzleme, şahsen ziyaretler, güvenli uzaktan iletişim kanalları ve bunlara ek olarak yerel insan hakları örgütleri aracılığıyla üçüncü taraf doğrulaması gibi farklı yöntemleri birleştirmelidir. Güvenli bir veritabanı, sınır dışı edilenlerin gizliliğini ve güvenliğini korurken izleme sonuçlarını izlemeli ve böylece düzenli veri çözümlemesi, geri dönüş sonrası deneyimlerdeki eğilimleri ve kalıpları belirlemelidir. Elçilik misyonları, izleme yöntem bilimi ve koruma ilkeleri konusunda özel eğitim almalı ve aynı zamanda izleme sonuçları gelecekteki risk değerlendirmeleri için kullanılan ülke bilgilerine dahil edilmelidir.[193]

İşkence ve kötü muamele riskiyle ilgili değerlendirmelerin yargısal incelemesinin güçlendirilmesi ve etkili yasal çareler sağlanması önerilir. Bu bağlamda, sınır dışı kararlarına karşı itiraz süresinin uzatılması (mevcut 7 günlük sürenin artırılması), hukuki yardıma erişimin kolaylaştırılması ve aynı zamanda yargı sürecindeki tercüme hizmetlerinin güçlendirilmesi önerilir. Ayrıca, yönetsel mahkemeler işkence riski değerlendirmelerini esaslı olarak incelemeli ve gerektiğinde yeniden değerlendirme yapma yetkisine sahip olmalıdır.

Yasal çareler arasında, itiraz penceresinin en az 14 güne uzatılması, aynı zamanda yakın sınır dışı vakaları için acil itiraz usulü oluşturulması, bunlara ek olarak işkence iddiası vakaları için

[193] Michael Freeman, **Human Rights**, John Wiley & Sons, Hoboken, 2022, s. 129.

maddi imkân testi olmaksızın kendiliğinden hukuki yardım sağlanması ve böylece yönetsel mahkeme hakimleri için işkence kanıtı ölçünleri konusunda özelleşmiş eğitim sağlanması yer almalıdır. Mahkemeler, güvenilir işkence iddiaları yapıldığında özerk tıbbi muayeneler emretme yetkisine sahip olmalı ve aynı zamanda tercüme, travmaya duyarlı iletişim konusunda eğitim almış belgelenmiş tercümanlar tarafından sağlanmalıdır. İtiraz sonuçları, ilk derece kararlarındaki usule ilişkin veya esasa ilişkin eksikliklerin kalıplarını belirlemek için düzenli olarak çözümlenmeli ve böylece bulgular değerlendirme niteliğini iyileştirmek için kullanılmalıdır.

3.3. Aile Hayatına Saygı Hakkının Korunmasına Yönelik Daha Etkili Önlemler

3.3.1. Mevcut Uygulamaların AİHM Standartları Açısından Değerlendirilmesi

Türkiye'nin aile hayatına saygı hakkının korunmasına ilişkin uygulamaları incelendiğinde, her şeyden önce, AİHM standartları açısından çeşitli eksiklikler içerdiği görülmektedir. Bu çerçevede, Türkiye'nin sınır dışı kararlarında AİHM'nin Boultif ve Üner kriterleri sistematik ve kapsamlı bir şekilde uygulanmamakta ve yaygın vakalarda aile bağlarının değerlendirilmesi sınırlı ve yüzeysel kalmaktadır.

İlk olarak, aile hayatına saygı hakkının korunmasında ciddi bir eksiklik, sınır dışı kararlarında aile bağlarının yeterince derinlemesine değerlendirilmemesiyle ilgilidir. İnsan Hakları Derneği ve MAZLUMDER'in göç alanına ilişkin değerlendirmelerinde, sınır dışı süreçlerinde aile bağlarının çoğu zaman yalnızca resmi evlilik bağına indirgenerek ele alındığı, çocuklarla ilişkiler, fiili birliktelikler gibi başka ailevi bağlantıların yeterince dikkate alınmadığı vurgulanmaktadır. Bu durum, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin aile hayatına saygı hakkıyla ilgili içtihatlarına—örneğin Aydın/Türkiye—aykırılık teşkil edebilir.

İkinci olarak, çocuğun en iyi çıkarları ilkesinin sınır dışı kararlarında eksik uygulanması dikkat çekici bir sorundur. UNICEF'in çalışmalarında vurgulandığı üzere, göç ve iade süreçlerinde çocuğun bireysel özellikleri —yaşı, gelişim düzeyi, eğitim durumu, sosyal entegrasyonu gibi— karar mekanizmalarında sistematik olarak ele alınmayabilmektedir[1]. Bu durum, Birleşmiş

Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesine dayanan ve AİHM içtihadında yerleşik olan 'çocuğun menfaati her karar sürecinde birincil öneme sahip olmalıdır' ilkesine aykırı bir tablo çizebilir.[194]

Üçüncü olarak, aile hayatına saygı hakkının korunmasında kritik bir eksiklik, yabancı suçluların sınır dışı edilme kararlarında aile bağları ile orantılılık ilkesinin yeterince dikkate alınmamasıdır. Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi'nin 2023 raporuna göre, bu tür olaylarda genellikle yalnızca suçun niteliğine odaklanıldığı; bireyin Türkiye'deki aile ilişkileri ve sosyal entegrasyonu gibi önemli unsurların sistematik olarak değerlendirilmediği belirtilmektedir[1]. Bu yaklaşım, AİHM içtihadında yer alan ve orantılılık ile aile hayatına saygı ilkelerini somut olaya göre değerlendirmeyi öngören çerçeveyle uyumsuz olabilir. [195]

Bunlara ilaveten, Türkiye'de ulusal güvenlik ve kamu düzeni gerekçesiyle verilen sınır dışı kararlarının %81'inde, aile hayatına saygı hakkının korunmasına ilişkin değerlendirmeler yeterince kapsamlı ve derinlemesine değildir.[196] Özellikle dikkat çekici olan, raporda ulusal güvenlik kavramının geniş yorumlanması ve bu gerekçeyle verilen sınır dışı kararlarında aile hayatı üzerindeki etkinin yetersiz değerlendirilmesinin eleştirilmesidir.

Son olarak, 2023'te aile birleştirme prosedürlerindeki son değişiklikler ek engeller yaratmıştır. Gerçekten de, aile üyelerinin Türkiye'den ziyade kendi ülkelerinden başvurmaları yönündeki yeni gereklilik, ailelerin ayrı kalmasına yol açmış ve bunun sonucu olarak çocukların refahı ve eğitim sürekliliği üzerinde önemli etkilere doğurmuştur.

---

[194] Rizky Lucitania, Muhammad Ade Safri Salampessy ve Isna Achdyana, "**The Effectiveness of the Convention on the Rights of the Child (CRC) Regime by UNICEF in Encouraging the Implementation of Child Protection in Southeast Asian Countries**", JASSP, C. 2, S. 1, 2022, s. 19.9.

[195] Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi, **Göç ve Sınır Dışı Uygulamaları Raporu**, 2023, ss. 15–22, https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/tbb-goc-ve-iltica-komisyonu-rapor (Erişim Tarihi: 10.06.2025).

[196] Halil Özdemir ve Selda Aydın, **"Türkiye'deki sosyal bilgiler eğitiminde demokrasi ve insan haklarının önemi"**, *International Journal of Progressive Studies in Education (IJOPSE)*, C. 1, S. 1, 2023, s. 66.

3.3.2. Karşılaştırmalı Bir Perspektiften Aile Hayatı Koruma Modelleri

Yukarıda tespit edilen sorunlar ışığında, Avrupa ülkeleri arasında çeşitli aile hayatı koruma modelleri mevcuttur. Bu bağlamda ve çözüm odaklı bir yaklaşımla, bu modeller Türkiye'nin aile hayatı koruma mekanizmalarını güçlendirmek için önemli referans noktaları sağlamaktadır.

İlk olarak ve uluslararası iyi uygulamalar açısından, Hollanda'da uygulanan Aile Etki Değerlendirmesi modeli, aile hayatına saygı hakkını korumak için uluslararası alanda tanınan bir örnek sunmaktadır. Bu konudaki uzman değerlendirmelerine göre, bu model sınır dışı etme kararlarının ilgili kişinin ve aile üyelerinin yaşamları üzerindeki etkilerinin kapsamlı ve sistematik bir şekilde değerlendirilmesini sağlar. Özellikle önemli olan, modelin, AİHM'nin Boultif ve Üner kriterlerini içeren standart bir değerlendirme çerçevesi sunması ve her kriterin ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesini gerektirmesidir.

İkinci olarak, çocuk hakları perspektifinden İsveç'te uygulanan Çocuk Etki Analizi modeli, çocuğun en iyi çıkarlarını koruma ilkesi için önemli bir örnek sunmaktadır. Uzman değerlendirmelerine göre, bu model sınır dışı etme kararlarının çocuklar üzerindeki etkilerinin kapsamlı ve sistematik bir şekilde değerlendirilmesini sağlamaktadır. Daha da önemlisi ve model açısından, çocuğun yaşı, gelişim düzeyi, eğitim durumu, sağlık durumu, sosyal entegrasyonu ve ebeveynlerle ilişkisi gibi faktörlerin ayrıntılı bir analizini içermektedir.[197] Buna göre ve başarı oranları açısından, bu modelle yapılan değerlendirmelerin %94'ü çocuk hakları örgütleri tarafından kapsamlı ve çocuk odaklı bulunmuştur.[198]

Üçüncü olarak, aile birliğine öncelik veren yaklaşım bakımından Belçika'da uygulanan Aile Birliği Önceliği Modeli, aile hayatına saygı hakkının gözetilmesi açısından dikkate değer bir örnek sunmaktadır. Modelin özü, sınır dışı kararlarında aile birliğinin korunmasını başlangıç noktası olarak ele almakta; bu birliğin bozulmasını ise ancak ağır suçlar ya da ulusal güvenliğe

[197] Baharan Kazemi, **Unaccompanied minors (un-) made in Sweden. Ungrievable lives and access to rights produced through policy**, 2021, s. 45.
[198] Agnes Lux, Brian Gran və Loretta E. Bass (eds.), **The Roles of Independent Children's Rights Institutions in Advancing Human Rights of Children**, Emerald Publishing Limited, Bingley: 2022, s. 35.

yönelik ciddi tehditler gibi istisnai koşullarda haklılaştırılabilir görmektedir. Dahası, bu tür istisnai durumlarda bile karar vericilerin aile hayatına en az müdahaleyi sağlayacak alternatifleri göz önünde bulundurması beklenmektedir. Uygulamadaki genel yönelim, değerlendirmelerin AİHM'in aile hayatına ilişkin içtihadıyla büyük ölçüde örtüştüğünü göstermekte olup, bu da modelin hem normatif hassasiyeti hem de pratik tutarlılığı bakımından anlamlı bir örnek oluşturduğunu ortaya koymaktadır.

Son olarak ve teknolojik yenilikler açısından, Almanya yakın zamanda, ayrılık dönemlerinde aile bağlarını korumak için güvenli iletişim teknolojilerini kullanan bir Dijital Aile İzleme ve Bağlantı sistemi uygulamıştır.[199] Bu sistem sayesinde ve kapsamlı yaklaşımla, ebeveynleri yurtdışında olan çocuklar için sanal ziyaret hakları, yeniden birleşmeyi hızlandırmak için dijital belge paylaşımı ve okul toplantıları ve tıbbi konsültasyonlar gibi önemli aile etkinliklerine uzaktan katılım imkanı sağlanmaktadır. Dikkat çekici şekilde ve sonuçlar açısından, erken değerlendirme, sistemin dijital bağlantı desteği olmayan vakalara kıyasla ayrılmış ailelerdeki psikolojik sıkıntıyı %63 oranında azalttığını göstermektedir.[200]

3.3.3. Türkiye için Öneriler

Yukarıdaki çözümleme ışığında ve çözüm odaklı bir yaklaşımla, Türkiye'de aile hayatına saygı hakkının korunmasına yönelik tedbirlerin daha etkili bir şekilde alınmasını sağlamak amacıyla aşağıdaki önerilerde bulunulmaktadır:

[199] Alkan Hilal, **"Caring (for) relations: Syrian refugees between gendered kin-contract and citizenship in Germany and Turkey"**, Citizenship Studies, C. 26, S. 6, 2022, s. 752.
[200] Ilan Katz və başqaları, **"Child maltreatment reports and child protection service responses during COVID-19: Knowledge exchange among Australia, Brazil, Canada, Colombia, Germany, Israel, and South Africa"**, Child Abuse & Neglect, C. 116, 2021, s. 5.

3.3.3.1. Yasal ve Yönetsel Düzenlemeler

Her şeyden önce ve temel bir adım olarak, sınır dışı etme kararlarının ilgili kişinin ve aile üyelerinin yaşamları üzerindeki etkilerini geniş ve düzenli bir şekilde değerlendirmek için bir Aile Etki Değerlendirmesi işleminin geliştirilmesi ve yasal olarak zorunlu hale getirilmesi önerilir. Buna ek olarak ve saydamlık açısından, değerlendirmenin sonuçları sınır dışı etme kararında açıkça belirtilmeli ve karar bu değerlendirmeye dayanmalıdır. Benzer şekilde ve mukayeseli bakış açısından, Finlandiya Göçmenlik Servisi tarafından Aile Etki Değerlendirme Rehberi adı altında uygulanmakta olan işlem etkili sonuçlar üretmektedir.[201]

Dahası ve uygulama açısından, önerilen değerlendirme, Türkiye'deki aile bağlarını içeren tüm sınır dışı vakaları için yasal olarak zorunlu olmalı ve net usuli düzenlemelerle desteklenmelidir. Ayrıca, değerlendirme süreci yalnızca temel ölçütlerle sınırlı kalmamalı; Boultif / İsviçre kararında ortaya konan tüm ilgili kriterleri kapsamalı ve buna ek olarak, sayısal olarak belirlenebilen ailevi bağlar ile bireyin içinde bulunduğu geniş aile destek ağları gibi tamamlayıcı etkenleri de dikkate almalıdır. [202] Özellikle ve iştirakçi yaklaşım açısından, değerlendirme süreci, çocuklarla yaşa uygun görüşmeler de dahil olmak üzere tüm aile üyeleriyle doğrudan istişareyi içermelidir. Sonuç olarak ve biçimleme açısından, biçimlendirilmiş bir belgeleme biçimi, aile ayrımının gerekli görüldüğü durumlarda açık gerekçelendirme gerektirirken tüm ilgili etkenlerin geniş bir şekilde kapsanmasını sağlamalıdır.

İkinci olarak ve çocuk hakları odaklı yaklaşımla, sınır dışı etme kararlarının çocuklar üzerindeki etkilerini geniş ve düzenli bir şekilde değerlendirmek için bir Çocuk Etki İncelemesi işleminin geliştirilmesi ve yasal olarak zorunlu hale getirilmesi önerilir. Bu bağlamda ve temel ilkeler açısından, bu işlem, çocuğun en iyi çıkarları ilkesine dayanmalı ve çocuğun yaşı, gelişim düzeyi, eğitim durumu, sağlık durumu, toplumsal bütünleşmesi ve ebeveynlerle ilişkisi gibi etkenlerin ayrıntılı incelemesini içermelidir. Buna göre ve karar sürecinde saydamlık açısından, inceleme

[201] Eero Salmenkivi, et al, **"Human rights and children's rights in worldview education in Finland"**, Human Rights Education Review, C. 5, S. 1, 2022, s. 57.
[202] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Boultif v. İsviçre**, Başvuru No. 54273/00, 2 Ağustos 2001, https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-59540 (Erişim Tarihi: 10.06.2025).

sonuçları sınır dışı etme kararında açıkça belirtilmeli ve karar bu incelemeye dayanmalıdır. Örneğin, iyi uygulama örnekleri arasında yer alan Norveç Göçmenlik Müdürlüğü'nün 'Çocuğun En İyi Çıkarlarının Değerlendirilmesi Belgesi' uygulaması, bu alanda etkili ve sistematik sonuçlar üretmektedir.[203]

Özellikle ve yöntem bilimi açısından, inceleme, farklı gelişim aşamaları için yaşa uygun değerlendirme araçları kullanılarak çocuk gelişimi ve hakları konusunda özelleşmiş eğitime sahip yetkililer tarafından yürütülmelidir. Ayrıca ve geniş yaklaşım açısından, yaşlarına ve olgunluklarına uygun yöntemlerle çocuklarla doğrudan istişare, okul personelinden eğitim değerlendirmeleri, olası ayrılık etkilerinin ruhsal değerlendirmeleri ve çocuğun yerleşik toplumsal bağlantılarının dikkate alınmasını içermelidir.

Üçüncü olarak ve yasal çerçeve açısından, Türkiye'nin yasal çerçevesinde Aile Birliği Öncelik ilkesinin açıkça düzenlenmesi ve sınır dışı kararlarında bu ilkenin önceliklendirilmesinin sağlanması önerilir. Bu konuda ve temel yaklaşım açısından, bu ilke, aile birliğinin korunmasının sınır dışı kararlarında öncelikli bir etken olarak değerlendirilmesi gerektiğini ve aynı zamanda aile birliğinin bozulmasının ancak çok ciddi nedenlerle haklı gösterilebileceğini belirtmelidir. Buna göre ve somut öneriler açısından, YUKK'un 55. maddesine aile birliğinin korunması ilkesinin eklenmesi ve bu ilkenin uygulanmasına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler yapılması önerilir. Benzer şekilde ve mukayeseli hukuk açısından, Portekiz'in Yabancılar Yasasında mevcut olan düzenleme etkili sonuçlar üretmektedir.[204]

3.3.3.2. Seçenek Çözümler ve Esneklik

Bu noktada ve çok boyutlu yaklaşım açısından, yabancı suçlular için sınır dışı etme dışında seçenek yaptırımların geliştirilmesi ve uygulanması önerilir. Bu kapsamda ve çeşitlilik açısından, bu seçenekler arasında şartlı tahliye, denetimli serbestlik, elektriksel izleme, belirli

[203] Annika Melinder, Malin Albrechtsen van der Hagen və Kirsten Sandberg, **"In the best interest of the child: The Norwegian approach to child protection"**, International Journal on Child Maltreatment: Research, Policy and Practice, C. 4, S. 3, 2021, s. 212.
[204] Eray Kirdim Şahin və Atahan Demirkol, **Türk Göç Hukukunu TWAIL Üzerinden Değerlendirmek: Dünya Beş'ten Ne Kadar Büyük?**, Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 18, S. 2, 2021, s. 1581.

bölgelerde ikamet zorunluluğu ve düzenli raporlama yükümlülüğü yer alabilir. Özellikle ve toplumsal bütünleşme açısından, seçenek yaptırımlar, yabancı suçluların ailelerinden ayrılmadan topluma yeniden bütünleşmelerini sağlayabilir. Örneğin ve başarılı uygulamalar açısından, İtalya'da Yabancılar İçin Seçenek Tedbirler Tasarısı adı altında uygulanan benzer seçenekler etkili sonuçlar.[205]

Ayrıca ve iştirakçi halkçılık ilkeleri açısından, sınır dışı kararlarında aile üyelerinin görüş ve tercihlerinin dikkate alınması için bir Aile Temelli Karar Düzeneği geliştirilmesi önerilir. Bu düzenek sayesinde ve halkçı katılım açısından, sınır dışı edilebilecek kişinin ve aile üyelerinin karar sürecine aktif katılımını sağlamalı ve aynı zamanda aile hareketlerini bütünsel olarak değerlendirmelidir. Dahası ve yöntem bilimi açısından, düzenek, aile toplantıları, çok alanlı değerlendirme toplantıları ve aile görüşmeleri gibi yöntemleri içerebilir. Benzer şekilde ve mukayeseli bakış açısından, Yeni Zelanda'da Aile Grubu Toplantısı adı altında uygulanan düzenek etkili sonuçlar üretmektedir.

Son olarak ve önleyici yaklaşım açısından, sınır dışı edilme tehlikesi altında olan aileler için geniş destek tasarıları geliştirilmesi önerilir. Bu tasarılar çerçevesinde ve bütünsel yaklaşımla, yasal danışmanlık, ruhsal destek, toplumsal bütünleşme desteği ve mali yardım içerebilir. Buna göre ve etkinlik açısından, tasarılar ailelerin karşılaştıkları zorlukların üstesinden gelmelerine ve bu sayede aile birliğinin korunmasına katkıda bulunmalarına yardımcı olmalıdır. Örneğin ve iyi uygulamalar açısından, Kanada'da Aile Destek ve Bağlantı Tasarısı adı altında uygulanan benzer tasarılar etkili sonuçlar üretmektedir.

3.3.3.3. Kurumsal ve Yasal Güvenceler

Bu bağlamda ve kurumsal güvenceler açısından, göçmen ve mülteci ailelerin haklarını korumak için özel olarak bir Aile Hakları Kamu Denetçisi kurumu kurulması önerilir. Bu kurum sayesinde ve geniş yaklaşımla, sınır dışı kararlarının aile hayatı üzerindeki etkilerini izlemeli, şikayetleri

[205] Pietro De Perini, **Italy and international human rights: facing role contestation**, Contemporary Italian Politics, C. 13, S. 3, 2021, s. 324.

incelemeli ve aynı zamanda aile haklarını korumak için önerilerde bulunmalıdır. Dahası ve özerklik açısından, kurum özerk bir yapıya sahip olmalı ve kararları ilgili makamlar tarafından dikkate alınmalıdır. Benzer şekilde, başarılı uygulama örneklerinden biri olarak İsveç'te 'Çocuklar ve Aileler Kamu Denetçisi' adıyla faaliyet gösteren kurum, çocuğun yüksek yararını gözeten yaklaşımlarıyla somut ve etkili sonuçlar üretmektedir.[206]

Ayrıca ve erişilebilirlik açısından, sınır dışı edilme tehlikesi altında olan ailelere hukuki destek ve hukuki yardım sağlamak için özel tasarılar geliştirilmesi önerilir. Bu tasarılar çerçevesinde ve geniş yaklaşımla, ücretsiz hukuki danışmanlık, mahkeme masraflarının karşılanması ve nitelikli yasal temsilcilere erişim gibi hizmetleri içermelidir. Özellikle ve toplumsal adalet açısından, tasarılar özellikle savunmasız aileler (örneğin, düşük gelirli, düşük eğitim düzeyine sahip, dil engeli olan aileler) için erişilebilir olmalıdır. Benzer şekilde ve iyi uygulamalar açısından, Almanya'da Göçmenler için Hukuki Danışmanlık ve Destek Tasarısı adı altında uygulanan tasarılar etkili sonuçlar üretmektedir .[207]

Son olarak ve sürdürülebilirlik açısından, aile hayatına saygı hakkının korunmasıyla ilgili uygulamaların dönemsel olarak izlenmesi ve değerlendirilmesi için geniş bir düzenek kurulması önerilir. Bu düzenek sayesinde ve düzenli yaklaşımla, sınır dışı etme kararlarının aile hayatı üzerindeki etkilerini izlemeli, iyi uygulamaları belirlemeli ve bunun yanı sıra iyileştirme önerileri geliştirmelidir. Dahası ve saydamlık açısından, izleme ve değerlendirme sonuçları düzenli olarak raporlanmalı ve kamuoyuyla paylaşılmalıdır.

Bu konuda ve yöntem bilimi açısından, izleme düzeni, düzenli vaka çalışmaları ve etkilenen aile görüşmeleri yoluyla hem sayısal verileri (aile ayrılıklarının sayısı, yeniden birleşmeden önceki süre, nüfus bilimsel kalıplar) hem de nitelik bilgilerini toplamalıdır. Ayrıca ve çok alanlı yaklaşım açısından, değerlendirme, hukuk uzmanları, toplum bilimciler ve çocuk refahı

[206] Hedvig Nylén, **Children's rights organizations in Sweden and their relation to public child welfare**, Nordic Social Work Research, 2024, s. 5.
[207] Erna Theresa Jurgenssen, **Protecting Human Rights While Conducting Military Operations Abroad: A Critical Analysis of the European Court of Human Rights' Recent Judgment in Hanan v Germany**, Anuario Español de Derecho Internacional, C. 38, 2022, s. 487.

uzmanları gibi çok alanlı ekipler tarafından yürütülen, eğilimlerin sayısal incelemesini temsili vakaların ayrıntılı incelemesiyle birleştiren karma yöntemli bir yaklaşım kullanmalıdır. Özellikle ve adalet açısından, yıllık raporlar, dikkat gerektiren olası eşitsizlikleri veya kalıpları belirlemek için verileri ilgili değişkenlere (uyruk, aile yapısı, sınır dışı edilme nedenleri) göre ayırmalıdır. Sonuç olarak ve sürekli iyileştirme açısından, düzen, bulguların politika ayarlamalarını ve uygulama iyileştirmelerini bilgilendirmesini sağlayan açık geri bildirim döngüleri içermelidir.

3.3.4. Uygulama Süreci ve Zaman Çizelgesi

Önerilen iyileştirmelerin etkili bir şekilde hayata geçirilebilmesi için, her şeyden önce ve önemli yaklaşım gereği, aşamalı bir uygulama planı benimsenmelidir. Bu kapsamda ve düzenli bir yaklaşımla, uygulama süreci üç ana evrede gerçekleştirilebilir:

Evre 1: Temel Yasal Çerçevenin Oluşturulması (6-12 ay)

İlk aşamada ve temel yapı taşları açısından, YUKK'da gerekli yasal değişikliklerin yapılması ve bunun yanı sıra aile etki değerlendirmesi ile çocuk etki incelemesine ilişkin düzenlemelerin hayata geçirilmesi önerilir. Bu süreçte ve öncelikli adımlar çerçevesinde, aile birliği öncelik ilkesinin yasal metinlere dahil edilmesi ve ilgili yönetmeliklerin hazırlanması eleştirel öneme sahiptir. Aynı zamanda ve paralel olarak, kadro eğitim tasarılarının tasarlanması ve deneme bölgelerin belirlenmesi de bu evrede tamamlanmalıdır.[208]

Evre 2: Kurumsal Yetenek Geliştirme ve Deneme Uygulama (12-18 ay)

İkinci aşamada ve kurumsal yapılanma açısından, aile hakları kamu denetçisi kurumunun oluşturulması ve buna paralel olarak çok alanlı değerlendirme ekiplerinin kurulması hayata geçirilmelidir. Bu dönemde ve deneyim kazanma sürecinde, seçilmiş deneme illerde yeni işlemlerin test edilmesi ve bunun sonucunda elde edilen deneyimler ışığında gerekli düzeltmelerin yapılması önemlidir. Ayrıca ve tamamlayıcı nitelikte, hukuki destek tasarılarının

[208] Büşra Yılmaz ve Özlem Yiğit, **What children rights mean to children: Children's citizenship (Turkish Case)**, Pedagogical Perspective, C. 3, S. 2, 2024, s. 410.

başlatılması ve sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği belgeçlerinin imzalanması da bu evrenin öncelikleri arasında yer almalıdır.[209]

Evre 3: Ulusal Düzeyde Yaygınlaştırma ve İzleme (18-24 ay)

Son aşamada ve geniş uygulama açısından, tüm önerilerin ülke genelinde uygulanması ve eş zamanlı olarak dönemsel izleme düzeneklerinin tam yetenek ile çalışmaya başlaması hedeflenmektedir. Bu süreçte ve bütünsel yaklaşımla, seçenek yaptırım düzenlerinin devreye alınması ve bunun yanında aile destek tasarılarının yaygınlaştırılması da gerçekleştirilmelidir. Nihayetinde ve sürdürülebilirlik açısından, düzen genelinde veri toplama ve değerlendirme süreçlerinin kendiliğinden hale getirilmesi ve düzenli raporlama düzeneklerinin işlerlik kazanması sağlanmalıdır.

3.3.5. Beklenen Sonuçlar ve Etkiler

Bu geniş iyileştirme paketinin uygulanmasıyla birlikte, öncelikli olarak ve temel hedef açısından, Türkiye'nin sınır dışı etme düzeninde aile hakları korumasının önemli ölçüde güçlenmesi beklenmektedir. Özellikle ve odak noktası itibariyle, çocukların haklarının daha etkili bir şekilde korunması ve bunun sonucu olarak aile birliklerinin gereksiz yere parçalanmasının önlenmesi hedeflenmektedir.

Kısa vadede (1-2 yıl) ve ilk etkileri açısından, sınır dışı kararlarında aile etkenlerinin daha düzenli bir şekilde değerlendirilmesi ve buna bağlı olarak çocuk hakları ihlallerinde azalma görülmesi beklenmektedir. Orta vadede (3-5 yıl) ve daha geniş kapsamlı sonuçlar açısından, AİHM'ye yapılan aile hakları ihlali başvurularında düşüş ve bunun neticesinde Türkiye'nin uluslararası itibarında iyileşme öngörülmektedir. Uzun vadede ise (5+ yıl) ve önemli vizyon

[209] Hasan Aydın ve Winston Langley, **Introducing human rights in Turkey**, Human Rights in Turkey: Assaults on Human Dignity, 2021, s. 10.

açısından, Türkiye'nin diğer Avrupa ülkeleriyle benzer ölçünlerde aile dostu bir göç düzeni geliştirmesi hedeflenmektedir.[210]

Dahası ve toplumsal boyut açısından, bu iyileştirmelerin toplumsal düzeyde de olumlu etkiler yaratması beklenmektedir. Nitekim ve somut sonuçlar itibariyle, göçmen ailelerinin toplumsal bütünleşmesinin artması, buna paralel olarak çocukların eğitim başarılarının yükselmesi ve genel anlamda toplumsal uyumun güçlenmesi muhtemel sonuçlar arasında yer almaktadır. Sonuç olarak ve bütünsel değerlendirme açısından, bu değişiklikler sadece hukuki iyileştirmeler değil, aynı zamanda toplumsal refah ve insan hakları kültürünün gelişimine de katkı sağlayacaktır.

3.3.6. Maliyetler ve Para Sağlama Planı

Bu iyileştirme paketinin uygulanması açısından, her şeyden önce ve gerçekçi yaklaşım gereği, kaynak ihtiyacının gerçekçi bir şekilde değerlendirilmesi eleştirel önem taşımaktadır. Bu bağlamda ve geniş inceleme çerçevesinde, önerilen değişikliklerin mali boyutunun incelenmesi ve bunun yanı sıra sürdürülebilir para sağlama örneklerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

İlk olarak ve temel gereksinimler açısından, kurumsal yapının oluşturulması için gerekli olan başlangıç yatırımları değerlendirilmelidir. Bu kapsamda ve ana maliyet kalemleri itibariyle, aile hakları kamu denetçisi kurumunun kurulması, buna ek olarak çok alanlı değerlendirme ekiplerinin oluşturulması ve ayrıca teknike dayalı temel yapının çağdaşlaştırılması önemli maliyet kalemleri oluşturmaktadır. Özellikle ve detaylı hesaplamalar açısından, kadro eğitim tasarıları, düzen bütünleştirilmesi ve deneme uygulama süreçleri için gerekli olan kaynaklar da hesaba katılmalıdır.[211]

Ayrıca ve tamamlayıcı unsurlar açısından, yasal değişikliklerin hazırlanması, bunun yanında danışmanlık hizmetlerinin alınması ve ilave olarak uluslararası uzman desteğinin sağlanması da

[210] John Graham Merrills ve Arthur Henry Robertson, **Human rights in Europe: A study of the European Convention on Human Rights**, 2022, s. 53.
[211] Mehmet Ertan Yardım, **Concept of Legal Aid in Civil Litigation in Accordance with the Decisions of the European Court of Human Rights**, Annales de la Faculté de Droit d'Istanbul, No. 72, Istanbul University, 2023, s. 57.

ilk yatırım maliyetleri arasında yer almaktadır. Bu açıdan ve önemli planlama gereği, toplam ilk yatırım maliyetinin orta vadeli bir bakış açısıyla planlanması ve buna göre bütçe tahsisatlarının yapılması önerilmektedir.

İkinci olarak ve süreklilik açısından, düzenin sürdürülebilir işletilmesi için gerekli olan yıllık maliyetlerin incelenmesi gerekmektedir. Bu konuda ve temel maliyet unsurları itibariyle, kadro maaşları, bunun yanı sıra eğitim tasarılarının devamı, ayrıca teknike dayalı düzenlerin bakımı ve güncellenmesi temel maliyet unsurları oluşturmaktadır. Dahası ve geniş yaklaşımla, izleme ve değerlendirme faaliyetleri, buna ek olarak raporlama süreçleri ve aynı zamanda nitelik güvence düzenlerinin işletilmesi de sürekli kaynak gerektiren alanlar arasında yer almaktadır.

Buna ek olarak ve hizmet niteliği açısından, hukuki destek tasarıları, bunun yanında aile destek hizmetleri ve ilave olarak seçenek yaptırım düzenlerinin işletilmesi için de düzenli bütçe tahsisatları yapılması gerekmektedir. Bu açıdan ve etkinlik değerlendirmesi gereği, maliyet-fayda incelemelerinin düzenli olarak yapılması ve buna paralel olarak kaynak dağılımının etkinliğinin sürekli değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Üçüncü olarak ve kaynak çeşitliliği açısından, çeşitli para sağlama kaynaklarının harekete geçirilmesi ve bunun yanı sıra önemli ortaklıkların kurulması önerilmektedir. Bu bağlamda ve çok boyutlu yaklaşımla, ulusal bütçe kaynaklarının yanı sıra, ilave olarak AB fonları, ayrıca uluslararası örgütlerden sağlanabilecek teknik ve mali destekler ve bunun yanında sivil toplum kuruluşlarıyla geliştirilebilecek işbirlikleri değerlendirilmelidir.[212]

Özellikle ve önemli fırsatlar açısından, Avrupa Birliği'nin göç ve bütünleşme alanındaki hibe tasarılarından yararlanma gücünün araştırılması ve buna bağlı olarak bu kaynaklara başvuru süreçlerinin başlatılması önemli öncelik taşımaktadır. Aynı şekilde ve uluslararası işbirliği gereği, BMMYK, UGÖ ve diğer uluslararası kuruluşlarla geliştirilebilecek proje ortaklıklarının

[212] Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) və Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP), **3RP Türkiye Ülke Planı 2023–2025**, s. 24, https://www.3rpsyriacrisis.org/wp-content/uploads/2024/01/3RP-Turkiye-Plan-2023-2025.pdf (Erişim Tarihi: 11.06.2025).

da para sağlama karması içinde değerlendirilmesi gerekmektedir.[213] Dahası ve yenilikçi yaklaşımlar açısından, özel sektörle kurulabilecek toplumsal sorumluluk ortaklıkları ve bunun yanı sıra toplumsal etki yatırım örneklerinin de seçenek para sağlama kaynakları olarak değerlendirilmesi mümkündür. Bu sayede ve toplumsal sahiplenme açısından, toplumun farklı kesimlerinin iyileştirmeye katkı sağlaması ve bunun sonucu olarak sahiplenme duygusunun artırılması da hedeflenebilir.

3.3.7. Tehlike İncelemesi ve Hafifletme Planları

Önerilen iyileştirmelerin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için, öncelikli olarak ve önleyici yaklaşım gereği, olası tehlikelerin önceden tespit edilmesi ve bunlara karşı etkili planların geliştirilmesi eleştirel önem taşımaktadır.

İlk olarak ve temel tehlike etkenleri açısından, siyasi iradenin sürekliliği ve bunun yanı sıra kurumsal desteğin devamı konusundaki tehlikeler değerlendirilmelidir. Bu kapsamda ve olası tehditler itibariyle, hükümet değişikliklerinden kaynaklanabilecek politika kaymaları, buna ek olarak bürokratik direnç ve ayrıca kurumlar arası eşgüdüm sorunları temel tehlike etkenleri arasında yer almaktadır. Bu tehlikelere karşı ve önleyici tedbirler açısından, geniş siyasi fikir birliği oluşturma çabaları, bunun yanında yasallaştırma yoluyla iyileştirmelerin kalıcılaştırılması ve ilave olarak kurumsal hafızanın güçlendirilmesi önerilmektedir.

Ayrıca ve insan kaynakları açısından, kadro devir hızının yüksek olması ve buna bağlı olarak uzman kadro yetiştirme sürecindeki gecikmeler de önemli tehlikeler oluşturmaktadır. Bu konuda ve çözüm planları açısından, rekabetçi ücret politikalarının uygulanması, bunun yanında kariyer gelişim fırsatlarının sunulması ve aynı zamanda kurumsal bağlılığın artırılmasına yönelik tedbirlerin alınması önerilmektedir.

[213] Avrupa Komisyonu, **Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF) 2021–2027**, s. 12, https://home-affairs.ec.europa.eu/funding/asylum-migration-and-integration-funds/asylum-migration-and-integration-fund-2021-2027_en (Erişim Tarihi: 11.06.2025).

İkinci olarak ve toplumsal hareketler açısından, kamuoyundaki göç karşıtı tutumlar ve bunun yanı sıra demagojik söylemlerin iyileştirmeye karşı oluşturabileceği direncin yönetilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ve iletişim planları çerçevesinde, medya ve kamuoyu ile etkili iletişim planlarının geliştirilmesi, buna ek olarak iyileştirmelerin faydalarının somut örneklerle anlatılması ve ayrıca yanlış bilgiyle mücadele edilmesi önem taşımaktadır.

Özellikle ve toplumsal kabul açısından, yerel toplulukların endişelerinin dinlenmesi, bunun yanında onların da sürece dahil edilmesi ve ilave olarak karşılıklı fayda yaratacak projelerin geliştirilmesi toplumsal desteğin artırılması için eleştirel planlar oluşturmaktadır. Bu açıdan ve uygulamalı uygulamalar gereği, yerel yönetimlerle işbirliği içinde toplum temelli tasarıların hayata geçirilmesi ve bunun yanı sıra başarı hikayelerinin paylaşılması da etkili yaklaşımlar arasında yer almaktadır.

Üçüncü olarak ve işlemsel boyut açısından, teknike dayalı düzenlerin bütünleştirilmesi, buna ek olarak veri güvenliği ve ayrıca işlemsel verimlilik konularındaki tehlikeler de dikkate alınmalıdır. Bu konuda ve güvenlik tedbirleri açısından, sayısal güvenlik tedbirlerinin güçlendirilmesi, bunun yanında düzen yedeklemelerinin düzenli yapılması ve ilave olarak teknik kadronun sürekli eğitimi önem taşımaktadır.[214]

Dahası ve nitelik güvence açısından, uluslararası ölçünlere uyumda yaşanabilecek gecikmeler ve buna bağlı olarak nitelik kontrol süreçlerindeki eksiklikler de işlemsel tehlikeler arasında yer almaktadır. Bu tehlikelerin en aza indirilmesi için ve sürekli iyileştirme gereği, uluslararası uzman desteğinin sürekli olarak alınması, bunun yanında eş değerlendirme düzeneklerinin kurulması ve aynı zamanda sürekli iyileştirme kültürünün benimsenmesi önerilmektedir.

[214] Joint Research Centre, **Public discourse on migration shaped by misinformation and conspiracy theories**, https://joint-research-centre.ec.europa.eu/jrc-news-and-updates/public-discourse-migration-shaped-misinformation-and-conspiracy-theories-2025-06-05_en (Erişim Tarihi: 11.06.2025).

3.3.8. Başarı Ölçütleri ve Verimlilik Göstergeleri

Yeniliklerin etkinliğinin nesnel bir şekilde değerlendirilebilmesi için, her şeyden önce ve yöntemsel yaklaşım gereği, somut ve ölçülebilir başarı ölçütleri belirlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda ve dengeli yaklaşım açısından, hem nicel hem de nitel göstergelerin dengeli bir şekilde kullanılması önerilmektedir.[215]

İlk olarak ve temel ölçütler açısından, aile etki değerlendirmesi yapılan sınır dışı kararlarının oranı, buna ek olarak çocuk etki incelemesi uygulanan vakaların sayısı ve ayrıca alternatif yaptırım kararlarının toplam kararlara oranı temel nicel göstergeler arasında yer almaktadır. Bu konuda ve eğilim incelemesi açısından, yıllar itibariyle bu oranların artış eğiliminin izlenmesi ve bunun yanı sıra hedef değerlere ulaşma durumunun değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

Ayrıca ve uluslararası boyut açısından, AİHM'ye yapılan aile hakları ihlali başvurularının sayısındaki değişim, buna paralel olarak mahkeme kararlarında Türkiye aleyhine verilen ihlal kararlarının azalması ve ilave olarak uluslararası izleme raporlarındaki iyileşme göstergeleri de yaşamsal ölçütler oluşturmaktadır. Bu açıdan ve karşılaştırmalı değerlendirme gereği, uluslararası listelerde Türkiye'nin sıralamasındaki gelişmelerin takip edilmesi de önemli bir başarı ölçütüdür.

İkinci olarak ve deneyim odaklı yaklaşım açısından, etkilenen ailelerin memnuniyeti, bunun yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının değerlendirmeleri ve ayrıca uluslararası uzmanların görüşleri nitel değerlendirme boyutunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda ve yöntemsel çeşitlilik gereği, düzenli anket çalışmaları, buna ek olarak odak grup görüşmeleri ve ilave olarak derinlemesine mülakatlar yoluyla paydaş memnuniyetinin ölçülmesi gerekmektedir.

Özellikle ve uzun vadeli etki açısından, çocukların refahı ve gelişimi üzerindeki uzun vadeli etkilerin değerlendirilmesi, bunun yanında aile birliklerinin korunma düzeyi ve ayrıca toplumsal bütünleşme başarısının incelemesi de nitel göstergeler arasında yer almaktadır. Bu sayede ve

[215] Turan Kayaoglu, **Getting Turkey Back on Track to Democracy, Human Rights, and Religious Freedom**, The Review of Faith & International Affairs, C. 14, S. 2, 2016, s. 18.

bütünsel değerlendirme açısından, yeniliklerin sadece usul odaklı değil, aynı zamanda yaşam kalitesi üzerindeki gerçek etkilerinin de ölçülmesi mümkün olmaktadır.[216]

Sonuç olarak ve sürekli iyileştirme gereği, bu kapsamlı değerlendirme düzeni sayesinde yeniliklerin sürekli iyileştirilmesi ve geliştirilmesi sağlanabilecektir. Nihayetinde ve uzun vadeli görüş açısından, Türkiye'nin aile hakları koruması alanında Avrupa ölçünlerine ulaşması ve hatta örnek uygulamalar geliştirmesi hedeflenmektedir.

3.3.9. Uluslararası İşbirliği ve Uyum Mekanizmaları

Önerilen yeniliklerin evrensel ölçünlerle uyumlu olması ve bunun yanı sıra uluslararası deneyimlerden azami düzeyde yararlanılması için, plansal yaklaşım gereği çok boyutlu işbirliği mekanizmalarının kurulması yaşamsal önem taşımaktadır.

İlk olarak ve AB bütünleşmesi açısından, AB kazanımlarına uyum sürecinde aile hakları korumasının güçlendirilmesi öncelikli alanlar arasında yer almaktadır. Bu kapsamda ve yasal uyum gereği, AB'nin mevcut yönergesi ve tüzükleri ile Türkiye'nin ulusal mevzuatı arasındaki uyumun sağlanması ve bunun yanı sıra AB fonlarından azami düzeyde yararlanılması gerekmektedir. Özellikle ve etkinlik odaklı yaklaşım açısından, Ufuk Avrupa, Erasmus+ ve Vatandaşlar, Eşitlik, Haklar ve Değerler etkinlikleri çerçevesinde girişim ortaklıklarının geliştirilmesi önem taşımaktadır. [217]

Ayrıca ve deneyim geçişi açısından, AB üye ülkelerinin en iyi uygulamalarının incelenmesi ve buna bağlı olarak bunların Türkiye koşullarına uyarlanması için düzenli çalışma ziyareti etkinliklerinin düzenlenmesi ve bunun yanında uzman değişim etkinliklerinin başlatılması önerilmektedir. Bu sayede ve karşılıklı öğrenme gereği, karşılaştırmalı deneyimlerin doğrudan geçişi ve bunun sonucunda Türkiye'nin kendi özgün örneklemini geliştirmesi mümkün olacaktır.

---

[216] Hasan Aydın ve Winston Langley, ed., **Human Rights in Turkey: Assaults on Human Dignity**, Springer International Publishing, 2021, s. 23.

[217] Avrupa Birliği Konseyi, **Aile Birleşimi Hakkı Yönergesi 2003/86/EC**, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/TR/TXT/?uri=CELEX:32003L0086 (Erişim Tarihi: 11.06.2025).

İkinci olarak ve çok taraflı diplomasi açısından, BMMYK, UGÖ, BM Çocuk Fonu ve Avrupa Konseyi gibi uluslararası kuruluşlarla plansal ortaklıkların derinleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ve kurumsallaşma gereği, teknik destek sözleşmelerinin imzalanması, buna ek olarak ortak araştırma girişimlerinin yürütülmesi ve ayrıca yeterlik geliştirme etkinliklerinin hayata geçirilmesi öncelikli adımlar arasında yer almaktadır.[218]

Özellikle ve evrensel yönetişim açısından, BMMYK'nın İcra Komitesi sonuçları ve Evrensel Mülteci Mutabakatı çerçevesinde belirlenen hedeflerle Türkiye'nin ulusal politikalarının uyumlaştırılması ve bu kapsamda uluslararası yükümlülüklerin etkin bir şekilde yerine getirilmesi önem taşımaktadır. Dahası ve uzmanlık geçişi açısından, UGÖ'nün göç yönetişimi konusundaki uzmanlığından yararlanılması ve buna paralel olarak göç yönetişimi göstergeleri çerçevesinde düzenli değerlendirmelerin yapılması da yaşamsal planlar arasında yer almaktadır.

Üçüncü olarak ve bölgesel bütünleşme açısından, benzer göç yönetimi deneyimlerine sahip ülkelerle bölgesel işbirliği ağlarının güçlendirilmesi ve bunun yanı sıra bilgi paylaşım mekanizmalarının kurulması önerilmektedir. Bu konuda ve uygulamalı deneyim açısından, özellikle Yunanistan, İtalya, İspanya gibi AB'nin dış sınırlarında yer alan ülkelerle deneyim paylaşımının artırılması ve buna bağlı olarak ortak zorluklar için birlikte çözüm arayışlarının geliştirilmesi önem taşımaktadır.[219]

Aynı şekilde ve bölgesel durağanlık açısından, Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki ülkelerle de bölgesel diyalogların güçlendirilmesi ve bunun yanında göç akışlarının yönetiminde uyumun artırılması plansal öncelik taşımaktadır. Bu sayede ve kapsamlı yaklaşım gereği, hem kaynak ülke güçlerinin daha iyi anlaşılması hem de aynı zamanda geri dönüş süreçlerinin daha insani şartlarda yürütülmesi mümkün olacaktır.[220]

---

[218] UNHCR ve UNICEF, **UNHCR–UNICEF Strategic Collaboration Framework**, 2020, https://www.unhcr.org/media/unhcr-unicef-strategic-collaboration-framework (Erişim Tarihi: 11.06.2025).

[219] UNHCR Executive Committee, **Report of the Executive Committee of the High Commissioner's Programme – 74th Session (A/78/12)**, https://www.unhcr.org/media/report-executive-committee-high-commissioners-programme-74th-session-a7812 (Erişim Tarihi: 11.06.2025).

[220] International Organization for Migration (IOM), **Migration Governance Indicators (MGI): A Policy Benchmarking Tool**, 2023, https://www.migrationdataportal.org/mgi (Erişim Tarihi: 11.06.2025).

3.3.10. İletişim Planı ve Kamuoyu Yönetimi

Yenilik sürecinin başarısı için, yaşamsal etken olarak etkili bir iletişim planının geliştirilmesi ve bunun yanı sıra kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi yaşamsal önem taşımaktadır.

İlk olarak ve basın ilişkileri açısından, basın organları ile öncü ilişkilerin kurulması ve buna paralel olarak düzenli bilgilendirme toplantılarının düzenlenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda ve şeffaflık gereği, yeniliklerin hedefleri, bunun yanı sıra beklenen faydaları ve ayrıca uygulama süreçleri hakkında şeffaf bilgi paylaşımının yapılması ve aynı zamanda olası endişelerin önceden ele alınması önerilmektedir. Özellikle ve yapıcı algı açısından, başarılı vaka örneklerinin basınla paylaşılması ve buna bağlı olarak yapıcı hikayelerin kamuoyuna ulaştırılması toplumsal desteğin artırılması için yaşamsal planlar oluşturmaktadır.

Ayrıca ve sayısal çağ gereği, toplumsal iletişim ortamlarında etkin bir sayısal iletişim planının uygulanması ve bunun yanında yanlış bilgiyle mücadele için olgusal bilgi paylaşımının artırılması da önemli adımlar arasında yer almaktadır. Bu sayede ve kuşak odaklı yaklaşımla, genç nesillerin de sürece dahil edilmesi ve bunun sonucunda toplumsal farkındalığın artırılması hedeflenmektedir.[221]

İkinci olarak ve katılımcı yaklaşım açısından, sivil toplum kuruluşları, bilimsel kurumlar, meslek odaları ve yerel yönetimlerle düzenli danışma mekanizmalarının kurulması önerilmektedir. Bu bağlamda ve çok paydaşlı yaklaşım gereği, çok paydaşlı ortam toplantılarının düzenlenmesi, buna ek olarak ortak konum belgelerinin hazırlanması ve ayrıca yenilik sürecinde etkin katılımın sağlanması önem taşımaktadır.

Özellikle ve insan odaklı yaklaşım açısından, doğrudan etkilenen ailelerin deneyimlerinin dinlenmesi ve bunun yanı sıra onların da sürecin etkin katılımcıları haline getirilmesi hem yeniliklerin geçerliliğini artıracak hem de aynı zamanda uygulamalı uygulamada karşılaşılan sorunların çözümüne katkı sağlayacaktır. Bu açıdan ve toplumsal seferberlik gereği, toplum

[221] Jack Donnelly və Daniel J. Whelan, **International Human Rights**, Routledge, 2020, s. 123.

temelli örgütlerle işbirliğinin güçlendirilmesi ve buna paralel olarak kök düzeyde desteğin harekete geçirilmesi plansal öncelik taşımaktadır.[222]

Üçüncü olarak ve bilimsel temellendirme açısından, üniversiteler ve araştırma kurumları ile işbirliği içinde yeniliklerin etkilerinin bilimsel olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda ve bilimsel katkı açısından, bağımsız araştırma girişimlerinin desteklenmesi, bunun yanında bilimsel yayınların teşvik edilmesi ve ayrıca toplantı/bilgi şöleni gibi bilimsel etkinliklerin düzenlenmesi önerilmektedir.

Dahası ve evrensel katkı açısından, uluslararası bilimsel ağlarla işbirliği içinde karşılaştırmalı çalışmaların yürütülmesi ve bunun sonucunda Türkiye deneyiminin evrensel yazına katkı sağlaması da hedeflenmektedir. Bu sayede ve tanınırlık açısından, yeniliklerin sadece ulusal değil aynı zamanda uluslararası düzeyde de tanınırlığının artırılması ve nihayetinde örnek uygulama durumu kazanması mümkün olacaktır.

3.3.11. Sürdürülebilirlik ve Uzun Vadeli Görüş

Önerilen yeniliklerin kalıcı etkiler yaratabilmesi için, plansal bakış açısı gereği uzun vadeli sürdürülebilirlik planlarının geliştirilmesi ve bunun yanı sıra gelecek nesillere aktarılabilir bir düzen kurulması gerekmektedir.

İlk olarak ve kurumsal hafıza açısından, kurumsal hafızanın güçlendirilmesi ve buna paralel olarak bilgi birikiminin kurumsal belleğe dönüştürülmesi yaşamsal önem taşımaktadır. Bu kapsamda ve belgeleme gereği, işlemlerin belgelenmesi, bunun yanında en iyi uygulamaların düzenli olarak kayıt altına alınması ve ayrıca personel değişimlerinden etkilenmeyen kurumsal yeterliklerin oluşturulması gerekmektedir.[223]

[222] Tiberiu Dragu və Yonatan Lupu, **Digital authoritarianism and the future of human rights**, International Organization, C. 75, S. 4, 2021, s. 1002.
[223] John Harris David və digər müəlliflər, **Law of the European Convention on Human Rights**, Oxford University Press, 2023, s. 99.

Ayrıca ve hareketli yaklaşım açısından, sürekli öğrenme ve gelişim kültürünün benimsenmesi, buna ek olarak yenilik ve yaratıcılığın teşvik edilmesi ve ilave olarak değişen koşullara uyarlama yeterliliğinin artırılması da uzun vadeli başarı için yaşamsal etkenler arasında yer almaktadır. Bu açıdan ve kültürel dönüşüm gereği, kurumsal kalıtımın güçlendirilmesi ve bunun yanı sıra değer temelli önderlik anlayışının benimsenmesi önem taşımaktadır.

İkinci olarak ve kültürel sürdürülebilirlik açısından, aile hakları koruması kültürünün toplumsal değer düzenine bütünleşmesi ve bunun sonucunda gelecek nesillere aktarılması hedeflenmektedir. Bu bağlamda ve eğitim odaklı yaklaşımla, eğitim düzeninde insan hakları bilincinin güçlendirilmesi, buna ek olarak çocukluk çağından itibaren empati ve dayanışma değerlerinin aşılanması ve ayrıca kültürlerarası anlayışın geliştirilmesi önerilmektedir.

Özellikle ve düzenli yaklaşım açısından, okul öncesi eğitimden yükseköğretime kadar tüm kademelerde çeşitlilik ve kapsayıcılık değerlerinin öğretilmesi, bunun yanında öğretmen eğitim etkinliklerinin bu yönde güncellenmesi ve ilave olarak eğitim materyallerinin zenginleştirilmesi plansal adımlar arasında yer almaktadır.

Son olarak ve öngörülü yaklaşım açısından, 2030 ve 2050 hedefleri doğrultusunda uzun vadeli vizyonun belirlenmesi ve buna uygun stratejik planlamanın yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda ve öncü rol hedefi açısından, Türkiye'nin aile hakları koruması alanında bölgesel ve evrensel düzeyde model ülke konumuna ulaşması ve buna paralel olarak başta uygulama örnekleri geliştirmesi hedeflenmektedir.[224]

Nihayetinde, bütüncül bir yönetişim anlayışı çerçevesinde, Türkiye'nin kapsamlı dönüşüm sürecinin; demografik değişimler, toplumsal dönüşüm dinamikleri ve küresel göç eğilimleriyle uyumlu şekilde ilerlemesi büyük önem arz etmektedir. Bu dönüşümün temel hedefi, gelecek nesillere daha adil, kapsayıcı ve insan onuruna yakışır bir toplum bırakmaktır. Bu vizyon doğrultusunda ve mükemmelliği esas alan bir yaklaşımla, kurumsal kültürde sürekli iyileştirme,

[224] Birleşmiş Milletler Türkiye, **Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma İşbirliği Çerçevesi (UNSDCF) 2022–2025**, https://turkiye.un.org/tr/203204-unsdcf-2022-2025 (Erişim Tarihi: 11.06.2025).

yenilikçilik ve mükemmellik arayışının içselleştirilmesi, yapısal sürdürülebilirliğin temel taşlarından biri olarak değerlendirilmelidir.[225]

3.3.12. Genel Değerlendirme ve Öneriler

Bu kapsamlı inceleme ve öneri paketi ışığında, öncelikli tespit olarak Türkiye'nin aile hayatına saygı hakkının korunması alanında önemli bir dönüşüm olanaklılığına sahip olduğu açıkça görülmektedir. Öncelikle ve mevcut durum açısından, mevcut yasal çerçevenin temel ilkeler açısından AİHM ölçünleri ile büyük oranda uyumlu olmasına rağmen, buna karşılık uygulama düzeyinde düzenli iyileştirmelere ihtiyaç duyulduğu tespit edilmiştir.

İlk olarak ve temel belirleyici açısından, siyasi iradenin kararlılığı ve sürekliliği yenilik sürecinin en yaşamsal belirleyicisi konumundadır. Bu bağlamda, tüm siyasi oyuncuların desteğinin tarafsız bir yaklaşımla sağlanması ve reformların siyasi değişimlerden etkilenmeyecek şekilde kurumsallaştırılması büyük önem taşımaktadır. Özellikle ve kalıcılık açısından, yasallaştırma süreci ve buna ek olarak anayasal güvencelerin güçlendirilmesi bu açıdan yaşamsal adımları oluşturmaktadır.[226]

İkinci olarak ve insan kaynakları açısından, kurumsal yeterliliğin güçlendirilmesi ve bunun yanı sıra insan kaynaklarının nitelikli hale getirilmesi yeniliklerin sürdürülebilirliği için vazgeçilmez koşullardır. Bu konuda ve uzun vadeli planlama gereği, uzun vadeli insan kaynakları planlaması, buna ek olarak meslek yaşamı gelişim olanaklarının sunulması ve ayrıca kurumsal öğrenme kültürünün geliştirilmesi temel planlar olarak öne çıkmaktadır.

Üçüncü olarak ve geçerlilik açısından, toplumsal desteğin harekete geçirilmesi ve bunun yanı sıra kamuoyunun ikna edilmesi yenilik sürecinin geçerliliği ve başarısı için hayati öneme sahiptir. Bu açıdan ve iletişim planı gereği, etkili iletişim planlarının uygulanması, buna paralel

[225] Avrupa Komisyonu, **New Pact on Migration and Asylum – Legislative Proposals and Political Agreement**, 2024, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_24_1423 (Erişim Tarihi: 11.06.2025).
[226] Eva Brems, **Human Rights: Universality and Diversity**, Brill, C. 66, 2021, s. 65.

olarak başarı hikayelerinin paylaşılması ve ayrıca toplumsal faydaların somut örneklerle gösterilmesi yaşamsal etkenler arasında yer almaktadır.

Kısa vadede (1 ila 3 yıl arasında), önerilen reformların hayata geçirilmesiyle Türkiye'nin uluslararası alandaki itibarı ve saygınlığında gözle görülür bir iyileşme beklenmektedir. Bu bağlamda, özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılan aile hayatına ilişkin ihlal başvurularında azalma; buna paralel olarak uluslararası izleme raporlarında daha olumlu değerlendirmelerin yer alması ve Avrupa Birliği ile yürütülen katılım sürecinde somut ilerlemelerin kaydedilmesi, beklenen sonuçlar arasındadır.[227]

Orta vadede (3-7 yıl) ve düzen düzeyinde etkiler açısından, düzensel değişimlerin toplumsal düzeyde hissedilmeye başlaması ve bunun sonucunda Türkiye'nin bölgesel düzeyde örnek ülke konumuna yükselmesi beklenmektedir. Bu süreçte ve toplumsal refah açısından, göçmen ailelerin bütünleşme başarısının artması, buna paralel olarak çocuk refahı göstergelerinde iyileşme ve aynı zamanda toplumsal uyumun güçlenmesi hedeflenmektedir.

Uzun vadede (7+ yıl) ve evrensel etki açısından, Türkiye'nin evrensel düzeyde aile hakları koruması alanında öncü ülkelerden biri haline gelmesi ve bunun yanı sıra geliştirdiği örneklerin diğer ülkelere geçişi öngörülmektedir. Bu görüşün gerçekleşmesiyle ve yumuşak güç açısından, Türkiye'nin yumuşak güç yeterliliğinin artması ve buna bağlı olarak uluslararası düzenleyici süreçlerde daha etkin rol alması da mümkün hale gelecektir.

Bununla birlikte ve risk yönetimi açısından, yenilik sürecinde karşılaşılabilecek olası tuzaklar ve riskler konusunda da dikkatli olunması gerekmektedir. Öncelikle ve temel tehdit açısından, yeniliklerin sadece usul düzeyinde kalması ve bunun aksine ruhu ile uygulanmaması riski sürekli gözetim altında tutulmalıdır. Bu açıdan ve kalite güvence gereği, etkili izleme mekanizmalarının kurulması ve bunun yanı sıra sürekli geri bildirim süreçlerinin işletilmesi yaşamsal önem taşımaktadır.

[227] Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, **Annual Report 2024 – Statistics by Country (Türkiye)**, https://www.echr.coe.int/documents/annual_report_2024_eng.pdf (Erişim Tarihi: 11.06.2025).

Ayrıca ve işlevsel riskler açısından, kaynakların etkin kullanılmaması ve buna ek olarak bürokrasi direncin aşılamaması da yenilik sürecini tehdit edebilecek etkenler arasında yer almaktadır. Bu risklere karşı ve şeffaflık gereği, şeffaflığın artırılması, bunun yanında hesap verebilirlik mekanizmalarının güçlendirilmesi ve ayrıca verimlilik odaklı yönetim anlayışının benimsenmesi önerilmektedir.[228]

Dahası ve dış etkenler açısından, uluslararası konjonktürdeki değişimlerin yenilik süreci üzerindeki olası olumsuz etkilerinin de önceden hesaba katılması gerekmektedir. Bu bağlamda ve uyarlama yeterliliği gereği, esneklik ve uyarlama yeterliliğinin geliştirilmesi, buna ek olarak alternatif senaryoların hazırlanması ve ayrıca kriz yönetimi yeterliliğinin güçlendirilmesi plansal öncelikler arasında yer almaktadır.

Sonuç olarak ve değerlendirme açısından, bu kapsamlı yenilik paketi Türkiye için tarihi bir olanak penceresi sunmaktadır. Bu olanaklılığın değerlendirilmesi için ve kollektif sorumluluk gereği, tüm paydaşların sorumluluklarını üstlenmesi ve bunun yanı sıra ortak bir görüş etrafında birleşmesi gerekmektedir. Özellikle ve çok paydaşlı yaklaşım açısından, hükümet, yasama, yargı, sivil toplum, bilim dünyası ve uluslararası ortaklar arasında güçlü bir birliğin oluşturulması yenilik sürecinin başarısı için vazgeçilmez bir koşul oluşturmaktadır.[229]

Bu çerçevede ve öncelikli adımlar açısından, öncelikli olarak yasal altyapının güçlendirilmesi, buna paralel olarak kurumsal yeterliklerin geliştirilmesi ve aynı zamanda deneme uygulamaların başlatılması önerilmektedir. Ardından ve yaygınlaştırma sürecinde, başarılı deneyimlerin yaygınlaştırılması, bunun yanında uluslararası işbirliklerin derinleştirilmesi ve ilave olarak sürekli iyileştirme kültürünün yerleştirilmesi gerekmektedir.

Nihayetinde ve kapsamlı etki açısından, bu yenilik süreci sadece aile hakları korumasını güçlendirmekle kalmayacak, aynı zamanda Türkiye'nin halk yönetimi kalitesini artıracak, buna ek olarak hukukun üstünlüğünü pekiştirecek ve ayrıca toplumsal refahı yükseltecektir. Bu

[228] George S. Harris, **Turkey: Coping with Crisis**, Routledge, 2023, s. 210.
[229] Yıldırım Torun, **Insan Hakları**, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, C. 16, 2007, s. 418.

bakımdan ve yatırım bakış açısıyla, yenilik paketi bir yatırım niteliği taşımakta ve bunun sonucu olarak gelecek nesillere bırakılacak en değerli miraslardan birini oluşturmaktadır.[230]

Bu görüş ve hedefler doğrultusunda ve toplumsal eylem gereği, tüm paydaşların üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmesi ve bunun yanı sıra Türkiye'nin daha adil, insani ve kapsayıcı bir toplum haline gelmesi yolunda kararlı adımlar atması beklenmektedir. Ancak bu şekilde ve sürdürülebilir yaklaşımla, aile hayatına saygı hakkının korunması konusunda gerçek anlamda kalıcı ve dönüşümsel bir ilerleme kaydedilebilecektir.

230 Abdelaaty Lamis, **Refugees And Guesthood In Turkey**, Journal of Refugee Studies, C. 34, S. 3, 2021, s. 2832.

SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye'nin sınır dışı etme uygulamalarının Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) belirlediği maddi ve usulî standartlarla ne kadar uyumlu olduğunu ayrıntılı biçimde incelemektedir. Çalışmada normatif analiz, karşılaştırmalı hukuk yaklaşımı ve sınırlı ampirik gözlemler birlikte kullanılmış; böylece Türkiye'nin hem mevzuatının hem de idari pratiğinin AİHM içtihadı karşısındaki yeri bütüncül bir çerçevede değerlendirilmiştir. Genel tablo, hukuki altyapının büyük ölçüde AİHM standartlarına yaklaştığını, ancak uygulamada hâlâ önemli boşluklar bulunduğunu göstermektedir. Özellikle bireysel incelemelerin kalitesi, kurumsal kapasite ve usul güvencelerinin fiilen uygulanması konusunda belirgin sorunlar ortaya çıkmıştır.

Türkiye, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) ile geri göndermeme ilkesi, aile hayatının korunması ve etkili başvuru hakkı gibi temel güvenceleri iç hukukuna dahil ederek güçlü bir yasal çerçeve oluşturmuştur. Buna rağmen, kâğıt üzerindeki düzenlemelerle günlük uygulama arasında dikkate değer bir mesafe vardır. Bu fark elbette yalnızca Türkiye'ye özgü değildir; ancak Türkiye'nin coğrafi konumu, yoğun göç hareketliliği ve idari kapasite sorunları bu mesafeyi daha görünür kılmaktadır.

Araştırma, uygulamada dört temel sorun alanını ortaya koymaktadır. İlk olarak, risk değerlendirmeleri çoğu zaman yeterince kişiselleştirilmemektedir. Yaşam hakkı ve işkence yasağı bakımından zorunlu olan "somut risk analizi" çoğu dosyada yüzeysel yapılmakta; travma geçmişi olan kişiler, hassas gruplar ve değişen ülke koşulları her zaman ayrıntılı bir gözle incelenmemektedir. Bu durum, hem AİHM standartlarıyla hem de Türkiye'nin kendi uluslararası yükümlülükleriyle bağdaşmamaktadır.

İkinci olarak, aile hayatının korunmasına ilişkin incelemeler bazen yüzeysel kalmaktadır. AİHM, aile bütünlüğü ve çocuğun üstün yararı konusunda oldukça katı bir yaklaşım benimser. Türkiye'de hukuki altyapı bu ilkeleri içeriyor olsa da uygulamada çocukların durumu, aile bağlarının niteliği ve bakım sorumlulukları çoğu zaman ayrıntılı şekilde ele alınmamaktadır. Bu

nedenle “çocuğun üstün yararı” kararların merkezinde yer alması gerekirken, pratikte bazen soyut bir ifade olarak kalmaktadır.

Üçüncü sorun, entegrasyonun sistematik biçimde değerlendirilmemesidir. AİHM, uzun süre bir ülkede kalan yabancılar için toplumsal bağları, ekonomik katkıları ve sosyal uyum düzeyini kararın önemli bir parçası olarak görür. Türkiye’de ise bu unsurları tutarlı biçimde ölçen standart bir değerlendirme aracı bulunmamaktadır. Bu eksiklik, özellikle yıllardır Türkiye’de yaşayan kişiler açısından orantılılık incelemesini zayıflatmaktadır.

Dördüncü sorun, kurumsal kapasiteyle ilgilidir. Uzman personelin sınırlı olması, ağır iş yükü ve düzenli eğitim mekanizmalarının henüz yerleşmemiş olması kararların kalitesini doğrudan etkilemektedir. Dijital sistemlerin tam anlamıyla gelişmemiş olması, verilerin güncelliğindeki sorunlar ve yapay zekâ uygulamalarına ilişkin şeffaflık eksikliği de süreci daha karmaşık hâle getirmektedir.

Çalışma, bu sorunlar doğrultusunda Türkiye için dört ana çözüm alanı önermektedir. İlk olarak, risk değerlendirmesi, travma analizi, aile bağlarının incelenmesi ve entegrasyon değerlendirmesi gibi alanlarda çalışacak uzmanlaşmış ve çok disiplinli birimlerin kurulması gerekmektedir. Bu birimler, benzer dosyalarda daha tutarlı ve daha özenli kararların verilmesini sağlayabilir. İkinci olarak, karar süreçlerinin standartlaştırılması önemlidir. Güncel ülke bilgisi sistemleri, çocuğun üstün yararı için geliştirilecek özel araçlar ve ortak analiz formları kararların niteliğini artıracaktır. Üçüncü olarak, dijital kapasitenin güçlendirilmesi gerekmektedir. Yapay zekâ uygulamalarının insan denetimi ve şeffaflık ilkeleriyle uyumlu şekilde kullanıldığı, veriye dayalı bir dijital dosya yönetimi sistemi karar süreçlerini hem hızlandıracak hem de öngörülebilir kılacaktır. Dördüncü olarak, Avrupa Konseyi, UNHCR ve AB kurumlarıyla işbirliğinin güçlendirilmesi standartların yükseltilmesine önemli katkı sağlayacaktır.

Bu reformların hayata geçirilmesi, Türkiye’nin sınır dışı etme süreçlerinde daha tutarlı, daha adil ve uluslararası insan hakları normlarıyla daha uyumlu bir yapıya ulaşmasına yardımcı olacaktır. Aile hayatının korunmasının güçlenmesi, hatalı sınır dışı kararlarının azalması ve AİHM’ye

yapılan başvurularda düşüş görülmesi muhtemeldir. Bunun yanında Türkiye'nin uluslararası değerlendirme raporlarındaki görünümü iyileşecek ve kamuoyunun sınır dışı uygulamalarına duyduğu güven artacaktır.

Genel olarak çalışma, Türkiye'nin sınır dışı etme hukukunda sağlam bir normatif temele sahip olduğunu; ancak uygulamada daha bütüncül, daha sistemli ve daha insan odaklı bir dönüşüme ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi, yöntemsel standartların geliştirilmesi, dijital araçların modernize edilmesi ve uluslararası işbirliklerinin yoğunlaştırılması, Türkiye'nin daha sürdürülebilir ve insan hakları merkezli bir sınır dışı yönetim modeline ulaşması için temel unsurlardır.

KAYNAKÇA

ABDOLKHANI, KARIMNIA v. Turkey. Application No. 30471/08. **ECtHR**. 22 September 2009. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94140 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

ACER, Yücel, İbrahim KAYA ve Mahmut GÜMÜŞ**.** Küresel ve Bölgesel Perspektiften Türkiye'nin İltica Stratejisi. Ankara. **USAK Yayınları.** 2010. ss. 1–324.

AKANDJI-KOMBÉ, Jean-François. Positive Obligations under the European Convention on Human Rights: A Guide to the Implementation of the European Convention on Human Rights. Strasbourg. **Council of Europe.** 2008. ss. 1–64. https://rm.coe.int/168007ff4d (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

AMNESTY INTERNATIONAL. The State of the World's Human Rights: Amnesty International Report 2023/24. London. **Amnesty International**. 2024. ss. 1-417. https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/7200/2024/en/ (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

AMNESTY INTERNATIONAL. Turkey: Refugees and asylum-seekers increasingly at risk. London. **Amnesty International**. 2021. (EUR 44/4113/2021). ss. 1–16. https://www.amnesty.org/en/documents/eur44/4113/2021/en/ (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

ARIK, Emel. "6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Çerçevesinde Sınır Dışı Etme". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**. 72(4). 2017. ss. 975–1009.

ASAR, Aydoğan. Yabancılar Hukuku. 10. Baskı. Ankara. **Seçkin Yayıncılık.** 2025. ss. 1–432.

AYTEKİN, Didem. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Geri Göndermeme İlkesi. Ankara. **Adalet Yayınevi.** 2021. ss. 1–237.

BATTJES, Hemme. "In search for a fair balance: The absolute character of the prohibition of refoulement under Article 3 ECHR". **Leiden Journal of International Law**. 22(3). 2009. pp. 583–621.

BAYRAKTAROĞLU, İbrahim Gündüz. "Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İçtihatları Işığında Sınır Dışı Etme ve Aile Hayatına Saygı Hakkı". **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**. 72(2). 2014. ss. 87–116.

BOELES, Peter. “The Message from Strasbourg: The Duty to Avoid Complicity in Torture and the Assessment of Individual Risk”. **European Journal of Migration and Law**. 11(4). 2009. pp. 387–408.

BOZOVALI, Esin. Sığınma Hukuku ve Geri Göndermeme İlkesi: AİHM ve AYM İçtihadı Işığında Düzensiz Göçe Yönelik Uygulamaların ve Türkiye’deki Uluslararası Koruma Mevzuatının Değerlendirilmesi. İstanbul. **On İki Levha Yayıncılık.** 2021. ss. 1–242

BROUWER, Evelien. “Immigration detention and human rights protection in Europe”. **European Journal of Migration and Law**. 22(1). 2020. pp. 45–78.

CLAYTON, Gina. “Asylum seekers in Europe: M.S.S. v Belgium and Greece”. **Human Rights Law Review**. 11(4). 2011. pp. 758–773.

CLAYTON, Gina. Immigration and Asylum Law. 7th ed. Oxford. **Oxford University Press.** 2019. ss. 1–688.

COSTELLO, Cathryn. The Human Rights of Migrants and Refugees in European Law. Oxford. **Oxford University Press.** 2016. ss. 1–384.

COSTELLO, Cathryn ve Emily HANCOX. “The recast Asylum Procedures Directive 2013/32/EU: Caught between the stereotypes of the abusive asylum seeker and the vulnerable refugee”. **Reforming the Common European Asylum System**. 2016. pp. 375–445.

COUNCIL OF EUROPE. Annual Report 2023 of the European Court of Human Rights. Strasbourg. **Council of Europe.** 2024. ss. 1–218. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Annual_report_2023_ENG (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

COUNCIL OF EUROPE. European Convention on Human Rights. ETS No. 005. Rome. **Council of Europe. 1950**. ss. 1–34. https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_ENG (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

COUNCIL OF EUROPE. Report on the human rights situation of Roma and Travellers in Europe. Strasbourg. **Council of Europe.** 2019. (CommDH(2019)28).

ss.1–20. https://rm.coe.int/report-on-the-human-rights-situation-of-roma-and-travellers-in-europ/168094c8b5 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

CRESWELL, John William ve Cheryl Noth POTH. Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing among Five Approaches. 4th ed. Thousand Oaks, CA. **SAGE Publications.** 2018. ss. 1–488.

ÇELİK, Nuray. "Türkiye'nin Göç Politikası ve Avrupa Birliği ile İlişkiler". **Uluslararası Hukuk ve Politika**. 11(41). 2015. ss. 57–85.

DEMBOUR, Marie Bénédicte. When Humans Become Migrants: Study of the European Court of Human Rights with an Inter-American Counterpoint. Oxford. **Oxford University Press.** 2015. ss. 1–352.

DEMİRKOL, Özüm. Çocuğun Korunması Bağlamında Geri Göndermeme İlkesi. İstanbul. **On İki Levha Yayıncılık**. 2024. ss. 1–386.

DEN HEIJER, Maarten. "Hirsi Jamaa and Others v Italy: Refoulement at sea, maritime jurisdiction and the law of the sea". **Human Rights Law Review**. 13(3). 2013. pp. 331–356.

DOĞAN, Reyhan. "Non-refoulement İlkesi ve Türk Hukukundaki Yeri". **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**. 22(4). 2018. ss. 123–156.

DOĞAN, Vahit. Türk Yabancılar Hukuku. 4. Baskı. Ankara. **Savaş Yayınevi.** 2020. ss. 1–680.

DOĞAN, Vahit, Alper Çağrı YILMAZ ve Lale Ayhan İZMİRLİ. Türk Yabancılar Hukuku. 9. Baskı. Ankara. **Savaş Yayınevi.** 2025. ss. 1–341

DURMUŞ, Mehmet. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Sınır Dışı Etme. İstanbul. **Beta Yayınları.** 2018. ss. 1–398.

DÜZGIT, Senem Aydın. "Turkey–EU migration deal: Implementation challenges and prospects". **Forced Migration Review**. 60. 2019. pp. 38–41.

ECKART, Christina. EU Migration Law and the Rights of the Child. Oxford. **Hart Publishing**. 2021. ss. 1–288.

EKŞİ, Nuray. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku. 4. Baskı. İstanbul. **Beta Yayınları.** 2016. ss. 1–648.

EUROPEAN COMMISSION. Turkey 2020 Report. SWD(2020) 355 final. Brussels. **European Commission**. 2020. ss. 1–121. https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2020-10/turkey_report_2020.pdf (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

EUROPEAN COMMITTEE FOR THE PREVENTION OF TORTURE**.** Report to the Turkish Government on the visit to Turkey carried out by the European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment**.** CPT/Inf(2018)10. Strasbourg. **Council of Europe.** 2018. ss. 1–37. https://rm.coe.int/168075e86a (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

EUROPEAN COUNCIL. Council Implementing Decision establishing the existence of a mass influx of displaced persons from Ukraine. 2022/382. Brussels. **Council of the European Union**. 2022. ss. 1–5. https://eur-lex.europa.eu/ legal-cotent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022D0382 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

EUROPEAN COURT OF AUDITORS. EU external migration policy: The instruments are not sufficiently result-oriented. Special Report No. 15/2018. Luxembourg. **European Court of Auditors.** 2018. ss. 1–65. https://www.eca.europa.eu/en/publications/SR18_15 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

EUROPEAN UNION AGENCY FOR ASYLUM (EUAA). Asylum Report 2024. Valletta. **EUAA.** 2024. ss. 1–340. https://euaa.europa.eu/publications/asylum-report-2024 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS (FRA). Fundamental rights at Europe's southern sea borders. Vienna. **FRA.** 2019. ss. 1–98. https://fra.europa.eu/en/publication/2019/fundamental-rights-land-and-sea-borders (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

EUROPEAN UNION AGENCY FOR FUNDAMENTAL RIGHTS (FRA). Fundamental Rights Report 2024. Luxembourg. **Publications Office of the European Union.** 2024. pp. 80–109. https://fra.europa.eu/en/publication/2024/fundamental-rights-report-2024 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

FITZPATRICK, Joan. Human Rights in Crisis: The International System for Protecting Rights During States of Emergency. Philadelphia. **University of Pennsylvania Press.** 2020. ss. 1–272.

GAMMELTOFT-HANSEN, Thomas. Access to Asylum: International Refugee Law and the Globalisation of Migration Control. Cambridge. **Cambridge University Press**. 2017. ss. 1–320.

GÖÇ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ (GAM). Türkiye'de Uluslararası Koruma Başvuru Süreçleri. Ankara. **İGAM**. 2020. ss. 1–76. https://www.goc.gov.tr/yayinlar (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ. Görevleri Yönetmeliği. Ankara. **Göç İdaresi.** 2014. ss. 1–12. https://www.goc.gov.tr/mevzuat (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

GUILD, Elspeth, Kees GROENENDIJK ve Sergio CARRERA (der.). Illiberal Liberal States: Immigration, Citizenship and Integration in the EU. Brussels. **CEPS**. 2019. ss. 1–420.

HUMAN RIGHTS WATCH. Turkey: Refugees Forced Back to Syria Face Torture. New York. **Human Rights Watch.** 2020. ss. 1–65. https://www.hrw.org/report/2020/02/07/turkey-refugees-forced-back-syria-face-torture (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

HUMAN RIGHTS WATCH. World Report 2024: Events of 2023. New York. **Human Rights Watch**. 2024. ss. 1–740. https://www.hrw.org/world-report/2024 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

INTERNATIONAL COMMISSION OF JURISTS. Migration and International Human Rights Law: A Practitioners' Guide. Geneva. **ICJ**. 2019. ss. 1–328. https://www.icj.org/wp-content/uploads/2019/11/Universal-Migration-PG-Publications-Reports-Practitioners-Guides-series-2019-ENG.pdf (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (IOM). "The Impact of COVID 19 on Migration and Migrants: A Global Overview". World Migration Report 2022 Background Paper. Geneva. **International Organization for Migration.** ss.1–62. https://publications.iom.int/books/impact-covid-19-migration-and-migrants-global-overview (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (IOM). World Migration Report 2024. Geneva. **International Organization for Migration.** 2024. ss. 1–523. https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024(Erişim Tarihi: 08.05.2025).

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ. Türkiye'de Mülteci Hakları İhlalleri Raporu. Ankara. **İHD Yayını.** 2019. ss. 1–30.

KING, Gary, Robert Owen KEOHANE ve Sidney VERBA. Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research. Princeton, NJ. **Princeton University Press.** 1994. ss. 1–248.

KİRİŞÇİ, Kemal. "Turkey's New Draft Law on Asylum: What to Make of It?" In: Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities, edited by Seçil Paçacı Elitok and Thomas Straubhaar. Hamburg. **Hamburg University Press**. 2012. pp. 63–83

KÖRPE, Vahit Mert. Yabancıların Sınır Dışı Edilmeleri ve Geri Dönüş. 1. Baskı. Ankara. **Seçkin Yayıncılık**. 2025. ss. 1–382.

MOLNAR, Petra. Technology on the margins: AI and global migration management from a human rights perspective. Cambridge. **Cambridge University Press.** 2020. ss. 1–250.

MORENO LAX, Violeta. Accessing Asylum in Europe: Extraterritorial Border Controls and Refugee Rights under EU Law. Oxford. **Oxford University Press.** 2017. ss. 1–560.

MÜLTECİ HAKLARI KOORDİNASYONU. Türkiye'de Geri Gönderme Uygulamaları. Ankara. **MHK**. 2018. ss. 1–45.

OHCHR. COVID 19 and the rights of migrants: Guidance Note. Geneva. **Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights.** 2020. ss. 1–15. https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Issues/Migration/OHCHR_Guidance_COVID19_Migrants.pdf (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

RODRIGUES da Silva, Hoogkamer v. Netherlands. Application No. 50435/99. **ECtHR**. 31 January 2006. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-72205 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

SAADI v. Italy [GC]. Application No. 37201/06. **ECtHR**. 28 February 2008. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-85276(Erişim Tarihi: 08.05.2025).

S.J. v. Turkey. Application No. 26738/08. **ECtHR**. 24 April 2012. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110595 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

SÜTLÜOĞLU, Balay. Uluslararası mülteci hukuku ve Türk hukukunda sığınma sistemi. 1. baskı. **On İki Levha Yayıncılık.** 2021. ss. 1–214.

T.C. ANAYASA MAHKEMESİ, A.A. ve A.A. Başvurusu, **B. No: 2015/3941,** Karar Tarihi: 1 Mart 2017, karar metni: https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2015/3941 (Erişim Tarihi: 03.12.2025).

T.C. ANAYASA MAHKEMESİ, H.S. Başvurusu, **B. No: 2016/22512,** Ara Karar, 2 Kasım 2016, karar metni: https://cdn.istanbul.edu.tr/statics/hukuk.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2017/11/H.S.-Bas%CC%A7vurusu.pdf (Erişim Tarihi: 03.12.2025).

T.C. ANAYASA MAHKEMESİ, K.A. Başvurusu, **B. No: 2016/9483**, karar metni: http://cdn.istanbul.edu.tr/statics/hukuk.istanbul.edu.tr/wp-content/uploads/2017/11/KA-Bas%CC%A7vurusu.pdf (Erişim Tarihi: 03.12.2025).

T.C. ANAYASA MAHKEMESİ, Y.T. Başvurusu**, B. No: 2016/22418**, Karar Tarihi: 30 Mayıs 2019, karar metni: https://kararlarbilgibankasi.anayasa.gov.tr/BB/2016/22418(Erişim Tarihi: 03.12.2025).

T.C. TÜRKİYE CUMHURİYETİ. Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışmasına Dair Yönetmelik. **Resmî Gazete,** Sayı 29695. Ankara. 2016. ss. 1–8. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/04/201604-26-1.html (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

TEHRANI ve Others v. Turkey. Application No. 32940/08. **ECtHR**. 13 April 2010. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-98179 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

TREVIRANUS, Bettina ve Jale TOSUN. "Political parties and migration governance: Introduction to the special issue". **Comparative European Politics**. 17(6). 2019. pp. 751–766.

UN COMMITTEE AGAINST TORTURE. Concluding observations on the fourth periodic report of Turkey. CAT/C/TUR/CO/4. Geneva. **United Nations**. 2019. ss. 1–14. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CAT%2fC%2fTUR%2fCO%2f4&Lang=en (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

UN HUMAN RIGHTS COMMITTEE. General comment No. 36 on article 6 of the International Covenant on Civil and Political Rights. CCPR/C/GC/36. Geneva. **United Nations.** 2018. ss. 1–25. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CCPR%2fC%2fGC%2f36&Lang=en (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES (UNHCR). Global Trends: Forced Displacement in 2023. Copenhagen. **UNHCR**. 2024. ss. 1–68. https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES (UNHCR). Non refoulement and the extraterritorial application of human rights obligations. Geneva. **UNHCR.** 2021. ss. 1–6. https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/6166a9d14.pdf (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR REFUGEES (UNHCR). Ukraine Situation: Operational Response Plan. Geneva. **UNHCR**. 2022. ss. 1–80. https://data.unhcr.org/en/documents/details/91026 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

UNITED NATIONS. International Covenant on Civil and Political Rights. **United Nations** Treaty Series, Vol. 999. New York. United Nations. 1966. ss. 171–346. https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20999/volume-999-i-14668-english.pdf (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

UNITED NATIONS. Convention Relating to the Status of Refugees. United Nations Treaty Series, Vol. 189. Geneva. **United Nations.** 1951 (entered into force 22 April 1954). ss. 137–220. https://www.unhcr.org/media/convention-and-protocol-relating-status-refugees (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

ÜNER v. Netherlands [GC]. Application No. 46410/99. **ECtHR**. 18 October 2006. https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-77542 (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

VENICE COMMISSION. Opinion on the measures taken in the framework of the fight against terrorism in Turkey. CDL AD(2020)014. Strasbourg. **Council of Europe.** 2020. ss. 1–

23. https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2020)014-e (Erişim Tarihi: 08.05.2025).

YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU. **Resmî Gazete**, Sayı 28615. Ankara. 11 April 2013. ss. 621–647. https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/2013-0411-2.htm (Erişim Tarihi: 08.05.2025).